

Göle muhterem Metin Bey'e
En derin hürmet, muhabbet ve iltis
Cihan Vasıfı Semanisiyle
9-6-1995

A. Şeref Ceran

BÜYÜK İSLAM ALİMİ ve MUTASAVVİF
ŞEYH SADRÜDDİN
MUHAMMED el-KONEVÎ
(K.S.)

Dr. Ahmet Şeref CERAN

Her hakkı yazarın kendisine aittir.

KONYA
1415-1995

İTHAF:

Maddi ve manevi bütün varlığımı kendilerine borçlu olduğum, yetişmem hususunda büyük fedâkârlıklar gösteren, bugün Cenab-ı Hakk'ın sonsuz rahmetine kavuşup ebedi âleme intikal eden dem Silleli Hacı Veli oğlu Hacı Ahmet Ceran, babam Kaleli Hacı Mehmet Ceran, annelerin en müşfiklerinden annem Hacı Binnaz Ceran'ın aziz ruhlarına, rahmet, minnet ve fatiha niyazıyla Cenab-ı Haktan kabirlerinin nur, makamlarının cennet olmasına dua ederim.

30.1.1995

Dr. Ahmet Şeref CERAN

Dizgi : ŞEMS DİZGİ - KONYA

Kapak : SELMAN KARABULUT

Baskı : DAMLA OFSET A.Ş.

Yeni Matbaacılar St. 4.Bl. No:6

Tel: (332) 342 06 88 KONYA

İSTEME ADRESİ: Dr. Ahmet Şeref Ceran
Kılınçarslan Mh. Rauf Denktaş Cd. Ersem St. No:5/26
Tel: 236 86 48 SELÇUKLU / KONYA

İÇİNDEKİLER

XIII. ASIRDA ANADOLU SELÇUKLULARININ DİNİ, TASAVVUFİ, FELSEFİ ve SOSYO-KÜLTÜREL YAPISINDA ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el- KONEVİ (K.S.):

İçindekiler.....	II-V
Kısaltmalar.....	VI
Yazarın Biyografisi.....	VII-VIII
Önsöz.....	IX
Giriş.....	X

I.BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN'İN BABASI ŞEYH MECDÜDDİN İSHAK'IN HAYATI VE ŞAHSİYETİ.

a.)Şeyh Mecdüddin İshak ve Tasavvufi Sistemi.....	1-2
b.) Anadolu Selçuklu Sultan Sultanlarına Yaptığı Hizmetleri.....	3-10

II. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN HOCALARI

A) ŞEYH-İ EKBER MUHYİDDİN İbn'ül ARABİ, HAYATI, FELSEFESİ VE TESİRLERİ

1.) HAYATI:	
a.) İbn'ül ARABİ'nin Doğumu ve Aile Muhiti.....	11
b.) İbn'ül ARABİ'nin Hocaları.....	12
c.) İbn'ül ARABİ'nin Seyahatleri.....	13
d.) İbn'ül ARABİ'nin Anadoludaki Hizmetleri.....	14-15
e.) İbn'ül ARABİ'nin Şam'a Yerleşmesi.....	16
f.) İbn'ül ARABİ'nin Vefatı.....	17
g.) İbn'ül ARABİ'nin Eserleri.....	18-19

2.) İBN'ÜL ARABİ'NİN, FELSEFESİ VE TESİRLERİ:	
a.) İbn'ül ARABİ'nin Felsefesi.....	20-25
b.) İbn'ül ARABİ'nin Ölümünden Sonra Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konevi ve Ekberîye Hareketi.....	26

B.) ŞEYH EVHADÜDDİN KİRMÂNÎ ve TESİRİ:

IV

III. BÖLÜM: ŞEYH EVHADÜDDİN KİRMANİ ve ANADOLUDAKİ FÜTÜVVET HAREKETİ

IV. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN DİĞER HOCALARI

- a.) Cemalüddin Vasıtı..... 29
b.) Muhyiddin Dimaşki..... 30

V. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ'NİN HAYATI

- a.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Doğumu 31
b.) Malatya'da Eğitimi ve Hocaları..... 32
c.) Malatya'daki sınıf Arkadaşları..... 32
d.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Şam'a göçüşü..... 33
e.) Şam'da Eğitimi ve Hocaları..... 33
f.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Seyahatleri..... 33
g.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Haleb'e Dönüşü..... 34
h.) Sadrüddîn Muhammed Konevi Konya'da..... 35-41
ı.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Vefatı..... 42
i.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Vasiyeti..... 43-46

VI. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ'NİN SİSTEMİ VE FİKİRLERİ

- a.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Metodu..... 47
b.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Allah Anlayışı..... 48-49
c.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'de Beş Mertebe..... 50-51
d.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'de İnsanın Değeri..... 52
e.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'de İnsan-ı Kâmil Anlayışı..... 53
f.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Tefsirci yönü..... 54
g.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Hadisci Yönü..... 55-58

VII. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ'NİN ESERLERİ ve ŞERHLERİ

- a.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Eserleri ve Şerhleri..... 59-63
b.) Kütüphanesi ve Bıraktığı Kitapları..... 64-69

VIII. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ'NİN MUHİTİ

- A.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Mektupları..... 70-72
B.) Sadrüddîn Muhammed Konevi'nin Dostları..... 73
a.) Mevlânâ Celâleddin..... 73-77
b.) Ahi Evren..... 78-81
c.) Hacı Bektaş-ı Veli..... 82

V

- d.) II. İzzetdin Keykâvus..... 83
e.) Hace-i Cihan..... 85
f.) CelâledDin Karatay..... 89
g.) Kadı İzzetDin..... 96
h.) Zeynüddin Sadaka..... 92
ı.) Pir Ebi Sultan..... 94
i.) Tacüddin Kâşhi..... 94
k.) Kadı Sıracüddin..... 96
C.) Hadis Okuttuğu Talebelerinden Devlet Adamları:..... 97
a.) Muinüddin Pervane..... 97
b.) Germiyanlı Ali Şir ve oğlu SeyfedDin Ali Şir..... 100
c.) Atabek Mecdüddin Ali..... 100
d.) Müstevfi CelâledDin Mahmud..... 101
e.) Hatiroğlu Şerefüddin Mesud..... 102
D.) Ulemâ Sınıfından Olan Talebeleri :
a.) Şeyh Sadüddin Fergani..... 103
b.) Şeyh Müeyyidüddin Mahmud Cendi..... 104
c.) Şeyh Fahrüddin Irakî..... 104
d.) Şeyh Kutbüddin Mahmud Şirazi..... 105
e.) Şeyh Şihabüddin Hırakli..... 107

IX. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ MAMURESİ

- a.) Şeyh Sadrüddîn Muhammed Konevi Camii..... 110
b.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi İmaretî..... 112
c.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Zaviyesi..... 112
d.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Mezarı..... 114
e.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Mezarlığı..... 115

X. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED el-KONEVİ VAKIFLARI

- a.) Fatih Devri Karaman İle Vakıf Defterlerine Göre Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konevi Vakıfları..... 116-120
b.) Konya Şerhiye Sicillherinde Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konve Vakıfları..... 121-124
c.) Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konevi Vakıflarına Yapılan Tayinler..... 125-130

d.) Konya Şeriiye Sicillerinde Şeyh Sadrüd Din Muhammed
el-Konevi Mamüresine Yapılan Tamirler..... 131-133

XI. BÖLÜM: ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED

el- KONEVİYE AİT MENKİBELER

Netice..... 140

Bibliyografya..... 141-146

BELGELER..... 147

KISALTMALAR:

a. g. e. : Adı geçen eser

a. g. m. : Adı geçen makale

c.c. : " Celle Celalühü " Azameti yüksek olan

c. : Cilt

Çev.: Çeviren

H.: Hicri

Ktp. : Kütüphanesi

(K.S.) : "Kaddesallahü Sırrahal Aziz" Allah, Aziz olan
sırrını mukaddes kılsın.

M.: Miladi

M.S. : Milattan sonra

Nşr. : Neşreden

(Öl.) : Ölümü

(R.A.) : Razıyallahü Anhüm. "Allah ondan razı olsun."

(S. A. V.) : Sallallahü aleyhi vesellem, salat ve selam onun
üzerine olsun.

Ter : Tercüme eden

vd : Ve devamı

v.s. : Vesaire

yp. : Yaprak

Yazarın Biyografisi

Ahmet Şeref CERAN, aslen Konya Sille Nahiyesi Karataş Mahallesinden Hacı Velioğlu Hacı Ahmet Ceranın torunu, Hacı Mehmed Ceranın oğludur. Dedesi doksan sene önce Konya Selçuklu Kale köyüne göç etmiştir. Annesi Silleli Hacı Sadeddinzâde Hoca Ahmet Efendinin kızı Binnaz Cerandır. Koyunculuk ve çiftçilik ile uğraşan köylü bir ailenin çocuğudur.

1948 Yılında Konya Selçuklu Kale köyünde doğdu. İlkokulu 1959 yılında Konya 19 Mayıs İlkokulunda bitirdi. 1963 yılında Konya İmam Hatip Lisesi orta kısmından 1967 yılında da Yozgat İmam Hatip Lisesi'nin lise kısmından mezun oldu. 1971 yılında Konya Yüksek İslâm Enstitüsünden mezun oldu.

1972 yılında Sakarya Adapazarı Lisesi din dersi öğretmenliğine başladı. 1975-76 yılında Sakarya Kaynarca Lisesi Müdürlüğü, 1976-77 yıllarında M.E.B. Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğü Şube Müdür Muavinliği, 1978 yılında Ankara Eğitim Enstitüsü Müdür Muavinliği, 1980 yılında Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Müdür vekilliği görevlerinde bulundu.

1987 yılında Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Sosyolojisi Bölümünde "XIII . Asrın Sosyo-kültürel Yapısında Hz. Mevlânânın Yeri " adlı tezi ile mastır yaptı. 1992 yılında "XIII . Asırda Anadolu Selçuklularında Müslim-Gayrimüslim Münasebetlerine Sosyolojik Bir Bakış" adlı tezi ile doktor ünvanını aldı. Arapça,farsça ve fransızca bilmektedir.

İLMİ ÇALIŞMALARI :

- 1.) Prens Sabahattin Bey, Hayatı, Dönemi ve Fikirleri Konya 1984
- 2.) XIII . Asrın Sosyo-kültürel Yapısında Hz. Mevlânânın Yeri
- 3.) XIII . Asırda Anadolu Selçuklularında Müslim Gayri müslim Münasebetlerine Sosyolojik Bir Bakış.
- 4.) Sosyolojik Açıdan XIII. ve XIV. Asırda Halk Hareketleri ve Abdalan-ı Rum
- 5.) Anadolunun İslâmlaşması
- 6.) Anadolu Selçukluları Hakkında Makaleler
- 7.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya- Sille
- 8.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Çumra
- 9.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Sarayönü
- 10.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Ilgın
- 11.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Hadım
- 12.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Seydişehir
- 13.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Bozkır
- 14.) Tarihi ve Sosyo- kültürel Yönden Konya Döğanhisar
- 15.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Ahırılı
- 16.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Argıthanı
- 17.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Kadınhanı
- 18.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Kireli
- 19.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Kolukısa
- 20.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Başkuyu
- 21.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Atlantı
- 22.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden Konya Başhüyük
- 23.) Anadolu da bir Yesevi Dervîşi Yatağan Ahmed Mürsel
- 24.) Tarihi ve Sosyo-kültürel Yönden KaramanKâzım Karabekir.

ÖNSÖZ

Hamd, alemlerin rabbi olan yüce Allah'a (C.C.) salat ve selam, O'nun sevgili Rasülü Hz. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.v.) Efendimiz'e, O'nun Â'l ve As-habına olsun.

Tasavvuf, ölmeden önce nefsinin luzumsuz arzularını öldürerek, Allah (c.c.) ve Rasülü Hz. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin tertemiz ve örnek ahlâkıyla ahlâklanarak, dünya ve ahiret saadetine erişen mübarek insanların nurlu yoludur. Bu yola baş koyan mürşitlere "mutasavvıf" denir. Bu yüce zatlar, Hz. Peygamber (s.a.v.) in ve onun ilim meclislerinden feyiz alan "Ashab-ı Suffe'nin" temsilcileridir.

H. Ebu Bekir (r.a.) dan itibaren Anadolu, İslâm mücahid, gazi ve dervişlerine mübarek bir mekân olmuştur.

XIII . Asır Anadolu Selçuklu Türkiyesinde bu inanç uğruna bu yolu devam ettiren ulu şahsiyetler arasında Şeyh Mecdüd-Din İshak, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, hocaları Şeyh Muhyiddin İbn'ül Arabî, Şeyh Evhadüd-Din Kirmani, dostları Mevlânâ Celâleddin Rumî, Ahi Evran, Hacı Bektaş-ı Velî ve Pir Ebi Sultan'ın büyük hizmetlerini görüyoruz. Onlar, Anadolumuzun direkleri, manevi sahipleri ve gönül sultanlarıdır.

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri ilmi, imanı, ahlâkı, örnek yaşayışı, şahsiyeti ve dirayetiyle asrının en büyük mutasavvıfı, alim ve şeyh'ül islâmı idi

Yüce şahsiyetini bir nebze tanıtabilmek amacıyla kaleme almaya çalıştığımız bu naçiz eserin meydana gelmesinde büyük yardımlarını gördüğüm muhterem hocam Doç.Dr. Mikâil Bayram Bey'e ve kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet Aydın Bey'e en derin hürmetlerimi sunarım. Hatalarımızın da bağışlanacağını ümit ederim.

Ayrıca eserin hazırlanmasından basımına kadar hizmet ve destekleri geçen bütün dost ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmak bizden; yardım ve muvaffakiyet Allah (c.c.) tandır.

Dr.Ahmet Şeref CERAN

KONYA 30 OCAK 1995

Giriş:

Konya, Anadolu Selçuklularına iki asırdan fazla başkentlik yapmış olan bir ilim, kültür ve medeniyet şehridir. Bu merkeze maddi ve manevi yönden damgasını vuran, şahsiyet kazandıran büyük insanlar vardır. Onlar; Anadolumuzun temel taşları, İslâm aleminin yüz akıdır. Bu yüce kişiler arasında XIII. asır Anadolu-sunda üç büyük abide şahsiyetin manevi ve kültürel yönden büyük bir ağırlığını hissediyoruz. Bunlar; Şeyh-i Kebir Muhyid-Din İbn'ül Arabî, Şeyh EvhadüdDin Kirmanî ve talebeleri Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konevi'dir. Bu büyük şahsiyetler arasında kendi ifadeleri ile Şeyh-i Kebir MuhyidDin İbn'ül Arabî ve Şeyh EvhadüdDin Kirmanî gibi iki büyük İslâm ilimlerinin anası ve mütefekkirinden süt emen, feyiz alan Şeyh Sadrüddin Muhammed el-Konevi, Malatya'da(H. 605/1208) yılında doğdu. Malatya, Şam, Mısır ve arabistan gibi İslâm ülkelerinin manevi potansiyelinde büyük mürşidlerin elinde kendisini mükemmelce yetiştirdi. İl. İzzedDin Keykâvus (1246-1262)'un saltanat yıllarında Konya'ya geldi. Burada gönül ve zihnindeki İslâm ilimleri, irfanı ve kültürünü devrinin sultanları, devlet adamları, ayânı, ilim ve fikir adamlarına saçtı. İnandığı gibi yaşadı. İnandığından da taviz vermedi. Bu uğurda da mücadele etti. Gönülünü Hakk'a bağladı.

Fevkâlede ilmi ve fikri eserler yazdı. İslâm alemi ve Anadolumuzun kendisinden faydalanacağı büyük alim ve mütefekkirler yetiştirdi. İlmi, ahlâkı, imanı, kültürü ve örnek şahsiyeti ile sultanlardan halk tabakasına kadar her çevrede büyük tesirler bıraktı.Yüce İslâm dinini yaşadı ve yaşattı. Bu hususta hiç bir fedakarlıktan kaçınmadı. Hz. Peygamber (S. A. V.) Efendimizin nur'lu yolunun hayırlı bir varisi oldu. Tasavvuf, felsefe, hadis ve tefsir ilminde temâyüz etti.Devrinin en büyük alimi olarak şeyhül islâm'lık makamını işgal etti.

Yirmi sekiz sene civarında ömrünü geçirerek ilim ve feyiz saçtığı Konyamızda (16 Muharrem 674 / 22 Temmuz 1274) yılında çok sevdiği sevgilisi Cenab-ı Hakk'a vuslat etti.

Sekiz asırdan beri adı, hizmeti ve şahsiyeti hayırla anılan ölmezlik sırtına erişen faniler zümresine katıldı.

I. BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN BABASI ŞEYH MECDÜDDİN İSHAK'IN TASAVVUFÎ SİSTEMİ VE HAYATI:

a.) Şeyh Sadrüd-Din Muhammed Konevinin Babası Şeyh Mecdüddin İshakın Tasavvuf Sistemi:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevî 'ye babası Şeyh Mecdüddin İshakdan intikal eden bugün Konya Yusuf Ağa kitaplığında bulunan kitaplarında Şeyh Mecdüddin : "Malatyalı Ali oğlu Yusuf oğlu Mecdüddin İshak " olarak geçmektedir. (1)

Kendisi, en-Nasır Lidinillah'ın Bağdat'da kurduğu fütüvvet teşkilatına bağlı olan, bu hizmetlerinden dolayı şeyhlik mertebesine ulaşan bir alimdi. en-Nasır, islâm alemine yeniden bir dinamizm vermek maksadı ile çevresinde pek çok mutasavvıfı himayesine alarak, onlardan faydalanmıştır. Bu kimseler içinde ünlü şafii bilgin ve mutasavvıflarından Şihabüddin Ebu Hafs Ömer es Sühreverdi, Evhadüddin Hamid el-Kirmani, Ebu Cafer Muhammed el-Berzai gibi bir çok şeyh, kendisinin hizmetinde diplomat olarak çalışmışlardır. Bunlardan Şihabüddin Sühreverdi, şeyhüş şüyuh (şeyhlerin lideri) idi. (2)

(1) Abdül-Halık Muhammed el-Endülüsi , Ahkamül Kübra Yusuf Ağa Ktp. 5059 yp, 1a

(2) Mikâil Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991s, 23

Halife, kendisine bağladığı bu fütüvvet teşkilatını bütün islâm alemine kol budak salan sivil halk teşkilatı haline getirmişti. İslâm alemine yayılan bu fütüvvet erbabı şeyhler, halife ve müridleri, onun adına hizmette ve faaliyette bulunarak, islâm dünyasını siyasi yönden kontrolleri altında tutmaya çalışıyorlardı.

Anadoludaki Türkmen şeyhler ve dervişlerde en-Nasırın hizmetine girerek coşkun bir imanla ona bağlanmışlardı. Bu bağlılık, H.654/258 Hülâgu Han'ın Bağdat'ı zaptedip Abbasi halifeliğini kaldıranaya kadar devam etmiştir. Fütüvvet teşkilatının prensipleri ve yönetmeliğini, halife en-Nasır Lidinillah'in en yakın müşaviri olan Şeyh Şihabüddin Sühreverdi hazırlamıştır.

en-Nasirden sonra onun yerine geçen üç Abbasi halifesi ez-Zahir bi Emrillâh, el-Mustansır Billah ve el-Mutasım Billah da onun siyasetini devam ettirmiş ve kendilerini fütüvvet teşkilatının başı olarak görmüşlerdir. Fakat en-Nasır kadar başarılı olamamışlardır. 1258 yılında Hülâgu Han, Abbasi halifeliğine son verdikten sonra Mısır Memlükler devletine sığınan Abbasi şehzadeleri el-Hakim bi Emrillah, daha önce fütüvvet libası giymiş olan Memlük sultanı Baybars(M.S.1260-1277)'a fütüvvet elbisesi giydirmiş ve Abbasi halifesi olarak tanınmıştır.(3)

b)Sadrüddin Muhammed Konevinin Babası Şeyh Mecdüddin İshakın Hayatı ve Çevresi :

Anadolu Selçuklu tahtını (1155 - 1192) yılları arsında otuz sene işgal eden II.Kılınç Arslan'ın vefatı üzerine 1192 yılında veliaht olan küçük oğlu I. GıyasedDin Keyhüsrev, Konya'da Selçuklu sultanı oldu. Sultan, bülûğ çağına kadar hocasının yanında kaldı. Şeyh Mecdüddin İshak, onun hocası olarak maddi ve manevi terbiyesi ile meşgul oldu. Hat-

(3)a.g.e.s. 24-25

(4) İbni bibi, el-Evampirul Alaiyye Nşr.A. Sadık Erzi, Ank. 1956 s.13

ta Sultan I. GıyasedDin Keyhüsrev, hocasına bir şiirde yazdı.(4)

II. Kılınç Arslan devletini onbir oğluna taksim etmişti. Kendisi, haçlılar ve diğer komşu devletlerle mücadeleden sonra yorulmuştu. Oğulları arasında baş gösteren veliahdlık ve saltanat mücadeleleri karşısında oğulları arasında ;

- 1.) KutbedDin Melikşah'a Sivas ve Aksaray,
- 2.) RüknedDin Süleyman Şah'a Tokat ve havalisini,
- 3.) NuredDin Süleyman Şah'a Kayseri bölgesini,
- 4.) Muğisüddin Tuğrul Şah'a Elbistan'ı,
- 5.) Muizzüddin Kayser Şah'a Malatyayı,
- 6.) MuhyidDin Mesud'a Ankara merkez olmak üzere Çankırı , Kastamonu ve Eskişehir,
- 7.) I. GıyasedDin Keyhüsrev'e Uluborlu ve Kütahya çevresini ,
- 8.) NusredDin Berkyaruk Şah'a Niksar ve Koyul hisarı,
- 9.) NizamedDin Argun Şah'a Ereğli ve güney uçları melikliğini verdi.(5)

Kılınç Arslan, bu taksimi yaptıktan sonra , kendisi ve veziri İhtiyâredDin Hasan ve diğer devlet erkânıyla birlikte Konya'da sultan olarak hüküm sürmekte ve oğulları da kendisine tabi birer melik (hükümdar) sıfatıyla kendilerine ayrılan ülkeleri idare ediyorlardı. Fakat babalarına tabi olmakla birlikte her melik kendi eyaletinde yarı müstakil bir sultanı. Bu eyaletlerin idarî, malî, askeri bütün işleri kendi merkezlerinde kurulan hükümetlere aitti.

Böylece Selçuklu Türkiyesi, Kılınç Arslan'a ve Konya

(5) Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye İst.s.217

merkezine tabi bir devlete ayrılmıştı. Yüksek tahsil ile yetiştirilen bu şehzadelerin başkentleri de birer kültür merkezi haline gelmişti. Nitekim Niksar ve Koyulhisar meliki NasrüdDin Berkyaruk Şah adına ŞihabüdDin Sührevêrdi "Pertevnâme" adlı eserini yazmıştı. RüknedDin Süleyman Şah, kardeşleri MelikŞah ve I. Gıyased-Din Keyhüsrev, kendilerinin yetişmelerinde büyük emeği geçen Şeyh MecdüdDin İshak'a farsça şiirler yazmışlardı.(6)

I. Gıyased-Din Keyhüsrev, ağabeyisi Süleyman Şah'a karşı giriştiği mücadeleyi 1196'da kaybetti. Oğulları I. İzzetDin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubad ile birlikte Bizansa geçerek 1205 yılına kadar dokuz yıl sürecek bir uzun gurbet hayatı geçirdiler.(7)

Sultan, İstanbul'da çok mütevazı bir hayat sürdü. Bizans imparatoru Alexis ile iyi münasebetler kurdu. Mavrozomes'in kızı ile evlendi. Bizans sarayında nüfuz sahibi oldu. Bu arada bir Frenk beyinden küstah bir hareket görünce : "Ben Kılıç Arslan'ın oğluyum. Doğu ve batı ülkelerini feth eden ve şöhretleri cihanı tutan Melikşâh ve Alparslan'ın soyundanım. Senin ecdâdın her yıl onların hazinelerine altın ve gümüş yükleriyle harac gönderirdi.

Sende benim hazineye vergi verirdin, Kader beni buraya düşürdü. Fakat benim her biri bir iklimde sultan olan kardeşlerim var. Eğer onlar, bir Frenk beyinin bana burada küstahlık ettiğini duyarlarsa senin şehir ve kalelerini harap ederler." diyerek azametini göstermişti.(8)

I. GıyasedDin Keyhüsrev, kardeşi Süleyman Şah'ın ölümünü, Yağıbasan oğulları ve diğer uç beylerinin kendisini tahta geçirmek istediklerini, diğer devlet büyükleri ve askeri erkânın kendilerinden öğrendi. Oğulları, kayınpederi

(6) a.g.e.s. 218

(7) a.g.e.s. 268

(8) İbni bibi a.g.e.s.

Mavrozomes maiyeti ile yola çıktı. Teodoros Lazkaris ile bir geçiş anlaşması yaptı. Uç Türkmenlerine ve eski meliklik yaptığı Uluborlu (Burgulu)ya ulaştı. Burada hazırladığı ordusuyla II.Kânun 601/1205 te Konyaya yürüdü. Büyük bir şenlik içinde, çavuşların nidaları müzik sesleri arasında Konyaya girdi.(9)

Sultan, tahta çıkar çıkmaz kendisi gurbette iken Şam'a giden hocası MecdüdDin İshak'ı Konya'ya davet etmek oldu. Kendisinin sultanla birlikte aynı akibeti paylaşması, gurbete düşüşü, aralarındaki samimiyet ve bağlılığın derecesini göstermektedir. Hocasına yazdıkları farsça mektupta kendisine gösterdiği büyük tazim ve hayranlığı ifade ediyordu. "Kılıç Arslan oğlu Keyhüsrev" imzasını taşıyan bu şiirinde MecdüdDin İshakı: "Akranı arasında yegane, İslâm'ın sadrı, aziz ve melek ruhlu bir dost olarak göstermiş; kıyamete kadar hürmet ve rütbesinin artmasını dilemiştir. Şeyhine yazdığı satırlarda : "Ey veli siyretinde ve peygamber sünnetinde" ifadesi ile hitap ederek kendisinin gurbet hayatını anlatmıştır. Burada zamanın zulmüne uğra-yarak padişahlıktan ayrıldıktan sonra nasıl perişan olduğu-nu, bazan Ermeni, bazan Şam diyarlarında, bazan sahrada, bazan denizde ve bazan da İstanbul'da kederli günler geçirdiğini dostlarının dünyada kendisi gibi perişan olduğu-nu, fakat sonunda Allah (c.c.) lutfu görülmeye başlayınca güzel rüyalar gördüğünü, rakibinin ölümü ve ülkede fetret (karışıklık) haberini aldığını, büyüklerin kendisini mektuplarla davet edip beklediklerini, her an hatiften bir ilhamın: "Çabuk hareket et." sesine uyarak murada ermek için Burgulu (Uluborlu)ya geldiğini, memleketi fitne içinde ve halkı dertli, yüzü gülmez bulduğunu, sonunda talihinin kendisine ve hocasına ram olduğunu, dostların ve iyi insanların yanında toplandığını" bildirerek şeyhinin gelmesini rica etti.

Şeyh MecdüdDin İshak, bu hayırlı haberi ve daveti se-

(9) A.g.e.s.84 - 88

vinçle karşılayarak Konya'ya hareket etti.Sultan, hocasını merasimle karşılayarak duasını aldı. Bir müddet sonrada Malatya'ya melik olarak tayin ettiği büyük oğlu I. İzzeddin Keykavus'un yanında onun tahsil ve kültürünün artması için kendisini muallim ve rehber tayin etmişti.(10)

Anadolu Selçuklu sultanları, müstakil bir islâm devleti olmalarına rağmen manen Abbasi halifelerine bağlı idiler. Bu münasebetle cülûs merasimleri ile birlikte Bağdat'a elçiler ve hediyeler göndererek bağlılıklarını, aralarındaki güç birliğini bildirirlerdi. I.Gıyaseddin Keyhüsrev, hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı Abbasi halifesi ve islâm aleminde baş gösteren batınîlik gibi yıkıcı cereyanlara karşı müslüman gençleri Bağdat da organize ederek " İslâm Fütüvvet Teşkilatı " adlı birliği kuran Nasırüddin Lidinillah (1180 -1225)a hediyelerle elçi olarak gönderdi.Kendisi halife tarafından büyük izzet ve ikramla karşılanarak Bağdat da misafir olarak ağırlandılar.Diplomatlık görevini yerine getiren Şeyh Mecdüddini İshak hac mevsiminde hacca gitti. Hac dönüşü Bağdata uğradı. Bu arada Mekke'de tanıştığı büyük islâm alimlerinden olan Muhyiddinî Arabî, Şeyh Evhadüddin Kirmanî, Şeyh NasrudDinî Mahmud bin Ahmed el - Hoyi (Ahi Evren), Ebu Cafer Muhammed el-Berzaî, Ebul Hasen Ali el- İskenderanî gibi zatları Anadolu'ya getirirken yanında Konyaya getirdi.Bu bilginleri sultana takdim ederek, kendilerine destek sağlayarak Konya'nın manevi ilim ve kültürünün genişlemesine önemli derecede yardımcı oldular.(11)

Büyük İslâm filozoflarından MuhyidDin ibn'ül Arabî (ö.1240)Mecdüddin İshak'ın şahsiyeti hakkında Muhazarat'ül Ebrar adlı eserinde şunları söyler: .

"Bilad-ı Rum (Anadolu) dan İshak bin Muhammed adlı

(10) a.g.e.s. 88-92

(11) Molla Cami, Nefehat'ül Üns. Ter. Lamii. İst.1289s.409; A. Ateş "MuhyidDin Arabî, s. 552

bir arkadaşının mektup yazdığını zikrederek kendisinin de ona :"**Ey İshak, kardeşinden sağlam bir nasihat işit, Sultanlara yakınlığın sana gurur vermesin.**" diye başlayan manzum bir cevap vermektedir. Böylece Mecdüddin İshak'ın Anadolu Selçuklu sultanlarına yakın bir devlet adamı, Sultan muallimi ve diplomat olduğuna işaret etmektedir. (12)

I. GıyasedDin Keyhüsrev, İznik Rum devleti ile hesaplaşmaya mecbur kalınca Bizans tahtını işgal eden Laskaris'a bir elçiyle mektup göndererek, kayın pederi Mavrozomes'e Bizans tahtını terketmesini aksi takdirde silah gücüyle bu işi başaracağını bildirdi. O da bu teklifi reddetti.(13)

Anadolu Selçuklu ordusu, Denizli yakınlarında Antiochia muhasara ettikleri sırada Bizans ordusuyla karşılaşarak Rumları büyük zayiata uğrattı. Sultan, bizzat atını İmparatorun üzerine sürerek onu bir darbe ile yere düşürdü. Muhafızlar hucuma geçerken sultan, hasmına dokunmalarını emretti. Fakat atından düştüğü halde yaralanan Laskaris, derhal ayağa kalkarak sultanın atının ayaklarını kesti. Böylece atından düşen I. GıyasedDin Keyhüsrev şehit oldu. Bu sahneyi gören kumandan Ay Baba, ağladı. Sultanın naaşını Alâşehirde bulunan müslüman mezarlığına geçici olarak defn ettirdi. Şehit eden hristiyan askerini de öldürttü.(14)

I. Gıyased-Din Keyhüsrev, bütün Anadolu Selçuklu sultanları gibi haftada iki gün perşembe ve pazartesi günleri oruçlu olarak divan-ı mezalim(adalet divanı)'e gelir, kadı ve imamlar huzurunda şikayetlere bakar, adaleti icra ederdi. Şeri davaları kadıya havale eder, örfi işleri de divan

(12) M. Arabî, Muhazaratül Ebrar, Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 546 yp.145a-145b

(13) Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, s.157

(14) İbni bibi, a.g.e.s 107-111

vasıtasıyla hükme bağlardı. Yılda bir defa şer'i mahkemeye gidip kendisinden davacı olan varsa kadının hükmünü bekler, ona hürmette kusur etmezdi. Alimleri ve kadıları himaye eder, onlara hilat ve hediyeler gönderirdi.(15)

1.GıyasedDin Keyhüsrevi'nin şehadetinden sonra devlet erkânı toplanarak 1. İzzetDin Keykavusu 6 Safer 608/ 21 Temmuz 1211 de Anadolu Selçuklu tahtına geçirdiler.(16)

Sultan 1. İzzetDin Keykâvus, tahta çıkışını bildirmek maksadı ile halifeye elçi göndermesi önemli bir hadisedir. Anadolu Selçukluları İslâm dünyasına hakim olmuşlardır. Sultanlar, siyasi hakimiyeti, Abbasi halifeleri de dini ve manevi otoriteyi temsil ediyordu. Bu sıfatla Anadolu Selçuklu sultanlarına hakimiyet tevcih ederken onlara tabi olan emir ve melik gibi küçük hükümdarlara hakimiyet tevcihlerinin de ortak yapıyorlardı. Abbasi halifesi Nasır Lidinillah, hilafetin maddi ve manevi otoritesini yükseltmek için büyük hamleler yaptı. Fütüvvet teşkilatını kurarak bütün İslâm hükümdarlarını kendisine bağlamaya çalıştı. Onlara menşurlar ve fütüvvet elbiseleri gönderdi. Onlarda bu manevi destekle mevki ve kudretlerini artırmaya giriştiler. (17)

Sultan 1. İzzetDin Keykâvusta kendi sultanlığını bildirmek için kendisinin ve babasının hocası olan Şeyh MecdüDin İshak'ı Bağdata elçi olarak gönderdi. Kendisi ile birlikte halifeye çok ağır hediyeler gönderip ondan fütüvvet şalvarı istedi. Bu teşkilata girmek istiyordu. Sultan, bu maksatla halifeye mücevherler, altın işlemeli kumaş ve atlaslar, Rus ketanları, iskarlatlar, Kıbrıs mefruşatı, arap atları, develer ve gümüşler göndermişti.

Şeyh MecdüDin İshak, Bağdat'da halife tarafından

(15) a. g. e. s. 92 vd.

(16) a. g. e. s. 203

(17) Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk -İslâm Medeniyeti Ank. 1965 s.185 vd.

hürmetle karşılandı. Halife kendisini kendi adamları ile birlikte Konya'ya doğru yolcu etti. Anadolu Selçuklu sultanına da bir saltanat menşuru(berati) ile birlikte bir imame, zırhlı elbise, kamçı ve nalları altın bir katır, hakimiyet menşuru ve fütüvvet şalvarı gönderdi. Bu şalvar, halifenin sultanı fütüvvet teşkilatına kabülü demektir. (18)

1. İzzetDin Keykavus ile kardeşi 1. Alâeddin Keykubâd arasında baş gösteren Ankara muhasarasında sultanın hücumlarına dayanamayan 1. Alâeddin Keykubâd ağabeyine rica ederek, kendisinin ve şehir halkının canlarına dokunulmaması kaydı ile teslim oldu. 1. Alâeddin Keykubâd saraydan çıkarılarak bir iğdişin evinde hapsedildi.(19) Oradan da Malatya yakınlarında bulunan Minşar kalesine hapsedildi. Ağabeyisi kendisini öldürtmek istiyordu. Fakat hocası Şeyh MecdüDin İshak'ın müdahalesi ile bu düşüncesinden vazgeçti.

1085 yılında ilk Anadolu Selçuklu akınlarında Karatekin tarafından fethedilen fakat haçlı seferleri ile işgal edilen Sinop şehri 1214 yılında 1. İzzetDin Keykâvus devrinde fethedildi.Şehrin iktisadi yönden yükselmesi için şehre zengin tacirler getirildi. Kiliseler camiye çevrildi. Camiler, medreseler yaptırıldı. Kadı, hatip, imam, müezzin ve müderrisler tayin edildi. Dini, sosyo-kültürel, iktisadi yönden şehir bir İslâm şehri haline sokuldu. Sultan bu kutlu fethi Abbasi halifesine bildirmek maksadıyla hocası Şeyh MecdüDin İshak'ı gönderdi.

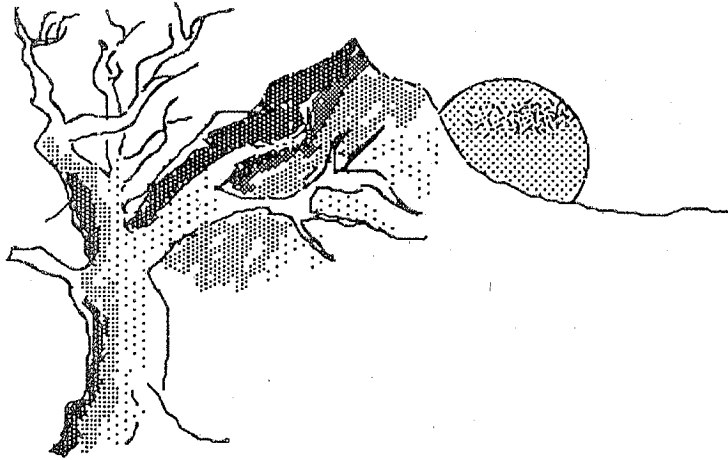
Sultan 1. İzzetDin Keykâvus, babası ve diğer Anadolu Selçuklu sultanları gibi yüksek bir kültüre sahipti. Farsça şiirler yazan bir şairdi. Alim ve şairleri çok sever, onları himaye ederdi. Başta kendisinin yetişmesine büyük emeği geçen Şeyh SadrüDin Konevî'nin babası Şeyh MecdüD-

(18) İbni bîbi a.g.e.s. 115

(19) O. Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, İst. 1971 s. 162 vd.

Din İshak'a çok büyük değer veriyordu. Kardeşi I. Alâeddin Keykubad'la arasındaki husumette hocasını dinleyerek onu öldürmekten vazgeçmiştir. Abbasi halifeleri ve diğer önemli diplomasi faaliyetlerinde daima Şeyh Mecdüd-Din İshak'ı seçmişti.

Şeyh MecdüdDin İshak, 618/1221 de Malatya'da ebedi aleme intikal etti. (20)

II. BÖLÜM:

ŞEYH - İ EKBER MUHYİDDİN İBN'ÜL ARABİ'NİN HAYATI, FELSEFESİ ve TESİRLERİ

A.) HAYATI

a.) İbn'ül Arabî'nin Doğumu ve Aile Muhiti :

Ebu Abdullah Muhammed bin Ali bin Muhammed İbnül Arabî el-Hatemi, et-tai, Sadrüddin Muhammed Konevinin el yazısıyla yazdığı notuna göre: "Endülüs'te Mürsiye şehrinde 27 Ramazan 560/ 7 Ağustos 1165'te doğdu." (1) Kendisi, meşhur Arap Tai kabilesinden cömertlik timsâli Şair Adi bin Hatim'in kardeşi Abdullah bin Hatim'in neslinden geliyordu. Yakın akrabaları arasında gerçek tasavvuf bilgisine sahip olanlar vardı. Amcası, Ebu Abdullah bin Muhammed el-Arabî kutupluk derecesine erişmiş, kevnî ilimlere vakıf bir mürşiddi. Kendisi, tasavvuf ilmine girmeden önce bunun tecellisini görmüştü. Dayılarından Ebu Müslim el-Havlani, kutupların büyüklerinden idi. Diğer dayısı Yahya bin Yağan, Tilemsan şehrinin meliki idi. Ebu Abdullah et-Tunusi adlı bir şeyhin tesiriyle melikliği bırakmıştı. Bu şeyhi için pazarlarda sırtında odun taşıyıp, satardı. O'nu bu haliyle gören halk, kendisine ağlardı. Sonunda duası Allah(c.c.) tarafından kabul edilip şeyhlik mertebesine erişti. Babası Ali bin

(1) Ahmet Ateş, Anadolu Kütüphanelerinde Mühim Yazma Eserler, Ta-
rih Vesikaları, İst. 1955, Yeni seri, 1/72

Babası, İbn'ül Arabî, henüz sekiz yaşlarında iken Seville şehrine ailece göçtüler. Burada ilk tahsilde önemli olan kur'an, kıraat, tefsir, hadis, fıkıh okudu. Gençliğinin ilk dönemlerinde bazı valilere kâtiplik yaptı.(2) Hayatının her safhasında karşılaştığı büyük alimlerden gerek kendilerinin, gerekse rivayet ettikleri eserleri okudu. Onlardan icazet aldı. Kendisi de eserlerini okutarak talebelerine icazet verdi.

Devrin alışılan şartları içinde hayatı hastalığı ile değişti. Bir gün hastalanmış, hastalıktan bayılmıştı. Kendisini öldü zannettiler. Bu esnada bazı çirkin suratlı kimselerin kendisine eziyet ettiklerini, buna karşılık güzel yüzlü, güzel kokulu bir şahsın kendisini kurtarmaya çalışıp , ötekileri dağıtmaya çalıştığını gördü. Bu şahsın kim olduğunu sorunca " yasin sûresi " cevabını aldı. Uyanınca babasının başında ağlayarak yasin sûresi okuduğunu gördü.

Bundan bir az sonra İbn'ül Arabî, bir müddet halvete çekildi. Her sahada ve bilhassa yüksek tasavvufi marifetler sahasında şahıs haline gelen isimlerin telkini ile halvetten kemâle ererek çıktı. Bu arada filozof İbn'ür Rüşd ile tanıştı.(3)

b.) İbn'ül Arabî'nin Hocaları:

Allah (c.c.) yolunda hizmetinde bulunduğu, kendisinden istifade ettiği ilk şeyhi ümmi fakat keramet sahibi olan Ebu Cafer El-Urayni'dir. Bundan sonra meşhur Şeyh Ebu Medyen (Ö.598/1193) in sohbetinde bulunmuş olan Ebu Yakup El-Kaysî'den istifade etmiştir. Kendisinin "Şeyhimiz ve imamımız" diye bahsettiği bu zat, İşbiliye civarında bir dağın tepesindeki bir mescidde kendisine Kuşeyri'nin risalesini okutmuş, Ebu Medyen'in fikirlerini öğretmiştir.

(2) Ahmet Ateş, " Muhyid-Din İbn'ül Arabî, s. 534

(3) a.g. m.s. 534

Şeyhleri arasında keramet sahibi olan Salih el-Adavi, elinin emeği ile geçinen Ebul Haccac Yusuf, Mısırdaki tekrar buluştukları İşbiliyeli Muhammed ve Ahmed kardeşler, Ebu Muhammed Bağı, abdal'dan olup daima dağlarda, sahillerde gezen, şehirlere gelmeyen Ebu Abdullah Muhammed'i zikredebiliriz. Bunlardan başka Fatma Bintül Müsennâ ile Şems-ül Ümmil Fukara adlı iki kadın şeyhi bulunmaktadır.

İbnül-Arabi, dışarıdan basit fakat kendisine göre fevkaalede ruhi ve manevi güçlere sahip olan bu büyük şeyhler arasında ön sene yaşadı. Endülüs ve Kuzey Afrika'nın bir çok şehrinde dolaşmakla birlikte (590/1194) yılına kadar daha çok İşbiliye'de kalmıştır. Bu sırada sofilik hayatının ilk günlerinde tasavvufi tecrübelerin en yüksek noktasına ulaştı.(4)

c.) İbn'ül Arabî'nin Seyahatleri :

(590/1194) Yılında otuz yaşında Tunusta Abdül aziz Mahdavî'nin yanına geldi. Bu arada sonradan şerhedeceği AbdülKasım Ahmed bin Kasay'ın " Hal'al - Na'leteyn" adlı eserinin bizzat yazarının oğlundan naklederek okuttu. Daha sonra Fas'a geçti.(595/1199) da Kurtubaya döndü. (27 Haziran 1199) da Mürsiye ye geldi. Mubarek ramazan ayının verdiği huzur ve şevkle arap edebiyatının eşsiz eserlerinin birisi olan " Mevakıun Nücum " adlı şaheserini yazdı. Bu hallerle meşgul iken görevi, sultan ve meliklere kâtiplikti. (597/1197) yılında Mağrib şehrinde bulunurken Hızır (A.S.) ile Hz. Musa (A.S.)'ın tasavvufi bir makamına ulaştı. Bu yüzden büyük ferahlık duymasına rağmen, bu makamdaki yalnızlıktan büyük ürküntü duydu. Ertesi yıl dostu Abdülaziz Mahdavînin yanına Tunus'a geldi. Oradan Mısır'a geçti.(5) Tunustan Mısır'a geçerek

(4) a.g.m.s., 535

(5) a.g.m.s., 536

Kahire'nin sofileri ile münasebet kurdu. TakıyyüDin bin Abdirrahman'ın elinden Hızır (A.S.)'ın hırkasını giydi. Buradan Kudüs'e gitti. Beyt-ul Mukaddeste Hz. Peygamber (S.A.V.)'in miracının asıl göğe yükselme kısmı ruhunda önemli bir yer işgal ediyordu. Kâbeden önce burayı ziyaret etmek istedi. Buradan yürüyerek Mekke'ye gitti, 1202 yılı Ağustos ayında hac farızasını ifa etti. İki sene bu şehirde kaldı. Kâbe çevresinde geçen bu devirde, en zengin tasavvufi tecrübelerle ulaştı.

Kâbe, ona gayb(gizli) alem ile şuhud(görünen) alemin düğüm noktası veya birinden diğerine geçilecek kapı gibi gelmiştir. Kâbe etrafında sık sık tavafta bulunurken akşamları gölgelerin kaybolduğu saatlerde veya gündüz acı kalabalık zamanlarında birden tasavvufi hallerin en yükseğine geçiyordu. Bu manevi hayatına ait duyguları (600/1204) senesinde Mekke'de kaleme aldığı "Tac'ür rasail" adlı eserinde toplamıştır. (6)

d.) İbn'ül Arabî'nin Anadoludaki Hizmetleri:

(600/1204) Yılı İbni Arabî'nin kendisini ilk önce kısa, daha sonra uzun bir zaman için Anadolu'ya çeken dostlar ile tanışma yılı olmuştur. I. GıyasedDin Keyhüsrev'in cülûsunu Abbasi halifesine bildirmekle görevlendirdiği SadrüDin Konevi'nin babası Şeyh Mecdüddin İshak, Bağdatdaki diplomatlık görevini yerine getirdikten sonra hacca gitti. Orada Şeyh Mecdüddin İshak, Konyalı ve Malatyalı hacılar, İbnül Arabî ile tanıştılar. Seyahatı sevdiği için Bağdat yoluyla onlarla birlikte Anadolu'ya geldi. (7) Kendisinin Anadoluda ilk kaldığı yer, Malatya'dır. Bu sırada I. GıyasedDin Keyhüsrev, Anadolu Selçuklu tahtına çıkmış, kendisine mesnevi şeklinde manzum ve hürmet dolu bir mektup ile eski büyük dostu Mecdüddin İshak'ı

(6) a.g.m.s, 537

(7) İbni Bibi, a. g. e. s.25 vd.

yanına çağırdı. Bunun üzerine Mecdüddin İshak, Malatya'da fazla kalmadan yanında MuhyidDin İbnül Arabî ile Konya'ya geldi. Sultanın fevkâlede lutuf ve ikramına mazhar oldu. Bu arada sultan, MuhyidDin Arabî'ye yüz bin dirhem değerinde bir ev bağışladı. O da kendisinden Allah (c.c.) rızası için bir sadaka isteyen bir dilenciye bu evi bağışladı.

Bir müddet Konyada kalan Mecdüddin İshak, az sonra sultanın oğlu II. İzzedDin Keykâvusa (şehzadeliğinde) muallim tayin olunarak Malatya'ya gönderildi. (9)

Bu arada, o Konya'da kalmış, bir ara Kudüs ve Mısır'a gitmiş (606/1209-1210) yıllarında Konya'ya geri dönerek, burada "Fazilet ül-Envar" adlı eserini yazmıştır. (10)

(607/1211) yılında I. GıyasedDin Keyhüsrev'in şehid düşmesi üzerine oğlu I. İzzedDin Keykâvus gelerek Konya da hükümdar oldu. Hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı cülûsunu bildirmek üzere Bağdat'a Abbasi halifesine elçi olarak gönderdi. (11) Bu arada Şeyh Mecdüddin İshak'ın Bağdat'a İbn'ül Arabî ile gidip döndüğü muhtemeldir.

İbn'ül Arabî, sultanla görüşmemiş, ondan bir mektup almıştı. Kendisine nasihat yollu bir mektup yazdı. Bu mektupta: "Gayri müslimlere müsamahakâr davranmamasını, Hz. Ömer(r.a.)'in yaptığı gibi müslümanları aziz, onları zelil kılmak için kilise, manastır ve kule yaptırmamalarını, müslüman gibi giyinmelerine müsaade etmemesini, haç göstermemelerini, çanları hafif çalmaları"nın sağlanması gibi İslâmı yüceltici tavsiyelerde bulunmuştur. (12)

(8) a.g.e.s, 91 vd.

(9) a.g.e.s, 93 vd.

(10) A. Ateş, Muhyid-Din İbn'ül Arabî s, 535

(11) İbni Bibi, a.g.e. s, 154 vd.

(12) Aksarayi, a. g. e. s. 180 vd.

İbn'ül Arabî "Tercüman'ül-Eşvak" adlı eserine Halep'te başlamış (612/1215) yılında Konya Aksarayında bitirmiştir.(13) Daha sonra Sivas'a geçti. Orada ramazan ayında bir rüya gördü. Bu rüyadan Antalya'yı muhasara eden I. İzzeddin Keykâvus'un şehri fethedeceğini anladı. Bunu bir mektupla sultan'a bildirdi. Feth kendisine müyesser olan sultan, bir çok hediye ile kendisine bir cevap gönderdi.(14)

Bu tarihten sonra üstad, bir takım seyahetlere çıksa bile Malatya'dadır. 618/1221 yılında Malatya'da Mecdüddin İshak ölmüş, İbn'ül Arabî onun dul kalan hanımı, Sadrüddin Konevi'nin annesi ile evlenmiştir. Ondan doğan oğlu Sadüddin Muhammed (619/1222)'de Malatya'da doğmuş, (656/1258) yılında Şam'da ölmüştür. Diğer oğlu İmadüddin Ebu Abdullah Muhammed (667/1269) yılında Şam'da ölmüştür.

g) İbn'ül Arabinin Şam'a Yerleşmesi:

İbn'ül Arabî'nin Anadolu'dan ne zaman ayrıldığı bilinmiyor. Ancak (1227/1230) yılında Şam'a yerleşmiştir. Anadolu'da büyük bir itibar gören refah ve huzurlu günler yaşayan üstadın Malatya'yı terkedip Şam'a yerleşmesinde en büyük faktör, büyük dostu, yüce alim Şeyh Mecdüddin İshak'ın ölümüyle seviyesinde alim görememesi ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Şam'ı ögen hadisleridir. Kendisi de Futuhatında Şam'da oturmayı tavsiye etmektedir.(15) Fakat kendisi, Şam daki hayatında rahat ömür geçirmemiştir. Tasavvufi düşüncelerinden dolayı fıkıh ve hadis alimleri tarafından küfürle itham derecesine varan tenkitlere hedef olmuştur. Ancak bunlara karşı Şam'ın eski ve büyük bir kadı ailesi olan " el-Zeki oğulları" gibi diğer koruyucular da bulmuştur. Onların bu himayesi , aleyhine doğacak

(13) Ateş, Muhyiddin s. 539

(14) Aksarayı, a.g.e.s. 180 vd.

(15) Ateş, a.g.m.s. 540 vd.

hareketleri önlemiş, öldürülmesine fırsat bırakmamıştır. Bundan başka türlü vesilelerle Eyyubî hanedanına mensup olan sultanlar ve melikler de kendisini korumuş, aleyhindeki fitneleri önlemişlerdi. Bunlar arasında fakihlerin keyfi hükümlerinden şikayet eden el-Melik'ül Muzaffer bin el-Melik'ül Adil, Hama Meliki Murabıt Şirkûh başta gelir.

İbn'ül Arabî'nin bu yılları, hayatının en sakin dönemidir. Fusul-ul Hikem ve muhtasarlarını bu yıllarda yazmıştır. Talebesi, Sadrüddin Muhammed Konevi, bu dönemde kendisinden duyduğu bazı sözleri nakletmiştir. Şeyhine büyük bir hürmeti ve hayranlığı vardır.(16)

f.) İbn'ül Arabî'nin Vefatı:

Ölümünden bir gün önce Sadrüddin Konevi "Kitab'ül Asfar " adlı eserini kendisine okudu. Yetmiş sekiz yaşlarında iken Muhyiddin İbn'ül Arabî, Şam'da Kadı Muhyiddin ibn'üz Zekinin evinde (28 Rabiul-Evvel 638 / 16 Kasım 1240) yılında Hakk'a yürüdü. Oldukça muhteşem bir merasimden sonra bu ailenin Kasyon Dağı eteklerindeki türbesine tevdi edildi. Daha sonra da yanına iki oğlu gömüldü.(17) Yavuz Sultan Selim Han 1517 yılında Mısır fethinden dönerken Şam'a geldi. Burada uzun müddet kaldı. O zamanlar " Zeki Oğulları türbesi " diye anılan yerde, şimdiki Muhyiddin İbn'ül Arabî türbesi civarında bir cami yapılmasını, caminin kuzeyine bir tekke inşa edilmesini emretti. İnşaat, kısa bir zamanda tamamlandı. Bu arada sultanın yanında bulunan şeyh'ül İslâm, Kemal Paşazade'nin Muhyiddin Arabiyi ögen bir fetvası asıldı.(18) II. Abdülhamit(1876-1908) devrinde tamir edildi. Türbesinin girişi üzerinde kendisinin " Her asır, yetiştirdiği büyük şahsiyetle anılır, Ben de bundan sonraki

(16) a.g.m.s, 540

(17) a.g.m.s, 541

(18) a.g.m.s, 541

asırların tek şahsiyeti olacağım." şiiri yazılıdır. (19)

g) Muhyiddin İbn'ül Arabî'nin Eserleri:

Üstad, sofi yazarlar içinde en çok eser telif eden bir zattır. 239 civarında eseri vardır. Kendisinin hayatı Anadolu'da da geçtiğinden; Anadolu kütüphaneleri titizlikle taranmadan bu sayı ciddiyeyle tesbit edilemez.

En önemlileri:

1- Fûtuhat-ı Mekkiye, (633/1235 - 636/1238) tarihli nüshası kendi el yazısıyla İst.Türk-İslâm Ktp. 1845-1881 numaralarda 37 cilt halinde kayıtlıdır.

Prof. Dr. Nihat Keklik, Kültür Bakanlığı Yayını Ank.1990

2- Fusul'ül Hikem, Sadrüddin Konevinin kendi el yazısıdır. Konevi tarafından İbn'ül Arabî'ye okunmuş ve düzeltilmiştir. İst. İslâm Eserleri Müzesi nr. 1993 de kayıtlıdır. (627/1230)'da Şam'da yazılmıştır. M. N. Gençosman Ank. 1964

3- Kitab'ül İsrâ ila Mekan'ül Esra, Hz. Peygamberin miracı hakkında (594/1198) de Fasta yazmıştır.

4 - Muhadarat'ül Ebrar, Müsamerat'ül Ahyar

5 - Kelam'ül Abadile

6 - Tac'ür Rasail ve Minhac'ül Vesail

7 - Mevakıun Nücum ve Metali Ehlillah esrar vel ulum

8 - Ruh'ül Kuds fi münasebetin Nefs

9 - el-Tenezzülât-il Muvsiliyye fi Esrarit Taharat Vessâlati vel eyyamil evliya

10 - Kitab'ül Esfar

11 - el - Esfar an Netaicil Esfar

12 - Divan: Tasavvufi şiirlerini muhtevidir. Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 5501,5502 de kayıtlıdır.

(19) Muhyiddin İbni Arabî; Füsüs'ul - Hikem, Ter, M. Nuri Gençosman Ank. 1964 S. XIII: Saffet Kemâlettin Yetkin, Muhyiddin Arabî ve Tasavvuf, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Nşr. Ank. 1952, I/23

13 - et -Tercüman'ül Eşvak

14 - Feth'üz Zevair vel-Alak , an Vechi-i Tercüman'il Ahval

15 - Şerhu Halel Naleteyn

16 - Kütübü Hilyet-il Abdal

17 - Kitab-üt Teracim fi işaret- ilm ve Letaifil fehml

18 - Kitab'üş Şevahid

19 - Kitabül İşarat-il Kur'an fi Alâmil İnsan

20 - Nisabl -Hirak

21 - Fazlu Şehadet-üt Tevhit ve Vaf-u Tevhidil Mukinin

22 - Cevabu Süali İsmail bin Savdekin

23 - Kitabül Bâ

24 - Kitabü Semaniye ve Selaşîn ve Hüve Kitabül-Azal (20)

h.) Muhyiddin İbnül Arabî'nin Malatyada iken Yazdığı Eserleri:

1.) Fasail-i Şehadet'üt Tevhid ve Vasfi Tevhidil Mukinin Malatya'da 9 Rebiulevvel 602/1205 de istinsah edildi. Bu eserle aşağıdaki eserler Malatya'da 602/1205 de telif edildi. Yusuf Ağa Ktp.nr. 4868/1- Sadrüddin Konevi Vakfı.

2.) Kitab'ül Bâ

Yusuf Ağa Ktp. nr.4868/2 Sadrüddin Konevi Vakfı

3.) Kitabı Hutbe fi tertibil âlem ve şeklihi.

Yusuf Ağa Ktp. nr. 4868/3 Sadrüddin Konevi Vakfı

4.) Hilyet'ül Ebdâl

Yusuf Ağa Ktp. nr. 4868/4 Sadrüddin Konevi Vakfı

5.) Tac'üt Teracim fi işaretil ilm Yusuf Ağa Ktp. nr. 4868/5 Sadrüddin Konevi Vakfı

6.) eş-Şevahid

Yusuf Ağa Ktp. nr. 4868/6 Sadrüddin Konevi Vakfı

7.) Cevabü Süali İsmail bin Savdelin

(20) Ateş, MuhyidDin İbn'ül Arabî, s. 542-546

Yusuf Ağa Ktp. nr. 4868/7 Sadrüddin Konevi Vakfı

Ayrıca et-Tenezzülat'ül Musiliye adlı Yusuf Ağa Ktp. nr. 4861 Sadrüddin Konevi Vakfı olan bu eserin yp. 1 a daki Sema kaydında "Sadrüddin Muhammed Konevi tarafından bu kitabın müellifi ve Efendimiz Ebu Abdullah İbn'ül Arabî'nin önünde okuyarak duydu. Bu (2 Rabiulevvel 628/7 Şubat 1231) gününde Şam şehrinde şeyhin (Allah razı olsun) konağında ve perşembe günü idi." yazılıdır.

B.) Muhyiddin İbn'ül Arabî'nin Felsefesi ve Tesirleri :

İbn'ül Arabî eski Yunan filozoflarından (Aristo, Eflâtun) Yahudi filozoflarından (İbn-i Cebiral ve İbn-i Meymun) üzerinde tetkiklerde bulundu. Cüneyd-i Bağdadî, Beyazîd-ı Bistamî, Hallâc-ı Mansur, Kuşeyri ve İmamı Gazali gibi İslâm mutasavvıflarının hayatı ve sistemlerine nüfuz ederek kendisine göre kur'an-ı kerim'in tasavvufi yorumunu yaptı.(1)

Sistemini tamamlamak için zamanının bütün ilimlerine müracaat etti. Hepsini aynı maksat etrafında toplamaya çalıştı. Onun sistemi, her şeyden önce farklı felsefi sistemlerin ve dini cerayanların dört yol ağzı olmak iddiasındadır. Çok farklı görüşleri uzlaştırmak çabasıındadır. Çünkü: "Ona göre hakikat, varlığın birliğindedir. O'nun (Allah'ın) sonsuz ve cihanşümül varlığı dışında hiç bir varlık yoktur." (2)

İbn'ül Arabî'ye göre kâinatın manâsı ve hikmeti şudur: "Bütün varlık, hazırdır ve bu hazır oluş sonsuzlukta hiç bir boşluk bırakmaz. Gizli ile görüneni birbirine bağlayan beş mertebe vardır. Bunlardan birincisi Mutlak gizliliklerdir. İkincisi, ilk belirlenmedir. Üçüncüsü, ikinci belirlenmedir.

(1) Hilmi Ziya Ülken, İslâm Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri, Ank. trh. s.243

(2) a.g.e.s, 250

Burada vahdet (birlik) ve Hz. Muhammed'in hakikati, insanlığın hakikati olmuştur. Dördüncüsü, zuhur merhaleleri, ruhlar âlemi, fikirler âlemi, isimler âlemidir. Beşinci ve sonuncu merhale görünmemişlik, görüntüş derecelerinin bütünü, gizli ve açık olan her şeyin sonsuz birliğini temsil eden, toplayıcı hazırlama derecesidir.(3)

İbn'ül Arabî'ye göre gizli ile aşikâr olanı birbirine bağlayan beşinci mertebe, insanî âlem ve kâmil insan arasında atılan köprüdür. Öz bakımından varlık birdir. Aslında gizli olan (batın) varlık görünen (zahir) şekiller olur. Gizli âlemde (ilahî isimler) olan şey görünüşte "âlemler" olur. Bu iki kutup arasında "kâmil insan" veya berzah bulunur. O sırrın görüldüğü bir aynadır. Allah (c.c.) kendi özü için bir aynadır. Kâmil insan da Allah (c.c.)'ın aynasıdır. Her devirde varlığın gizli ve görünen iki manzarasını birbirine bağlayan Kâmil insanlar yetişmiştir. Bunlar, O devirlerin "Gavs" veya "Kutup" larıdır. Kendisi, Kur'anın delillerini kâmil insan nazariyesine göre yorumlamıştır. (4)

O'nun felsefesi, bütün problemleri Allah (c.c.) problemi etrafında toplayan bir monizmdir. O derecedeki ondan metafizik ayrılmaz bir halde ahlâk ve siyaset felsefesi ile bir bütün teşkil eder. Bütün hayatı hareketten ve mücadeleden yoksun olduğu halde fikirleri ile Anadolu ve Suriye'de bir çok devirlerde dini hareketler ve siyasi cereyanlar üzerine tesir etmiştir.

O'nun "Gavs" görüşü her devirde "Sahib'üz-zuhur" un çıkacağı, herkesin bilmediği hakikatlere sahip olduğu için insanlara rehber olacağı kanaatini aldı. Böyle oluncada "Sahib'üz-zuhurlar" hükümdarlar ve devletlerden üstündür. Onların aklî bilgilerinden daha çok karizmatik şahsiyetleri

(3) a.g.e.s, 245

(4) a.g.e.s, 247

ile halk üzerinde büyük tesirler icra ettiklerinden dolayı zaman zaman devlete karşı tehlikeli olmuşlardır. Bu yüzden devlet adamları, onlara büyük değer vermiştir. (5)

MuhyidDin İbn'ül Arabî, daha çok mistik (tasavvufi) bir felsefe sisteminin sahibidir. Aşk kavramı üzerinde durur. O, tefekkürün, muhakemenin, engin bir tahlil gücü olan bir aklın sahibidir. Aşkın felsefesini yapar. Aşkı üçe ayırır :

- 1 - Tabii Aşk
- 2 - Ruhani Aşk
- 3 - İlahi Aşk. (6)

O'na göre ilahi aşk, diğer aşk çeşitlerinin kaynağıdır. Allah'ın kainatı yaratmasını bu ezeli aşkın bir kaynağı olarak görür. Bunu şöyle açıklar : " Her şekillendirmeden önce ferdiyet ve basitliği için kendisini nefsi için, sevgi ve bilinmek için tezahür etmekten hoşlandı." Bu görüşü ile yaratılış sırrının sebebini açıklamaktadır. Böylece kendisini severek, zâtında gizli olan şeylerin bütün ayânını da sevmektedir. (7)

İbn'ül Arabî'ye göre ruhani aşk, tasavvufi aşktır. Bunun son hedefi ise aşıkla maşukun asli birliğinin idrâkidir. O, sofiyi Alla'a yaklaştıran, ona Allah (c.c.) ile birliğini hissettiren beşeri aşk değil; kendini yeniden bulunca bir "suret" olarak "bütünlük" küllî aşkı ile yakınlığını gerçekleştiren ilahi aşktır. O bir bütün ve bir cüz olarak bütünün aşkıdır. Sofilerin "cezbe" dedikleri halde budur. (8) İbn'ül Arabî'nin vahdeti vücudçuluğu, aşkın son gayesinin hakikatini bilmek, aşkın hakikatının ise Allah (c.c.) ın zatı olduğunu idrâk etmektir. (9)

(5) a.g.e.s, 249

(6) A.E.Afifi, MuhyidDin Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi, Çev. Mehmet Dağ, Ank. 1975 S, 150

(7) İbnül Arabî, Fütühât-ı Mekkiye, Mısır 1293,II/437

(8) a.g.e II/441

(9) a.g.e II/427

İbn'ül Arabî, her şeyi, monist (tevhidçi) bir sistem içerisinde izah ettiği için kendisine göre aşkın hedefi ve hakikatı Allah (c.c.) ın zatı ile ilgilidir. İlahi aşk, Allah (c.c.) ın zatına ilave değil; zatının aynıdır. Aşk, yaratılışın sebebi, aynı ve bütün tezahürlerin tek olan Allah (c.c.)'a dönmesidir. (10)

b.) MuhyidDin İbn'ül Arabî'nin ölümünden sonra Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi ve Ekberiye Hareketi:

Muhyiddin Arabî (H.638/1240) yılında öldüğü zaman bir tarikat kurmamıştı fikirlerin benimsemiş olanlar İsmail el-Tunusî, Ebu Kasım el-Bunî, İsmail bin Savdakin, hayatının büyük bir kısmını onun hizmetinde geçiren Ebu Abdullah Bedr'ül Habeşî gibi talebeleride tarikat veya teşkilat kurmadılar.

En kıymetli talebesi Sadrüddin Muhammed Konevi Öl.- (673/1274) nin Konya'daki hanikâhı,İbn'ül Arabî'nin fikirlerinin bütün İslâm âleminde yayılmasına hizmet eden büyük bir kaynak görevini ifa etmiştir. Moğol istilası (673/1221) ndan kaçarak veya başka sebeplerden dolayı Anadolu ve Konya'ya gelenler arasında bulunan büyük sofiler içinde arapçayı iyi bilen ve aynı zamanda bu büyük, geniş düşünceyi kavrayabilenler Sadrüddin Muhammed Konevi hanikâhında toplandılar. Bunlar arasında Sadrüddin Muhammed Konevi'den Fusus'ul Hikem Şerhini dinledikten sonra onun bir nevi farsça özeti ve şairane ifadesi olan "Lemaat" adlı eseri yazan büyük şair Fahrüddin Irakî (öl. 686/1289) en başta gelir. Bu eserle İbn'ül Arabî'nin fikirleri İran ve çevresine girmiş; öte yandan Anadolu'da edebi yönden büyük izler bırakmıştır. Sadrüddin Muhammed Konevi'nin en önemli talebelerinden biriside Fusus'ul Hikem'e bir şerh yazmış olan Müceyyidüddin Mahmud el-

(10) Mehmet Aydın, H. Mevlânâ'da ve MuhyidDin Arabî'de Aşk Kavramı, S.Ü. III. Milli Mevlânâ Kongresi, Konya 12-14 Aralık 1988 , Konya 1989 S. 160-161

Cendî (öl. 690/1291) dir. Ayrıca İbn'ül Farız'ın Kaside-i Tâiyyesini şerh edenlerden İbn'ül Arabî'nin bütün düşüncelerinin en mükemmel özetini veren Sadüddin Fergani (öl. 699/1299) zikredilmelidir. (11)

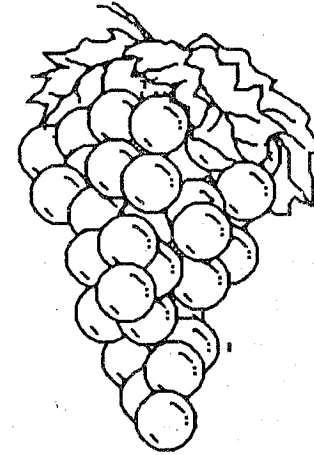
Üstadın fikirlerinin Anadolu'da yayılması çok geniş ve derin izler bırakmıştır. Sadrüddin Muhammed Konevi'nin talebeleri Anadolu'nun her yeri ve türlü şehirlerinde o'nun düşüncesini yaydılar. Bilhassa yeni kurulmakta olan Osmanlı medreselerinde ders olarak okuttular. Bu konuda ilk büyük faaliyeti Davûdî Kayserî (öl.751/1350) yapmıştır. Ayrıca KutbudDin İznîkî (öl.885/1480) ile Yazıcızade Mehmet Efendi (öl.855/1481) önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Ayrıca İbn'ül Arabî hakkında fetvalar veren Kemal Paşazade ile Yavuz Sultan Selim için Edirne'de "el-Canib'il Garbî fi Halli Müşkûlat'ı İbn'ül Arabî " adlı eseri yazan Şeyh'ül Mekkî ile İbrahim'ül Halebî'nin (Nimet'ül Cari fi Nusretiş Şeria) adlı eseri Osmanlı döneminin en önemli kaynaklarından.

XVII . Asırda bu cereyanın temsilcilerinden olan hac görevini ifa ettikten sonra MuhyidDin-i Arabî Türbesinde inzivaya çekilen, Konya'da ölürek Sadrüddin Konevi Türbesi yanına gömülen "Fusus'ul Hikem şarihi (açıklayıcısı) " Bosnalı Abdullah Efendi (öl.1644) bu konuda önemlidir.(12)

Mevlânâ CelaledDin Rûmî'nin mesnevisinin iki büyük şarihi (açıklayıcısı) olan iki büyük şair İsmail Ankaravi (öl. 104/1632) ile Sarı Abdullah Efendi (öl.1071/1661) mesneviyi ilk harfinden başlayarak son harfine kadar MuhyidDin İbn'ül Arabî'nin Vahdet-i Vucud nazariyesine göre şerh etmişlerdir. Böylece Türkiye'ye hakim olan tek tasavvuf

felsefesi anlayışı, daha XIV. Asırdan başlayarak divan edebiyatında MuhyidDin Arabî'nin tasavvufi, felsefi görüşü olmuştur. Böylece bütün şairlerde vahdet, şuhud, gayb, İnsan-ı Kâmil vs. gibi terimlere rastlanmıştır. (3)

(11) Ahmet Ateş, MuhyidDin İbn'ül Arabî s. 552

(12) a.g.e.s, 553-554

(3) Ahmet Ateş, Mesnevi'nin Onsekiz Beytinin Manâsı, F.Köprülü Armağanı, İst. 1953 s.37 vd.

III. BÖLÜM:

ŞEYH EVHADÜDDİN KİRMANÎ ve ANADOLUDAKİ FÜTÜVVET HAREKETİ :

EvhadüdDin Hamid bin Ebül Hayr Kirmani, Kirman Selçuklu Sultanı II. Turan Şahın oğludur. (1) Menakıbnâmede bildirildiğine göre, Oğuzların Kirmanı, (H. 575/1179) yılında istilâ ettiklerinde kendisi onaltı yaşında bulunuyordu. Buna göre doğumu (h.559/1164) yılına rastlamaktadır.

Henüz Delikanlı denilecek bir yaşta Bağdat'a geldi. Burada rastgele bir medreseye girerek, talebelik yaptı. Kısa zamanda bir çok kitap okudu. Zekâ ve çalışkanlığı ile temayüz ederek, ünü Bağdat'a yayıldı. Muid (asistan) derecesine yükseldi. Bir süre sonra Hakkakiye medresesi müderrisi oldu. Bu medresede müderris iken gönlüne tasavvuf aşkı düştü. Bir arayış içine girerek, sıkıntılar çekti, riyazetler uyguladı.

Bu sırada Bağdatta RüknedDin Ebül Ganâim Muhammed es-Sücasî adlı manevî tasarruf sahibi bir mürşide bağlandı. Zamanla onun kızı ile evlendi. Onun manevî terbiyesi ve himayesi altında yetişti. (2)

Devrinin bir çok mutasavvıfı gibi Abbasi halifesi en-Nasır lidinillâh'ın kurduğu fütüvvet teşkilâtına girmiş ve bu teşkilat içinde çeşitli yüksek makamlara, ömrünün sonunda da bu organizasyonun "şeyh'üş - şuyuhluğu: şeyhlerin şeyhliği" luğuna kadar yükselmiştir. Bu görevle halife tarafından çeşitli ülkelere diplomat olarak gönderilmiştir. (3)

(1) Mikâil Bayram, Şeyh EvhadüdDin Hamid el-Kirmani ve Evhadiye Tarikatı Konya 1993 s.17

(2) a.g.e.s. 19-24

(3) a.g.e.s. 26

Anadolu Selçuklu sultanı I. GıyasedDin Keyhüsrev, ikinci defa (601/1204) yılında tahta geçince hocası Malatyalı Şeyh SadrüdDin Konevi'nin babası, Şeyh MecdüdDin İshak'ı cülûsunu Abbasi halifesine bildirmek üzere Bağdat'a göndermişti. (4) MecdüdDin İshak, bu görevini yerine getirdikten sonra hacca gitti. Hac dönüşü Bağdat'a uğradı. Burada tanıştığı ünlü sofi MuhyidDin Arabî, Şeyh EvhadüdDin Kirmani, Şeyh NasrudDin Mahmud (Ahi Evren), Ebu Cafer Muhammed Berzaî gibi alim ve mutasavvıfları (h.602/1205)de Konya'ya getirdi.

Anadolu'ya fütüvvet teşkilâtının lideri olarak gönderildi. Bu arada Anadolu'yu bu yönde organize etti. Çoğunlukla Kayseri'de oturdu. Burada evlendi. Kızı Fatma Bacı doğdu. Bu arada Malatya'da uzun süre ikâmet etti. Burada iken Şeyh MecdüdDin İshak ile dostlukları devam etti. Bu arada SadrüdDin Muhammed Konevi'nin eğitimi ile de yakından ilgilendi.

Malatya'da kendisine muhalif guruplar harekete geçtiler. Ahmet Tebrizî adlı birisi kendisine süikâste bulundu, bu arada Malatya'nın zengin yöneticisi olan FahredDin Hasan ile bozuşarak Malatya'yı bir daha dönmek üzere terk etti. (5)

Kirmani, seyyah bir sofi olarak Anadolu, Azerbeycan, İran, Irak, Suriye, Mısır ve Hicaz'ın bir çok şehir ve kasabasını dolaşmıştı. I. GıyasedDin Keyhüsrev ilk oğulları ve I. İzzetDin Keykâvus gibi sultanlar ve devlet adamlarından büyük sevgi ve itibar görmüştür.

Gittiği her yerde coşkun vaaz ve şiirleriyle nüfuzunu artırmış; türkçe sohbet ettiği için Anadolu'da Türkmenler arasında büyük bir itibar kazanmıştır. (6)

(4) İbni Bibi, a.g.e.s. 90 vd.

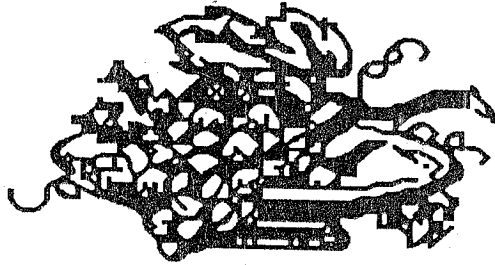
(5) M. Bayram, Şeyh EvhadüdDin s. 30-31

(6) M. Bayram, Bacıyan-ı Rum, İst. 1987, s. 38

Anadolu'da Kayseri'de bulunduğu dönemlerde de sık sık Erciyes eteklerinde itikâfa çekilmiş ve bir Türkmen şeyhi olan Hacı Bektaş-ı Velî de kendisinden feyz almıştır. (7)

Şeyh Evhadüddin, Anadolu Selçukluların kadınlar organizasyonu olan Bacılar teşkilatının kurucusu olan kızı ve Ahi Evren'in hanımı Fatma Bacı ve kardeşi **Amine Hatun**'un tahsilleri ve tasavvufi yönden irşadlarıyla yakından ilgilenmiştir. Amine Hatun, çok alim, fazıl ve zahide bir kadındır. Ahlat vezirinin oğlu olan kocasından ayrıldıktan sonra, I. Alâeddin Keykubad'ın komutanlarından Emir Mübarizüddin Çavlı'nın babası Şeyh Evhadüddin için Şam'da yaptırdığı zaviyesinde irşad faaliyetini sürdürmüştür. Burada on sekiz hanikâhın şeyhliğini üzerine alarak, tarikat dersleri verilmiştir. (8)

Anadoluda ki fütüvvet liderliği görevini Konya'da bulunan talebesi, Sadrüddin Muhammed Konevi'nin sınıf arkadaşısı, yakın dostu, oğlu Saadettin Çelebi'nin hocası olan Şeyh Zeynüddin Sadaka'ya bıraktıktan sonra Bağdat'a gitti. Burada (635/1238) yılında Hakk'a yürüdü. (9)

IV. BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN DİĞER HOCALARI:

a.) CEMALÜDDİN el-VASİTİ :

Şeyh Evhadüddin Kirmani manakıbında Malatya ve Konya'da uzun seneler kadılık yapmış olan Kadı Sıracüddin el-Urmevi'nin Şeyh Evhadüddin Kirmani'nin bağlılarından olduğu bildirilmektedir.

Kadı Sıracüddin Malatya'da kadı iken tıp, felsefe, hey'et (astronomi), matematik ve geometri gibi ilim dallarında üstün bir şöhrete sahip olan Cemalüddin Vasıtî, önceleri Şeyh Evhadüddin'e şiddetli muhalif idi. Kadı Sıracüddin, Cemalüddin Vasıtî'yi Şeyh Evhadüddin ile görüştürdükten sonra onun hakkındaki kanaatı değişerek kendisine bağlanmıştı. (1)

Şeyh Evhadüddin Kirmani (630/1232) yılında hac emiri olarak hac mevsiminde hacca gittiği zaman yanında Cemalüddin Vasıtî ve Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'de bulunuyordu. Konevi, bu hac yolculuğu esnasında Cemalüddin el-Vasıtî'den bazı hadise dair eserler okuduğunu defterlerinden birine yazmıştır. (2)

(1) Mikâil Bayram, Şeyh Evhadüddin , s. 113-114

(2) Sadrüddin Konevi, Mükâtebat Konya Yusuf Ağa Ktp. nr, 7580,yp, 345a; Mikâil Bayram, Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikir ve Kültürel Yapısı ve Siyasi Boyutları, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı; 72 s. 91

(7) Menakıb-ı Şeyh Evhadüddin, İst. Nafiz Paşa Ktp.nr. 1119 yp. 2656

(8) M. Bayram, Bacıyan-ı Rum s. 54

(9) Hidâyet Kuli Han, Riyaz'ül Arifin, Tahran 1344, s.47-48; Kazvini Zekerıyya Muhammed, Âsar'ul Bilâd, Beyrut 1956, s. 248

b.) MUHYİDDİN DİMAŞKÎ :

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Nefehat-ı ilâhiyesinde kayıtlı bulunan hocalarından biriside kadılar kadısı, Şam kadısı, Şamlı MuhyidDin Dimaşkî'dir. Konevi, bu üstadından arap edebiyatına ait ilimler okumuştur. Nefahat-i ilâhiyyesinde kendisinden şöyle bahsetmektedir; "Efendimiz, imam, alim, ilmiyle amil, faziletli büyük bir bilgin, tevazu sahibi, faziletli, dostların reisi, müminlere faydalı ilimler hazırlayan, müslümanların kadıların kadısı, sohbetiyle din ve milleti ihyâ eden." (3)

MuhyidDin Dimaşki, Şeyh-i Kebir MuhyidDin İbn'ül Arabî'yi her zaman destekleyen, onu bir çok sıkıntıdan kurtaran gönül dostlarından. İbn'ül Arabî gibi kendisinde Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin yetişmesinde emeği ve hizmetleri geçmiştir. (4)

(3) Sadrüddin Muhammed Konevi, Nefehat-ı İlâhiyye Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Ktp. nr, 1633 yp. 98 a

(4) A. Ateş, İbnül Arabî s. 540

V. BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN HAYATI:

a.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Doğumu:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi hazretleri, Malatya'da (h. 605/1208) yılında doğdu. (1) Babası, Şeyh Mecdüddin İshak, Anadolu Selçuklularının ve şehzadelerinin hocası, kendisine büyük değer verdikleri âlim ve fazıl, fütüvvet şeyhi, sultan ve şehzadelerin danışmanı ve diplomatıdır. Konya Yusuf Ağa kütüphanesinde bulunan babasından kendisine intikal eden el yazması kitaplarda kendisinin künyesi, hocaları, hadis okuttuğu talebeleri ve çevresi hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Bu eserler arasında bulunan Abd-ül Halık Muhammed el- Endülüşi'ye ait olan "Ahkâm'ül Kübra" adlı kitabın sema kayıtlarında **Sadrüddin Muhammed Konevi'nin künyesi " Sadrüddin Ebül-Mealî Muhammed bin el- İmam eş - Şeyhül islâm İshak bin Muhammed bin Yusuf bin Ali "** olarak geçmektedir. (2)

Türk Fütüvvet (Yiğitlik) teşkilatı diyebileceğimiz Ahilik, dini ve siyasi bakımdan Abbasi Halifesi en-Nasır lidinillah (1180-1225) ın kurduğu fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulmuştur. Türk kültür ve zevkinin, ortaçağ İslâm Fütüvveti, töre ve gelenekleriyle beslenmesi ile Anadolu Selçukluları devrinde Anadolu'da ki sosyo-kültürel, sinai ve ticari şartların etkisiyle kurulmuş ve gelişmiştir. Otuz dördüncü Abbasi halifesi en-Nasır lidinillah, İslâm dünyasındaki dağınık dini ve siyasi birlikler halinde bulu-

(1) Kerümüddin Mahmud Aksarayı, a. g. e. s. 109

(2) Endülüşi a.g.e. yp. 1 a

nan fütüvvet hareketini, yeniden organize ederek, İslâm dünyasına şamil bir teşkilat kurdu. Kendi zamanındaki müslüman devlet adamlarına da mektuplar ve elçiler göndererek kurduğu fütüvvet teşkilatına katılmalarını istedi. (601/1204) yılında ikinci defa Anadolu Selçuklu tahtına geçen 1. GıyasedDin Keyhüsrev, hocası Malatyalı Şeyh Mecdüddin İshak'ı, bu halifeye göndererek onunla kültürel ilişkilere girişmiştir.

b.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Malatya'da ki Eğitimi ve Hocaları:

Daha önce babası Mecdüddin İshak ile birlikte Anadolu ve Konya'ya gelen, daha sonrada Malatya'da bulunan Muhyiddin İbn'ül Arabî, Şeyh Evhadüddin Kirmani, Cemalüddin Vasıti, Ebul Hasen Kemalüddin Ali el-İskenderani, gibi hocalarından hafızlığını tamamladı. Hadis ve fıkıh okudu. (3)

c.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Malatya'da ki Eğitimi Döneminde Sınıf Arkadaşları:

Sadrüddin Muhammed, Malatya'da iken babası ve hocası olan Şeyh Mecdüddin İshak aynı zamanda şehzade olan 1. İzzeddin Keykavus'un eğitim ve öğretimi ile ilgilenirken bu halkada kendi oğlu Sadrüddin Muhammed, Zeynüddin Sadaka ve İmadüddin Malati ile de yakından ilgilenmişti. Yani bu adı geçen kimseler, Malatya'da eğitim ve öğretim gören sınıf arkadaşları idiler.

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin babası Mecdüddin İshak (H.618/1221) de Malatya'da ölünce dul kalan anası, hocası Muhyiddin İbn'ül Arabî ile evlendi. (4)

(3) Endülüsi, Ahkâm'ül Kübra Yusuf Ağa Ktp. nr.5059 yp. 1 b
(4) Cami, Nefehat'ül Üns s.632

d.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Şam'a Göçüşü :

Mecdüddin İshak'ın ölümüyle çok sevdiği arkadaşı ve dostunu kaybeden Muhyiddin İbn'ül Arabî (627/1227) yılında aradığı fikri muhiti bulamadığı için ailesi ve talebesi , üvey oğlu Sadrüddin Muhammed'i alarak Şam'a göçtü. Burada Konevi hem İbn'ül Arabî hem de Şeyh Evhadüddin'in hizmetinde bulundu. (5)

d.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Şam'da Eğitimi ve Hocaları:

Sadrüddin Muhammed Konevi, Şam'da Camii Ümeyye yakınında bir medrese ve hanikâhda üstadı Muhyiddin Arabî, Şeyh Evhadüddin Kirmani, İbni Farıdın talebelerinden İbni Seb'in, Şam Kadısı İbni Seb'in, Muhyiddin Dimaşkî, Şeyh İzzeddin, Muhammed bin İbrahim es-Silefi el-İsfehani gibi hocalardan arap edebiyatı, tasavvuf felsefesi ve tefsir dersleri okudu. (6)

f.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Seyahatleri:

Konevi, İbn'ül Arabî ve Şeyh Evhadüddin Kirmani'yi kastederek " Ben iki anadan süt emdim " dediği diğer hocası Şeyh Evhadüddin kirmani ile birlikte (627/1230) yılında aynı devenin sırtında aylarca sohbet ederek Hac'a gitti. Hocasına onaltı sene hizmet etti. Onunla birlikte Anadolu, Suriye ve Mısır'da bulundu. Kirmanî'den hocası İbn'ül Arabî ile aralarındaki kavgınlığı gidermesini rica etti. O'da hocasıyla ikisini uzlaştırdı. Bundan sonra Muhyiddin İbn'ül Arabî , Şeyh Evhadüddin Kirmanî'ye Sadrüddin Konevi'yi emanet ederek eğitim ve öğretimiyle ilgilenmesini

(5) Mikail Bayram Şeyh Evhadüddin Hamid el-Kirmanî ve Evhadiye Tarikatı, s. 41-42

(6) İbn'ül Arabî, Risaleler, Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 7847 yp.345a; 7852 yp.345 a

rica etti. (7) Sadrüddin Muhammed (630/1233) yılında MuhyidDin Arabî'nin izniyle Şeyh Evhadüddin ile birlikte Mısır'a giderek, onunla birlikte bulundu.

Mısır dönüşü Şam'a döndükleri zaman Sadrüddin Muhammed Konevi Şam'da kaldı. Kirmanî Bağdat'a geçti. Burada 635/1238 de Hak'ka yürüdü. (8)

Konevi Şam'da bulunduğu yıllarda Ümeyye Camii yakınlarında bir ders halkası teşkil ederek talebesine ders vermiş, buraya babasından kalan bütün malını ve mücevherlerini yanında getirerek fakirlere dağıtmıştır. (9)

g.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Halep'e Dönüşü ile Konya'ya Yerleşmesi:

Ahkâm'ül Kübra adlı eserin sema kayıtlarında (640/1242) yıllarında Halepte kendilerine hadis okuttukları talebeleri arasında Lü'lü bin Abdillâh, Gülbek bin Abdillâh, Özbek bin Abdillâh adlı kimseler bulunmaktadır. Bu talebeler, o devirde muhtedilere verilen "İbni Abdillâh: Allahın kulu'nun oğlu" tabirinden anlaşıldığına göre hristiyanlıktan dönenlerdendir. Kullandıkları türkçe adlardan da Bizanslıların zorla hristiyanlaştırdıkları Karamanlı Türklerinden oldukları anlaşılmaktadır. (10)

Bu tarihten sonra Konya'ya gelip yerleşmiştir. Sadrüddin Muhammed Konevi'nin eserlerindeki kayıtlara göre, (9 Şaban 640/ 1 Şubat 1243) yılında Haleptedir. Aralarında Yusuf el-Urmevi gibi dostlarının bulunduğu her mecliste hadis okutmaktadır. (11) Bu yıllarda Anado Selçuklu devleti'nin Köseadağ savaşında yenilmesiyle bir-

(7) Menkıb-ı Şeyh-i Evhadüddin Kirmanî İst. Nafiz Paşa Ktp. 1189 yp. 84b, 85b, 86a, 87 b; Mikail Bayram, Şeyh Evhadüddin Hamid Kirmanî ve Evhadiye Tarikatı s. 106-107

(8) M. Bayram Şeyh Evhadüddin s. 42-47

(9) Nihat Keklik, MuhyidDin Arabî, Hayatı ve Çevresi İst. 1966 s.164

(10) Endülüsi yp. 1726 a

(11) Nihat Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde Allah, Kâinat ve İnsan İst. 1967 s.XV

likte Halep Türkmenleri, Moğollara karşı direnme hareketine geçerek, isyanları başlattıkları bir dönemdir. (12)

h.) Sadrüddin Muhammed Konevi Konya'da:

1. Alâeddin Keykubad (1220-1237) döneminde Ahiler teşkilatı ve lideri olan Ahi Evren Konya'da bulunarak çok müreffeh ve itibarlı bir hayat sürmüştür. Ahilerin ve Türkmenlerin en büyük hamisi olan I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından zehirletilerek öldürüldü. Bu yolla iktidara gelen II. Gıyaseddin, Ahiler ve Türkmenler'den tasvip görmedi. Bu yüzden Ahi Evren, Sadeddin Köpek olayı bahane edilerek beş yıl tutuklandı. Bu olaylarda Türkmen Şeyhi Baba İlyas Horasanî de hapsedildi. (13) (643/1246) yılında II. Gıyaseddin'in ölümünden sonra yerine büyük oğlu II. İzzetdin Keykâvus geçti. o'nun devrinde tutuklanan Ahi ve Babailer serbest bırakıldı. (14) Bu arada hapisten çıkan Ahi Evren, Denizli'ye giderek orada bahçıvanlığa başladı. Bu arada Sultan II. İzzetdin Keykâvus, Ahi Evreni Konya'ya getirmek üzere Sadrüddin Muhammed Konevi'yi Denizli'ye gönderdi. O da Ahi Evreni Konya'ya getirdi. (15) Bu tarihten itibaren Sadrüddin Muhammed Konevi, Konya'da bulunmaktadır ve Konya'nın âlim, fazıl, edip ve itibarlı zenginlerinden olan Hace-i Cihan'ın oğlu Ali Han'ın tabiplerin şifa sunamadığı hastalığına, yazdığı muska ile hayata kavuşturduğu için Çeşme Kapı yakınlarındaki konağında müderrisliğe başladı. (16) Bu hanikâhda alim, fazıl ve seçkin insanlara Camiul-Usul ve Ahkâmul Kübra adlı hadis kitapları ile tefsir ve tasavvuf felsefesine ait eserler okuttu.

(12) Sadrüddin Muhammed Konevi Nefahat-ı İlahiyye, Yusuf Ağa Ktp. nr.5468 yp. 68 b, 36b, 84a

(13) M. Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu Konya 1991 s.83

(14) M. Bayram Bacıyan-ı Rum s.21

(15) Uzun Fırdevsi, Menakıbu Hacı Bektaş-ı Velî, H. A. Gölpınarlı İst 1958 s. 51-52

(16) M. Emin Dede, Menakıbu Şeyh Sadrüddin, İst Ü. Türkçe yazmalar Bl. nr. 411, yp.7 a-8 b

Hace-i Cihan hanikâh'ın medrese olarak kullandı. Sağlığında oturduğu konak, ölümünden sonra camii, hanikâh, imaret, mektep ve türbenin meydana getirdiği Sadrüddin Konevi mamuresini salih dostları ve talebeleri meydana getirdi.

Sadrüddin Muhammed Konevi, XIII . asır Konya'sında temayüz eden büyük bir tasavvuf erbabıdır. Kendi asrında yaşıyan, dünyada ve islâm aleminde iz bırakan iki büyük üstadın terbiyesinde yetişmişti. Devrinde müslim ve gayri müslim zümrelerden büyük itibar görmüş, sevilmiş, çok önemli bir konuma sahip olmuştur. Zamanında Konya'nın en büyük şeyhi ve bilgini Sadrüddin Muhammed Konevi idi. MuhyidDin İbn'ül Arabî'ye izafe edilen Ekberiye tarikatını Konya'da ve Anadolu'da temsil ettiği için "Şeyh-i Kebir: büyük şeyh" diye anılırdı. Konağında hadis okutukları devlet adamları arasında 1262-1277 arasında bir devre damgasını vuran Pervane MuinudDîn Süleyman, MuinidDîn'in damadı Erzincanlı alim, Atabek Mecdüddin, Müstevfî (maliye nazırı) CelaledDin Mahmud Hatıroğlu Şerefüddin Mahmud'un oğlu Emir Nizamüddin Evhad, Germiyanogulları devletini kuran Yakup Bey'in babası Yakup oğlu Seyfüddin Ali Şir Bey, bilginlerden Şerefüddin Muhammed gibi bir çok bilgin, vezirler, beyler Sadrüddin Muhammed Konevi'nin derslerine devam ederdi. (17)

Konya'da bulunduğu dönemler, Anadolu'ya vahşet ve zulümle hucum eden moğol istilası dönemidir. Anadolu Selçuklu sultanlarının moğol hanlarının kuklası haline geldiği, devlet erkânının onlardan emirler alarak halkı ağır vergiler altında dünyadan bezdiren bir ümitsizlik yıllarıdır. Dünyada refah ve huzur bulamayan, aradığı huzuru ve mutluluğu ahirette bulma aşkı ve şevkiyle sultanların, devlet

(17) F. Nafiz Uzluk, Mektubat-ı Mevlânâ Ank. 1937 Önsöz XII - XIX Sadrüddin Konevi, Nefehat- İlahiyye Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 5468 yp. 68 b, 36 b, 84 a

adamlarının, zenginlerin, halk tabakasının hânîkâh ve tekke-lerde büyük tasavvuf şeyhlerinden yardım beklediği zamanlardı.

Sadrüddin Muhammed Konevi, H.656/1258 yıllarında Bağdat'ın moğollar tarafından işgalinden sonra hadis ilmiyle daha fazla ilgilenmiş ve Şerhu Hadisi Erbain adlı eserini yazmaya başlamıştır. Bağdat'ın moğollar tarafından işgali karşısında duyduğu büyük üzüntüyü, Hz. Peygamber (S.A.V.)in ümmetine yani islâm alemine yapılan zulüm, hareket ve işkenceleri şöyle dile getirmektedir:

"Bağdat'ın (moğollar tarafından) alındığını gecenin sabahında Hz. Peygamber (S.A.V.)in kefeni sarıldığını ve bir çok insanın (taşımak üzere) O'nun naşına (doğru) koştuklarını gördüm. Hz.Peygamberimizin başı açıkta idi, neredeyse yere değiyordu. Halka :

-Ne yapıyorsunuz? dedim. Onlar da:

-Hz. Peygamber (S.A.V.) ölmüştür. Biz, onu taşımak ve defnetmek istiyoruz.. dediler. Kalbime doğdu ki, Hz. Peygamber (S.A.V.) ölmemiştir. Onlara:

Hz.Peygamberimizin (S.A.V.) yüzünü bir ölünün yüzü gibi görmüyorum. (Onun ölmemiş olduğunu sanıyorum), Sabredin de mesele anlaşılsın.. deyip, Onun ağzına ve burnuna (yüzüne) yaklaştım. Kendisinin zayıf, zayıf nefes aldığını gördüm. Halka yüksek sesle bağırdım. Kendilerini karar verdikleri şeyden alıkoydum. Sonra heyecanla uyandım. Ve farkettim ki bu, İslâm aleminde meydana gelen büyük bir hadisenin sembolüdür. Moğolların Bağdat'a kastettikleri haberi gelince Bağdat'ın (onlar tarafından) alındığından şüphelendim. Ve (bu rüyanın) tarihin kaydettim. sonra da vak'a da bulunan bir çok kimseden (aynı tarihte) Bağdat'ın düştüğünü öğrendim. "(18)

(18) Sadrüddin Muhammed Konevi, Şerhü Hadisi Erbain, İst. Şehit Ali Paşa Ktp. nr. 1369 yp. 51a dan Nihat Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde Allah, Kâinat ve İnsan s, 157-158

H.651/1253 yılında Konya'da yazdığı "Risale fi Hakkil Mehdi" adlı eserinde Mehdi'nin Şam köylerinden eskiden Habil, bu yıllarda "Ebus - Sûk" adını taşıyan köyden zuhur edeceğini, elinde sancak tutacağını, İslâm'da ki çeşitli mezhepleri ortadan kaldırıp, İslâm birliğini kuracağını, fıkıhçılar arasındaki ihtilafa son vereceğini, tıpkı Hz. Peygamber (s.a.v.) gibi fetvalar vereceğini, bu zatın, Hz. Fatma evlâdından ve Hz. Hüseyin'in neslinden beyaz yüzlü bir kimse olduğunu söylemektedir.

Ayrıca Müslümanların Frenklere galip geleceklerini, "Altın Kilise:Ayasofya'yı" ele geçireceklerini ve böylece İstanbul'un fethini müjdelemektedir. (19)

Sadrüddin Konevi, II. İzzeddin Keykavusla münasebetleri çok ileri ve samimi bir derecededir. Kendisi Malatya'da Sadrüddin Muhammed Konevi'nin babası Şeyh Mecdüddin İshak'ın ders halkasında Konevi ile aynı sınıfta okumuşlardır. 618/1221 den önceki yıllara dayanan yakın bir dostluk ve arkadaşlık, onun tahta çıkışıyla birlikte (1246/1261) yılları arasında da devam etmiştir. Sultan, kendisine çok güvenip onu diplomat ve elçilik görevleriyle taltif etmiştir. Bu dönemi, vezir ve saltanat naibi Celâleddin Karatay, kendisine büyük değer vermiş ve huzur ortamını sağlamıştır.1254 yıllarında II. İzzeddin ile kardeşi IV. Rükneddin KılınçArslan, saltanat mücadelesi içinde savaş hazırlıkları içine girmişlerdi. II. İzzeddin Keykâvus, bu savaşı önlemek, ülkede sulh ve sukûnun hakim olması için kardeşi IV. Rükneddin Kılınç Arslan'a hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ın oğlu Sadrüddin Muhammed Konevi ile Şeyh Hüsameddin'in kardeşini elçi olarak gönderdi. Sivas, Malatya, Harput ve Amid (Diyarbakır) vilayetlerinin kendisinde kalarak mücadeleye son verilmesini teklif etti. Fakat Kayseri Kadısı Celâleddin Ha-

(19) Sadrüddin Muhammed Konevi, Risale Fi Hakkil Mehdi ist. Ayasofya Ktp. nr. 4849 yp. 108 b, 170a, 171a 178b den Keklik, a.g.e.s, XXII

bibî karşı elçi olarak ortaya koyarak, Kayseri ile Kırşehirinde Kılınç Arslan'ın idaresine bırakılmasını istediler. Böylece karşılıklı elçilerin gidip gelmesi de fayda vermedi. Sonunda iki kardeş, Ahmed Hisar'da çarpışmaya başladılar. (21)

II. İzzeddin Keykâvus'un veziri Kadı İzzeddin Muhammed ile yakın bir dostluk ve sevgileri vardı. Sadrüddin Muhammed'in Malatya'daki çocukluk yıllarında Kadı İzzeddin, I. Alâeddin Keykubad döneminde Malatya kadısı ve babası Şeyh Mecdüddin İshak'ın arkadaşı idi.14 Ekim 1256 da Sultanı Kervansarayı savaşında Moğollara karşı giriştiği cihadda, kendisi gibi faziletli on dört büyük devlet adamıyla şehit oldu.

II. İzzeddin Keykâvus (652/1254) de tek başına iktidarı ele geçirince moğollara ve moğollar tarafından destek gören kardeşleriyle mücadeleye başladı. Bu iki kardeş mücadelesinde Ahiler, II. İzzeddin Keykâvus'u, moğollarda IV. Rükneddin Kılınç Aslanı destekliyordu. II. İzzeddin Keykâvus'un veziri olan Kadı İzzeddin Muhammed, Moğolları Anadolu'dan söküp atmaya kararlıydı. Bu maksatla onlara karşı bir cihad hazırlığı içindeydi. Bu savaş hazırlığı için (653/1255) de Kırşehir'e gitmişti. Bu seyahatında yapacağı savaşta Ahilerin gücünden faydalanmak istediği anlaşılmaktadır. Ahi Evran Şeyh Nasuriddin Mahmud, 25 Şevval 653/ 27 Kasım 1255 te dostu Sadrüddin Konevi'ye yazdığı bir mektupta Kırşehir'i, Sadrüddin Konevi'nin talebesi olan Müderris Necmüddin, Kırşehirli Mecdüddin, Mahmud Bey, Atabek Fahrüddin Arslan doğmuş, Hazret-i Vezir Kadı İzzeddin ve Emir Bedredin Yalmanî ile bir toplantı yaptıklarını yazmaktadır. Bu durum Ahi Evren ile dostu Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin vezir Kadı İzzeddin Muhammed'in moğollara karşı

(20) Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye s, 475

(21) a.g. e. s, 478 vd.

başlattığı cihadı desteklediğini göstermektedir. Aynı yıl Sadrüddin'in Kırşehir'e gittiği görülmektedir. (22)

1256 Sultanhanı savaşından sonra Ahiler, Moğollardan darbe yediler, 1260 yılında Moğolların desteği ile IV. RüknedDin Kılınç Arslan Anadolu tahtına geçti. Bundan böyle de Ahiler ve Ahi Evren'e rahat vermedi.(23) Ahiler Kırşehir'de Moğol Emiri Caca oğlu NuredDin'e karşı ayaklandılar. Bu isyanda (27 Rabiulevvel 659/1 Nisan 1261) de Ahi Evren ve taraftarları öldürüldü. (24)

Ahi Evren'in öldürülmesinden sonra Konya'da bulunan Ahi Evren'in talebelerinin tasarrufundaki hanikâh ve medreseler alındı. Bu arada Şeyh Evhadüddin'in Anadolu'daki vekili Zeynüddin Sadaka'nın Sadırlar mahallesindeki hanikâhı fütüvvet teşkilatının baş merkezi idi. (660/1262) yılında Moğollar, ahi ve fütüvvet teşkilatına karşı saldırdılar. Bir çok ahi yanlısı devlet adamı ile birlikte Şeyh Zeynüddin Sadaka ve ona bağlı talebelerini öldürdüler. Bu arada kendisinin yakın talebeleri arasında Sadrüddin Muhammed Konevi'nin biricik oğlu SaadedDin'in de bulunması kuvvetle muhtemeldir (25)

Sadrüddin Muhammed Konevi, memleketin moğol zulmü altında inlemesinden çok üzgündür. Bu yüzden ülkenin refahtan uzak, yabancı bir din mensubu putperest moğollar idaresindeki haline karşı, hanikâhında ömrünün son yıllarında bütün teksifini hadis ilmine hasretmiştir. O'nun hanikâhına başta Pervane Müiniddin Süleyman olmak üzere, nazırlar, vezirler ve beyler, kendisinde aradıkları saadet ışığını bulmak üzere koşmuştur. Buna rağmen o; bu sosyal kriz dönemini vasiyetinde şöyle dile

(22) Mikail Bayram, Sadrüddin Konevi ile Nasıruddin Tusî'nin Mektuplaşmaları İddiası üzerine, İst. Ü. Tarih Dergisi İst.1979, XXXII/18-20

(23) M. Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu S. 88 vd.

(24) a. g. e. s. 107

(25) M. Bayram, Bacıyân-ı Rum S, 43

getirmiştir:

"Bekâr olanlarınız Şam'a hicret etmeye çalışsın . Çünkü; yakında buralarda da bir takım fiteneler zuhur edecek, çoğunuzun rahatı kaçacak ve size söylediğimi hatırlayacaksınız. Ben, sizi Allah (c.c.) a havale ediyor, ona bırakıyorum."

Bu sözleriyle üstad 1243 yılından itibaren Anadolu'yu yüzsekiz yıl kasıp kavuran, Anadolu Selçuklu devletini önce kukla haline getiren., sonrada tarih sahnesinden silinmesini sağlayan bu hareketin beylikler döneminde de devam edeceğini sonunda bir filiz halinde beylikten üç kıtaya yayılan bir cihan devleti olan Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükselmesinin müjdesini vermektedir. IV. Rükneddin Kılınç Arslan 664/1265 yıllarında öldürülüp yerine oğlu III. GıyasedDin tahta geçtiği dönemlerde Sadrüddin Muhammed el-Konevi, memleketin kâmil ve alim bir zatı olarak şeyhül islâmlık makamında bulunuyordu. Bütün ilimlerde ve bilhassa hadis ilminde doğu ve batıda parmakla gösterilirdi. Babası Şeyh Mecdüddin İshak meşhur Endülüs'lü Tai oymağından keşif ve keramet sahibi Şeyh MuhyidDin-i Muhammed Arabî'nin dostlarından olduğu için çocukluk çağlarında bu değerli alimin terbiyesi altında yetişmiştir. Bu sebeple ondan hakikat bilgisinin bütün inceliklerini kavramıştı. Ondan başka ilmin bu yüksek mertebesine erişmiş bir kimse daha gelmemiştir.

Yine o devirde büyük tarikat şeyhlerinden Fergana'lı SadadDin, Iraklı Fahrüddin, Hamid ve başka kâmil ve feyizli erenlerin bulunduğu muhitte bu uluların hepsi Şeyh-ül İslâm Sadrüddin'in etrafında toplanmışlardı. (26)

(27) Aksarayı a. g. e. s, 109 vd.

i.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Vefatı:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, Anadolu Selçuklu ülkesinin şeyh-ül İslâmı, bütün zaman şeyhlerinin, bilgilerinin en eskisi, devrinin ikinci İmam-ı Azamı sayılırdı. Hadis ilminde, manevi bilgilerde eşsizdi. Kendisine Sultanlar divan'ında "Arap ve Acem diyarının halifesi" diye hitap ederlerdi. Kendisi 605/1207 yılında Malatya'da doğmuş 16 Muharrem 673/22 Temmuz 1274 yılında Konya'da Hak'ka yürümüştür. (27) Şeyh ve alimlerin varlığından ışık alan gözleri ölümünden sonra büsbütün kararmış, günün neş esi bozulan çehresi sararmıştır. Daima ders meclisini dolduran faziletli insanların, şeyhlerin, alimlerin feyizli dernekleri kendisinden sonra darmadağın olmuştur.

Kendisine büyük şairlerden birisi yazdığı mersiyede şöyle ağlıyordu:

"-Dünya halifesi, dünya ehlinin ziyneti Sadrüddin ile o'nun manalar denizi ve incelikler hazinesi olan varlığı geçti. Bu islâmlar şeyhinin göçmesinden sonra artık müslümanlar arasında kemâl ve nur'da kalmadı, Bundan böyle çetin meselelerin düğümünü çözecek, bundan geri hakikatları aydınlatacak kim var? artık zamanın yol göstericileri, önlerindeki kuyuları ancak şakîkalar üstünde parlayan ateşinin ışığı ile görebileceklerdir.

Ey asrımızın şeyhi, en karanlık ve dar günlerimizde doğru yolu gösteren büyük mürşit; Allah (c.c.) ın selamı senin üzerine olsun. Allah (c.c.) seni mezarında mağfiret ve rahmetinin kevseri ile sulasın." (28)

(27) Sadrüddin Konevi, Vasiyet, İst.Selim ağa kp, Nur Banu Bl.

nr.146 yp. 1 b

(28) Aksarayı a.g. e. S, 110 vd.

b.) Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri'nin Vasiyeti :

Rahman ve rahim olan Allah (c.c.) ın adıyla. Allahü Tealâ'nın rahmet, hoşnutluk özel af, lutuf ve mağfiretine muhtaç olan ve bu vasiyeti yazan kulu Ali oğlu Yusuf oğlu Muhammed oğlu İshak oğlu Muhammed, yanında bulunsun bulunması, bu vasiyete vakıf olan müminleri kendisine şahit tutarak tasdik ve itiraf ederki; şüphesiz Allah(c.c.) tealâ birdir. Zatında, sıfat ve fiillerinde tektir. Herkes O'na muhtaçtır. O, kimseye muhtaç değildir. Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiç kimse O'na denk değildir.

Yine Allah (c.c.) tealâ'nın kendi lutuf ve iyiliğinden seçip temizlediği, saflığa erdirdiği, bazılarını peygamberimiz Hz.Muhammed (s.a.v.) de olduğu gibi "Allah, O'na, ailesine, kendisine tabi olanlara salât ve selâm olsun." Umumî olarak bütün yaratıklarına, diğer peygamberlerinde olduğu gibi bazılarında hususî olarak bazı kabile ve topluluklara gönderdiği doğru ve gerçektir.

Ben, yine yakînen inanıyorum ki cennet ve cehennem hak'tır. Amellerin derlenip toparlanacağı ve Allah katına kabul edilecekleri ve ilahi terazi ile tartılacakları, yani "mizan" Haktır.

Bütün peygamberler, vazifeleri gereği Allah tealâ'dan ne getirmiş ve ümmetlerine haber vermişlerse, bunların hepsi doğrudur. Ve onlar, bunların hepsini doğru olarak nakletmişlerdir. Kendi şeriatları yani tebliğ ettikleri dinleri nesh edilmeden sonra gelen bir din ile hükümleri kaldırılmadan önce o dinin hükümleri ile hükmedip amel etmişlerdir. Hükmettikleri herşey de de doğru hükmetmişlerdir. Yakînen haber verdikleri kıyamette haktır, Anlayış ve idrak yönünden inanç esaslarının şeklinde değişiklik olsa da inanç esaslarının aslı birdir ve haktır. Gerek hissî ve mane-

vi olsun cennet ve cehennem haktır ve gerçektir, sırat haktır, Dünya ve ahireti birbirine bağlayan berzah yani kabir hayatıda haktır.

Peygamberimizden bizi intikal eden, O'nun ahiret, cennet ve cehennem ile ilgili haller, Allah (c.c.)'ın fiil ve sıfatlarına dair verdiği bütün tafsilat hak'tır. Ben, bu düşünce ve inançla yaşadım ve bu inançla ölüyorum.

Dostlarım ve bana mensup olan müridlerim, talebelerim, beni müslümanların umumî kabristanına defnetsinler. Ölümümün ilk gecesinde Allah'ın beni, her türlü azabından ve cezalandırmasından uzak tutarak beni bağışlaması ve Allah (c.c.)'ın kabul etmesi niyetiyle yetmiş bin kelime-i tevhid (Lâilâheillallah) diyerek tevhid hatmi yapsınlar. Yine ölümümde hazır bulunanlardan herbiri kendi kendine aynı niyetle ağır başlılık ve kalb huzuru içinde yetmişbin "Lailaheillallah" diyerek zikirde bulunsunlar.

Ayrıca beni fıkıh kitaplarında ki gibi değilde hadis kitaplarında belirtildiği şekilde yıkamalarımı istiyorum. Kefen olarak beyaz bir izar sarsınlar ve Şeyh-i Ekber (Muhyiddin Arabî)'nin elbiseleri ile kefenlesinler. kabrime Şeyh Evhadüddin Kirmaninin seccadesini yaysınlar. Cenazemi hiç bir cenaze okuyucusunun takip etmemesini, kabrimin üstüne ne bir bina, türbe, ne de bir tavan yapılmasını vasiyet ediyorum. Sadece kabrimi sağlam taşlar ile örüp yapsınlar. Fakat başka bir şey yapmasınlar. Böylece, hem kabrimin örtülmesi kolay olur, hem de yıkılıp yeri kaybolmaz.

{ Defnedildiğim gün, kadın, erkek, fakir ve kimsesiz düşkünlere özellikle de kör ve kötürüm olanlara bin dirhem dağıtılmasını bundan yüz dirhem'in Şehabüddin Ebrari'ye ve yüz dirhemini Şeyh Muhammed En-Nahcuvanî'nin meclisine devam eden Kemâl'e verilmesini ve bunların uygun gördükleri şekilde kendi dostlarına dağıtılmasını va-

siyet ediyorum. Ayrıca Ziyaüddin Mahmud ve BedrüdDin Ömer'e selâmımın ulaştırılmasını ve hatıra olarak kendilerine namaz kıldığım seccadelerimden birer tanesi ile, birer elbisemin verilmesini vasiyet ediyorum.)

Felsefe ile ilgili kitaplarımı satılıp parası sadaka olarak dağıtılsın. Tıp, Fıkıh, Tefsir gibi diğer ilimlerle ilgili kitaplarımı da Şam'a vakfediyorum. Onların hepsi orada bulunan ve Allah (c.c.) için ilim tahsil edenlere verilsin. Kendi yazdığım kitaplarımı da benden bir hatıra olarak Afifüddin'e ulaştırılsın. Ve ehli olan kimselere onları okutması söylensin.

Kızım Sekine'ye de Allah (c.c.) onu muvaffak kılsın. Namaza ve diğer farzlarla birlikte istiğfar etmeye, Allah (c.c.) 'tan mağfiret dilemeye devam etmesini, Allah (c.c.) a itaatla bulunmasını vasiyet ediyorum.

Dostlarıma da ancak yaşanılmak sureti ile bilinebilen zevki marifetlere, anlaşılması güç ve kapalı olan bilgilere dalmamalarını ister benim, ister şeyhim'in Allah (c.c.) (Allah ondan razı olsun) sözleri olsun, onların sadece sarih ve açık olanları ile yetinmelerini bunların dışında kalan açık ve sarih olanların tevilini düşünmemelerini vasiyet ederim. Benden sonra bu yol kapatılmıştır. Onlar hiç kimsenin kendi sözleri olarak söyleyip naklettikleri sözlere itibar etmesin. Sadece onlardan kim İmam Muhammed Mehdiye yetişirse O'na benim selamımı ulaştırınsın. Ve başkasının değil, yalnızca O'nun haber verdiği şeyleri, bilgileri alsın.

Şimdilik sadece ve sadece benim ve şeyhimin yazdığı eserlerle onların içindeki sarih ve açık olan bilgilerle yetinsin. Kitap, sünnet ve müslümanların icmaı ile sabit olan şeylere sarılsın, zikre de devam etsin. Kenilerine yol gösterici olarak yazdığım "Er-Risalet-ül Hâdiye velmürşide" adlı risalemde olduğu gibi Cenab-ı Hakk'ın huzurunda başka şeyleri kalbinden çıkarmakla meşgul olsun. Ve Al-

lah(c.c.) hakkında hüsnüzanda bulunsun. Gerek nazari ve gerek lüzumsuz başka ilimlerle meşgul olmasın.aksine zikirle ve kur'an okumakla meşgul olsun ve görevlen-dirildiği vird'lere devam etsin. Yukarıda işaret edildiği üzere, açık ve sarîh beyanları mütalaa etsin.

"Bekâr olanlarınız Şam'a hicret etmeye çalışsın . Çünkü; yakında buralarda da bir takım fiteneler zuhur edecek, çoğunuzun rahatı kaçacak ve size söylediğimi hatırlayacaksınız. Ben, sizi Allah (c.c.)'a havale ediyor, ona bırakıyorum." Doğrusu Allah (c.c.) kullarının ne yaptığını görür. Allah (c.c.) sakınan ve onun doğru olarak gösterdiği yola giren kimselere yeter. Dostlarım, dualarında beni hatırlasın ve her türlü haklarını bana helâl etsinler. Benim bıraktığım bilgilerde onlara helâl olsun.

Daha önce benim üzerimde meşru bir hak'kı olduğunu iddia eden kimse, kızım Sekine'ye müracat etsin. O'da onun razı olacağı şekilde hakkı'nı ödesin.

Allah (c.c.)dan kendim ve sizin için mağfiret diliyorum. Allah'ım seni her türlü noksan sıfatlardan tenzih eder, sana hamd ederim, senden başka ilah yoktur, sana tevbe eder; senden mağfiret dilerim. Beni bağışla ve bana merhamet et. Şüphesiz sen çok bağışlayıcı ve merhamet edensin. (1)

(1) Sadrüddin Muhammed el- Konevi Vasiyetnâme, İst. Şehit Ali Paşa Ktp. nr. 2810 ; ist. Selim Ağa Ktp. NurBanu Bl.nr.105yp.149 a-b; Osman Ergin, Sadrüddin Konevi veEserleri, Şarkiyat Mecmuası, ist.1958, II/ 82- 83; Mustafa Uzunpostalcı, Şeyh Sadrüddin Konevi'nin Vasiyeti,S.Ü.I. Sadrüddin Konevi Özel sayısı, s,39 vd.

VI . BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN SİSTEMİ VE FİKİRLERİ:

Sadrüddin Muhammed Konevi, inanç meselelerinde Ebu Hanife ve İmamı Matürîdî'nin tesirleri altındadır. Tasavvufta daha çok İmam-ı Gazzali ve İbn'ül Arabî'nin tesirinde kalmıştır. Felsefi yönden de Ahi Evren'in bazı görüşlerinin tesiri altındadır. Tasavvufi görüşlerinde İslâm'a bağlı kalmak istemiştir. Daima delillerini kur'an-ı kerim, hadis-i şerifler ve eski sofilerin sözlerinden vermiştir. Böylece tasavvufi bir görüşle İslâm'ın savunucusu olmuştur.

a.) Metodu:

Konevi'nin felsefesi, tasavvufi bir karakter taşır. Tasavvufa sofilerin zühd hayatı ile başlamış ise de sonradan sistemci zihinlerde bir felsefi sistem haline getirmiştir. İlk defa tasavvufu bir ahlâk, bir ahlâk yolu ve felsefesi anlayışıyla uzlaştırabilecek bir dünya görüşü formel yönüyle içten yaşanmış halini ortaya koymaya çalışmıştır. O'na göre sofilik: (tasavvuf mertebesi) "Allah'a yakın olmaktır." Mizan-ül Amelde ahlâkı tasavvufa bir hazırlık olarak kabul eder. Minhac, Maksad ve Kitab'ül Erbainde ise " Din'in en yüce kısmının Allah (c.c.)'la bir olmak " olduğunu belirtir. " Allah'a ancak arzulardan vazgeçilerek ulaşılır. " görüşündedir. Dini işlerle dünya işleri birbirinden ayrılmalıdır. Tasavvufi sezgiler, (mükâşefat) bizi kurtuluşa götüren manevi vasıtaları verirler. (1)

Konevi'nin takip ettiği metod da mükâşefe yoludur. Yani, gönül paklığı ile gerçekleri de ilâhi sırları da öğrenme yoludur.

(1) H. Ziya Ülken, İslâm Felsefesi, Tesirleri

Tasavvufta ittihatçıları, hulûlcüleri tasvip etmez. Ehli Sünnet görüşleri doğrultusunda kalmıştır. Akıl ve düşünce yoluyla Allah (c.c.)'ı ispata gerek görmemiştir. Akıl ancak dini meseleleri anlamaya yardımcı olur. O'nun felsefesi, bir teosophire=Allah felsefesidir. O'da üstadı gibi vahdet-i vücud'u öngörmekle birlikte ondan farklı olarak rasyonel vahdet-i vücud anlayışını savunmayı uygun görmüştür. Allah (c.c.)'ın varlığına en büyük delil olarak da kâmil olgun insanı göstermiştir. O'na göre akıl yüce gerçekleri kavrayamaz. İlâhî gerçekler, ancak keşf yani derunî (içten) temiz bir yaşayış sonunda kazanılan sezgi gücüyle kazanılır.

b.) Teoloji (Allah Kavramı) Görüşü:

Konevi'nin felsefesi'nin en önemli noktalarını Allah meselesi teşkil eder. O'na göre, " Allah tasavvuru, önce subjektif olarak yani insanların ruhî ve sosyal kabiliyetlerine göre doğar, Sonra onun dayanağı objektif temel, yani ontolojik Allah fikri araştırılır.

Allah'ın hakikati ancak, kendisi tarafından bilinebilir, akıl tarafından kavranamaz. Bundan dolayı da özü ve mahiyeti insan aklınca bilinemez olarak kalır. Çünkü, özü ve varlığı sonsuzluk olan Allah'ı, sonu olan insan aklı bilemez, sadece düşünebilir. İnsan'ın Allah bilgisi bakımından bu acizliğini anlatan, O'nunla kendisi arasında vasıta olan Allah (c.c.)'ın sıfatlarıdır.

Sırf varlık ve birlik olan Allah, çokluk vasıtasıyla anlaşılamaz. Allah'ın varlığı daima özü ile (zat) birlikte düşünülebilir. Fakat, bu mutlak özü ve mutlak varlığı insan aklı kavrayamaz Allah'ın özü, varlığı mahiyeti ve hakikati bilinemez. O, hiç bir şekilde kavranamaz. Allah hakkında delil ve ispatlama da mümkün değildir. Ancak asıl gizli olan mahiyet ile insan aklı arasında vasıta olan ve Allah'ın

anlaşılmasını sağlayan bir varlık derecesi olarak Allah'ın isimleri ve sıfatları bilinebilir. (2) Konevi'ye göre Allah'ın hakikati, henüz gerçekleştirilmemiş olan şeylerin fikirlerini teşkil eden köktür. Bütün şeylerin asılları, tümel hakikatlardır. Onlar, Allah'ın isimleri ve sıfatlarıyla gerekli bir hale gelen Allah'ın özü ve mahiyetinden gelir. Aynı isimleri ile kendi hakikatleri aynı değildir. Ancak, asıl gizli olan mahiyet ve insan aklı arasında vasıta olan ve Allah'ın anlaşılmasını sağlayan bir varlık derecesi olarak Allah'ın isimleri ile kendi hakikatleri aynı değildir. Allah'ın hakikati bilinmez, onu kendi ilminden başka hiç kimsenin bilgisi kuşatamaz. Bu bilinmeyin ilahi hakikat ancak, dolayısıyla anlaşılabilir.

Konevi'ye göre öz ve mahiyet varlıktan önce gelir. Başka bir ifadeyle her şey varlığa gelmeden önce onun özü ve mahiyeti tasavvur halindedir. Allah'da öz ile varlık aynıdır. Mahiyet varlığın temelini teşkil etmesine rağmen Konevi, Allah'ın mahiyeti ile şeylerin mahiyetini ayırmaktadır. Çünkü, Allah'ta mahiyet - varlık - öz ve hakikat var olduğunu ortaya koyarken diğer yandan mahiyet etrafında merkezden bilinemezlik de kendiliğinden ortaya çıkar. Zira Allah'tan ayrı bir mahiyet düşünülemez. Ama, belirlenemez ve bilinemez olan Allah, isimleri ve sıfatlarıyla bilinebilir ve düşünülebilir olur.

◀ Konevi, varlığın sonsuz bir gizlilik (Gayb-ı Mutlak) olduğunu, alemin bu sonsuz gizliden meydana çıktığını söyler. Konevi'de İbn'ül Arabî gibi alemlerin açılışında beş mertebe (Hazerat-ı Hamse) kabul eder, Ancak bu mertebeler, değişik eserlerde farklı isimlerle zikredilir. (3)

(2) a. g. e. s. 255 - 256

(3) Nihat Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde s. 88 vd.

c.) Beş Mertebe (Hazarat-ı Hamse):

Bu mertebeler:

1.) Gayb Mertebe: İlâhi isimler ve sıfatlar, mücerred manâlar (mahiyetler), Allah'ın bilgileri ve yaratıkların ideal modelleri bu mertebenin şumulüne girer.

Gayb, hakiki gayb ve izafi gayb diye ikiye ayrılır. Hakikî gayb, Allah'ın zat ve hüviyetidir. İlâhi zat ve hüviyet meçhul olduğu için hakiki gayb'da meçhuldür. Hiç bir akıl onu kavrayamaz.

İzafi gayb ise, Allah'ın dışında, Allah'tan sadır olan kâinatın en ulvî tabakaları kast edilmektedir.

2- Allah'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıktığı sabit aynlar (ışıklar) mertebesi gelir.

3- Üçüncü mertebeden itibaren de izâfî gayb başlamaktadır. Konevi'ye göre iki ayrı gayb sahası mevcuttur:

a. Ceberut alemi: mücerred manalar alemi.

b. Melekût alemi: mukayyed misal alemi (İdealara alemi).

İşte Konevi'nin emir alemi dediği varlık mertebesi de bundan ibarettir. Emir alemi öyle bir alemdir ki, orada duyulara yer yoktur. Buna "Gayb alemi, Melekût alemi, Ruhlar alemi ve Ulvi âlem"de denir. Bunların hepsi eş manadadır.

Ceberût denilen bu orta mertebede mücerred manalar, nefisler ve yüce ruh bulunmaktadır.

İkinci katagorideki melekût alemi ise mukayyed misal (idealar) alemdir. Bu alemde ise ilâhi vahy, kutsal kitaplar ayrıca gökyüzü bulunur. (4) Melekût aleminde bulunan varlıklar, göklerin ve yerlerin yönetimine etki ederler.

(4) a. g. e. s. 93 vd,

Gökler alemini yönetenler (yüksek melekût ehli) cisimler alemini yönetenlere de (aşağı melekût ehli) denir. Bunlardan maksat cinler ve şeytanlardır.

Konevi'ye göre Allah'ın fiilleri iki kısımdır:

1. Emr, 2. Halk.

Bunlara "Mülk" ve "Melekût"da denir.

Emr alemi (Melekût alemi), ruhlar alemidir. Melekût aleminin bilgisi, mülk ehlinin bilgisinden üstündür. Ayrıca melekût, Allah (C.C.)'ın bâtın (gizli) ismidir. Mülk ise, O'nun zâhir ismidir. Ayrıca, Allah (C.C.) cisimleri aleminin, ruhlar alemi vasıtasıyla yaratmıştır. Ruhlar alemi var oluş bakımından, cisimler aleminden önce gelir. Allah (C.C.) cisimler alemini sıfatlar ve hükümler yönünden ruhlar alemine tabi kılmıştır.

Kısacası, cisimlerin alemi ruhlar aleminin bir gölgesinden ibarettir. Halbuki ceberût alemi, ulvi alemdeki varlıklara iltifat etmiyen ve ilâhi nûrun feyiz vasıtaları olan mevcutların sahasıdır. Buna dahil olanların başı da yüce ruh'tur. Buna "Yüce Kalem"de denir. Allah (C.C.)'ın ilk yarattığı şey akıldır, yani kalemdir.

Konevi, bir de misaller alemi kabul eder ki, bu alem ruhlar alemi ile cisimler alemi arasında bulunur. Bu alemde velilerin ve peygamberlerin ruhları bulunur. Ruhların cisim kazanması da bu alemde olur. Basit olan ruhlar alemi ile ruhlar mürekkep olan cisimler alemi arasındaki irtibatı misaller alemi sağlar.

" 4. Dördüncü mertebe: "Şahadet ve his" mertebesi olup, mülk veya halk alemindeki varlık sahasını teşkil eder. Bu mertebede duyular faaliyet halindedir. Bu na ayrıca şahadet alemi (gözle görünen alem), halk alemi (yaratıklar alemi) süfli alem de denilir. (5)

(5) a. g. e. s. 95 vd,

5. Bu mertebe: insanın bulunduğu sahadır. Burası, Konevi'nin felsefesinin ağırlık merkezini teşkil eder. İnsan mertebesi, bütün varlığı toplayan bir mertebedir. Konevi'ye göre kainattaki varlıkların çok olmakla birlikte aslını iki mertebe teşkil eder. O da; gayb ve şahadet alemidir. (6)

d.) İnsan ve Değeri:

Konevi, insanı bütün varlıkların hükmü ve genel görünüşü olarak tanıtır.

Konevi'nin felsefesinde ilahi rahmetin eseri olan evren; "Büyük Alem", bunun küçük bir misali olan insan ise "küçük bir alemdir". İnsan, Allah (c.c.), tarafından rahmet sevgiyle yaratılmıştır, İnsan, kâinatın yaratılmasında gerçek bir gayedir.

İnsan, cemal ve kudret sıfatıyla tecelli eden Allah'ı müşahade etme kabiliyetine sahip olan tek varlıktır.

Konevi'ye göre insan, bu alemde sanki uyku halindedir. O, gerçek var oluşunu ölümden sonra görecektir ve kavrayacaktır. Bu sebepten uyku, küçük ölümdür. Cismani ölüm ise, büyük ölümdür. İman, Allah (c.c.)'ı gerçek manâda ancak ahirette görebilir.

Konevi'ye göre insan, zikir ve riyazetle ilahi feyze ulaşabilir. İnsan, gayb alemleri ile şahadet alemleri arasında bir berzahlıktır, geçittir. Allah ile yaratıklar arasında ilahi emirlerin taşınması vasıtasıdır. İnsan, Allah (c.c.)'a naib (vekil) özelliğine de sahiptir. Onlardan olgunluk derecesine ulaşanlara: "insan-ı kâmil" denir. (7)

(6) a. g. e. s. 99 vd
(7) a. g. e. s. 128 vd,

e.) İnsan-ı Kâmil Anlayışı:

Konevi'ye göre, insan-ı kâmil her şeydir. İlahi feyze erişen kimse, olgun insandır. Varlık dairesinin sırlarına nüfuz eden insan, kâinatın yaratılmasının gayesidir. İnsan, daima tecelli eden Allah (c.c.)'ı müşahade etme gücüne sahip, şerefli bir varlıktır. İnsan-ı kâmil, her şeyi kendisinde toplayan bir nüshadır. Ancak insan gerçeğe böyle ulaşılır. Allah (c.c.)'ın öz'le de zahir oluşuna sabit olurlar."

Konevi'ye göre en son ve en yüksek varlık mertebesi olgun insandır. İnsan'ın bu dünyada ki vazifesi, Allah (c.c.)'a iyi güzel ve güzel davranışlarla ulaşmaktır. Olgun insan, bunu gerçekleştiren insandır. İnsan, Allah (c.c.)'ın sıfatlarını kendisine örnek aldığı derecede olgunlaşır. Allah (c.c.)'ın isimlerine davranışlarla benzeyerek, ahlâkî olgunluğa erişmenin ifade ettiği manâda budur. (8) İsmail Hakkı Bursevi'ye göre : "Nübüvvet'in (peygamberliğin) ilk zuhuru, bütün insanlığın babası olan Hz. Adem (A.S.) ileldir. Son zuhuruda Hatem'ül Enbiya (peygamberlerin sonu) olan Hazreti Muhammed Mustafa (S.A.V.) ileldir. Veliliğin ilk zuhuru, Hz. Ali Kerrem Allahü vechehü son zuhuru Hatemül Evliya (Velilerin sonu) olan MuhyidDin İbn'ül Arabî (K.S.) ileldir. (9)

Kendisinin hiç bir tarikatı yoktur. Bütün yollar Hak'kindir, hepsinin toplandığı yolu seçmiştir. Zevki eksik, yolculukta sebatsız olanlar dışında onun yolundan gitmeyen, ilminden faydalanmayan Allah yolcusu yoktur. Bu fakir (Bursevi) de besleyici feyzinden istifade etmiştir.

İkinci şeyh, büyükler büyüğü, din millet ve ilimler sultanı Yusuf oğlu İshak oğlu Muhammed Konevi'dir. Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, bütün zahir ve batın ilimlerini kendisinde toplamıştır. Gönlü açık olanlar, Şeyh

(8) a. g. e. s. 135 vd,

(9) İsmail Hakkı Bursevî, Kitab'ül Hitab, Sadeleştiren Bedia Dikel, İst. 1976 s,200

Sadrüddin'in babalığı Muhyiddin Arabî'den ne derece üstün hikmet ve ibret dolu ilimler aldığını anlarlar. Kendisinden sonra hiç kimse tasavvuf yolunda bu derece ileri sözler söyleyememiş, ifade edip yazamamıştır. Alem'in canlılığına sebep olan Şeyh-i Ekber'in marifet kadehinden içmiş, alemin bütün zahiri varlıklarından geçip, hakikat yoluna girmiş, gayb durağına varmıştır.

Hazreti Mevlânâ ve Şeyh Sadrüddin Konya'nın iki manevi kutbudur. Bu bakımdan Hz. Mevlânâ lafzı, Şeyh Sadrüddin'in nefesidir. Hakikat mertebesinde Şeyh Sadrüddin ile araları yer ve gökyüzü gibidir. (10)

f.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Tefsirci Yönü:

Sadrüddin Muhammed Konevi, "İcaz'ül Beyan" adlı bir fatiha tefsiri yazmıştır. Bu eserinde kur'an-ı kerimin fatiha suresini icaz unsurları ile açıklamaya çalışmıştır. Bu eseri M. 666/1268 yıllarından sonra telif etmiştir. Eserin tam adı "Kitabü İcaz'il Beyan el Müstemilî alâ Şerhi Külliyyatı Esrarı Ümmil Kur'ân" dır.

Konevi, bu eser hakkında şunları söylemektedir: "İnşallah, ben (burada) ne müfessirlerin ne mütefekkir olan veya olmayanların sözlerini naklederek bağdaştırmak niyetinde değilim. Bu kitabı, fatiha suresinin bazı sırlarını açıklamak için yazdım."

Metod yönünden müellif, dört sayfa kadar tutan uzun bir açıklaması ile kendi görüş açısını açıklamaktadır. Bu eserde diyalektik, kelâm ve felsefe sistemlerinden hareket etmeyeceğini etraflı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bütün bunlardan daha fazla ilgi çeken nokta ise "Sadrüddin Muhammed Konevi'nin bu eserde orjinal olmak iddiasında bulunmasıdır. Bu konuda kendisi şunları söylemektedir: "Ben bu eserde ne şeyhün İbn'ül Arabî'nin ne de başka birisinin sözlerini nakletmeyi istemedim."

Bu hacimli eser başlıca iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda genel konular, ikinci kısımda fatiha suresinin tefsiri işlenmektedir. Fakat bu kitap, üstadın diğer eserlerine benzemez. Çünkü Konevi, bu eseriyle başlı başına bir metafizik kitabı meydana getirmiştir. (11)

g.) Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Hadisci Yönü:

Anadolu Selçukluları dönemi resmi tarihçilerinden Kerimüddin Mahmud Aksarayî'ye göre : " O devirde şeyhül islâm Şeyh Sadrüddin Muhammed idi. Kâmil ve mükemmel bir alim idi. Bütün ilimlere aşina idi. Bilhassa hadis ilminde doğuda ve batıda herkesin parmakla gösterdiği bir kişi idi. (12)

Konevi 1246 dan itibaren Konya'ya yerleşmiştir. Hacı-i Cihan tarafından kendisine tahsis edilen hanıkâhında çeşitli İslâm ülkelerinden gelen seçkin ilim adamlarından ve Anadolu Selçuklu devleti'nin idaresinde söz sahibi olan devlet adamı ve bürokratlara İbn'ül-Esir'in Cami'ul Usul adlı hadis kitabını okutmaktadır. Bu kitabın sema kayıtlarında:

1- Mevlânâ Sadr'ül Mille vedDin Ebül-Meali Muhammed İbni İshak İbni Muhammed ibni Yusuf ibni Ali (kendisi)

2- el-Mevlâ Pervane Muinüddîn Abdülmecid bin Ali el-Ceyli

3-el-Mevlâ el-İmam Zeynüddin Ebi Abdillâh Muhammed bin Ebi Bekr bin Abdilkadir er-Razî

4- el-Mevlâ Takiyyüddin Ahmed bin Esad es-Sincari

5- el-Mevlâ Necmüddin bin Yakup bin Yusuf el-Kırkağacı

6- el-Mevlâ Raziyyüddin Yusuf bin İsmail

7- el-Mevlâ Ebu Bekr bin Muhammed ibnil Hamedani

(11) N. Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde s. XX-XXI

(12) Aksarayî, a. g. e. s, 90, 119

- 8- el-Mevlâ Şerefüddin İshak bin Ali el-Konevi
- 9- el-Mevlâ Kemalüddin İsmail bin Abdil Melik et Tebri zi ve babası
- 10- el-Mevlâ Eminüddin Abdillâh es-Sofi
- 11- el-Mevlâ Şemsüddin Muhammed bin Ömer el-Konevi
- 12- el-Mevlâ vel fakir Kemalüddin Ali bin Abdül Aziz, (İbni Gaziye) diye tanınan
- 13- el-Mevlâ Şerefüddin Ömer ibnül Gazzâl.
- 14- el-Mevlâ el- İmam'ül Fazıl Zeynüddin Muhammed bin Mes'ud.
- 15- el-Mevlâ el-İmam Alâüddin Ali bin Ömer.
- 16- el-Mevlâ Cemâlüddin Ahmed en-Nakib.
- 17- el-Mevlâ el-Fakih Zeynüddin Kalemşah.

Bu adı geçen kimselere 667/1269 yılında ders okutmuştur. (13)

Ömrünün sonlarında hadis ilmini bütün ilimlere tercih etmiştir. Vasiyetinde: (Beni, fıkıh kitaplarında zikredildiği gibi değil de hadis kitaplarında belirtildiği şekilde yıkamalarını istiyorum." diyecek kadar Hz. Peygamber (S.A.V.)in sözlerine candan bağlıdır.

Kendisinin kırk hadis hazırlayıp, açıklamak üzere kaleme alıp ta tamamlayamadığı, yirmisekiz hadisi şerheden "Şerh-i Hadis-i Erbain" adlı bir eseri de bulunmaktadır. Bu eseri, Moğollar (656/1258) yılında Bağdad'ı işgallerinden sonra yazmıştır. (14)

Sadrüddin Muhammed Konevi'yi hadis bilgini olarak

(13) Mecdüddin el-Mübarek İbn'ül Esir, Camiul Usul fi Ehdis-ir Rasul, Yusuf Ağa Ktp. nr. 5058 yp. 304a

(14) Nihat Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde s. XXI

değerlendirmemizi gerekli kılacak bazı sebepler ve zorlayıcı amiller şunlardır:

1- Konevi'nin yirmidokuz hadisi ihtiva eden bu eseri, onun hadis şerhindeki derecesini gösteren bir çalışmadır. Bu eserde orjinal teviller ve tevcihler mevcuttur.

2- Konevi'nin bugün küçük bir parçası elde bulunan bir hadis kitaplığı olmuştur. Kendisine çok yakın yaşamış büyük hadis bilgilerinin bu kitaplıkta bulunması, onun asıl meşgalesinin hadis olduğunu fikrini vermektedir.

3- Bu kitapların sayfalarında günlük okunan hadis sayısını belirten kayıtlar, düzeltme kayıtları, temellük, mukabele ve sema kayıtları vardır. Bunlar ancak, hadisçilerin bulunduğu çevrede görülen belgelerdir.

4- Şerh metodu, tevilleri her zaman münakaşa edilebilir, fakat orjinaldir. Hadisçiliğine delil teşkil eder güçtedir.

5- Hadis şerhlerinde hadisçilerin terminolojisinden farklı olarak, hadislerde bir "sır" ve bir de "manâ" ifade eder.

6- Konevi'nin hadisçiliği fakihliğinden baskındır. Hatta fıkıhçılara küçük bir tarizi de vardır.

7- Konevi, hadis sevki konusunda belirli tabirlere bağlı kalmaz. (15)

Kitaplarındaki sema kayıtlarında Ebu Tahir es-Silefi, Cemâlüddin Vasıfî, Ebûl Hasen KemâledDin Ali el-İskenderî gibi üstadların tedris rahlesine diz çökerek faydalandığı hocaları olan hadis şeyhlerine rastlanan kütüphanesinde mükerrer nüshalar halinde bulunan el-Ahkâm'ül-Kübra ve Camiül Usul gibi hadis eserleri ve daha pek çok delil, şeyhin hadis ilmine ve onun sahibi Hz. Peygamber (S.A.V.)e bağlılığını gösteren vesikalardır.

(15) Ali Osman Koçkuzu, Sadrüddin Konevi'nin Hadisçiliği, S. Ü. İ. Sadrüddin Konevi Özel sayısı Konya 1989, s. 75-76

Büyük bir mütefekkir olarak Allah, kâinat ve toplum ilişkileri ile kafa ve gönüllerini meşgul eden Sadrüddin Muhammed Konevi ve emsali dehalar, fert ve toplum planında ahlak güzelliği örnekleri ortaya koyan, mes'ud bir toplum halinde yaşamının çilesini çeken, cemiyetin direkleri ve manevi mimarlarıdır. (16)

Sadrüddin Muhammed Konevi, XIII. asrın iki önemli fikir adamı olan Muhyiddin İbnül Arabî ve Şeyh Evhadüddin Kirmani'nin fikri potansiyeli üzerine yetiştirilmiştir.

Kendisi, üstadı Muhyiddin Arabî'nin felsefesinin Anadolu'da yayılmasında iki surette hizmet etmiştir. Onlardan bir kısmı, çok velûd ve muğlak olan fikirlerini basitleştirerek eserler halinde sunmuştur. Diğer yönden İbnül Arabî'nin daha hayatında iken bir çok hücumlara uğrayan ve İslâm'la uzlaşmaz gibi görünen müfrit fikirlerini itidalli bir görüşle şerh ve tefsir etmiştir. Esas hatlarında sadık kalmasına rağmen, bazı noktalarda ondan ayrılmıştır. Onan daha çok mantıklı ve rasyonalisttir. Batın ve zahir arasında daha çok uyuma çabasıdır. Vahdet-i vücud sistemini İslâm filozoflarının klasik doktrinlerine uydurmuştur. (17)

Yaşadığı asırda büyük felsefe ekolü olan "Meşşâilik" kapanmış, onun yerini tasavvuf, kelâm ve eş'ari sistemleri almıştır. Bu arada felsefe ile tasavvuf arasında aracı rolü üstlenen, irrasyonel yeni bir felsefe ekolü olan Sühreverdi'nin "İşraki ekolü" doğmuştur. Bu ekolün tasavvufçularda İbnül Arabî ve Şeyh Evhadüddin Kirmani üzerinde büyük tesiri görülmüştür. (18)

(16) a. g. m. s. 82

(17) Hilmi Ziya Ülken, İslâm Düşüncesi, İst. 1950 s. 168-170

(18) Hilmi Ziya Ülken, "Anadolu Selçukluları Devrinde Konya'da İlim ve Felsefe, Konya Mec. Konya 1936, 1/492-493

VII. BÖLÜM

SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN YAZDIĞI ESERLERİ VE ŞERHLERİ

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin mamuresinde bir de kütüphanesi vardı. Bu kütüphaneye üstadın kendi telif ettiği eserlerle, vakfettiği çeşitli eserler konulmuştu. Üstadı Muhyiddin Arabî'nin eserleri de burada yer alıyordu.

Konya 1317/1889 vilayet sâlnâmesi (yıllığı)ne göre burada 256 adet kitap bulunuyordu. (1) Bu kütüphanenin kitapları çeşitli olaylar sonucu dağılmıştır. Kurtarılabilenler de Konya Mevlânâ Dergahı kütüphanesi ile Yusuf Ağa kütüphanesine götürülmüştür.

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Konya Mevlânâ müzesi, Yusuf Ağa, Ankara'da Milli kütüphane, Kayseri'de Raşit Efendi, İsparta'da Halil Hamit Paşa, Kütahya genel, Bursa genel, Bursa Ulu camii, Nevşehir'de Damat İbrahim Paşa, Manisa genel, İstanbul'da Ayasofya, Aşir Efendi, Atıf Efendi, Fatih, Dügümlü Baba, Feyzullah, Halet Efendi, Köprülü, Pertev Paşa, Hacı Mahmud, Esat Efendi, Rıza Paşa, Emanet Hazinesi, Veliyyüddin Efendi, Ali Emiri, Şehit Ali Paşa, Lala İsmail Paşa, Üniversite, Nuruosmaniye, Osman Ergin, Halis Efendi, Belediye, Carullah, Mahmut Hüdayi, Selimiye, Belediye muallim Cevdet kütüphanelerinde bulunan eserlerin sayısı yirmi beş civarındadır.

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Eserleri ve Bunlara Yapılan Şerhler:

1. İcazül-Beyan, felsefi ve tasavvufi bir eserdir,

(1) 1317/1899 Konya Vilâyet Sâlnamesi, s. 70

İst. Ayasofya ktp. nr,402, Asir efendi Ktp nr,16,55,464 Atıf Ef.Ktp, nr,192, Ayasofya Ktp,nr, 402,4806/1, Damad İbrahim Paşa Ktp, nr,126,Fatih Ktp, nr, 294295,293 Dügümlü Baba Ktp, nr,18, Feyzullah Ktp, nr 72,Halet Efendi Ktp, nr,38,43,48. Ayrıca Haydarabad'da 1310 ve 1313 yıllarında basılmıştır.

2. Miftah-ul-Gayb, ilahiyat.hikmetve felsefeye aittir. İst. Köprülü Ktp, nr, 788.

3. Tercüme-i Miftah-ül Gayb,

İst. Ayasofya Ktp, nr,2089, Pertev Paşa Ktp, nr,278, Hacı Mahmud Efendi Ktp, nr,2610, Konya Yusuf Ağa Ktp, nr,4866

Şerhleri.

1.Muhammed Şemseddin bin el-Fenâri şerhi, çeşitli kütüphanelerde yirmi nüshası vardır.

2.Kutbüddin zâde Muhammed Muhyıddin bin Kutbidin İzniki şerhi, çeşitli kütüphanelerde onsekiz nüshası vardır.

3.Osman Fazlı ilahi Atbazari şerhi,

İst. Ktp, nr, 694.

4.Ahmed bin Abbdillah el-Kırımî şerhi, üç nüshası vardır.

5.Malkoçzade Musafa Efendi şerhi

İst.Ü Ktp, nr, 1729,2685.

6.Abdullah Molla İlahi şerhi, Fatih Sultan Mehmed Hanın emriyle şerhedilmiştir. İst. Üniversite RızaPaşa Ktp, nr, 304

7.Abdurrahman Rahmi Bursevi şerhi,

Halet Ef. Ktp. nr, 286

8.Şihadüddin Ahmed bin hüseyin. Hamevi şerhi,

Emanet Hazinesi Ktp, nr, 1773.

9.Şarihi bellideğil, İst. Veliyyüddin Ef. Ktp, nr, 1726

10.En-nüfus fi Tahkikit-Tavr'il Mahsus:

İbnül-Arabinin Fûsus'ul-Hikem'ine karşı nazire gibidir. Otuz altı çeşit nüshası tesbit edilmiştir.

Taşbasması: Menzil'us Sailin1310, İran.

Şerhleri:

1.İbrahim bin İshak bin Süleyman el-Musannif eş-Şirazi, altı çeşit şerhnüshası vardır.

2.İbrahim el-Halveti

İst. Rağıp Paşa Ktp, nr, 69.

3.Pir Muhammed Kutbüd-Din el-Hoyî

İst. Ali Emiri Ktp, nr, 90, ondört ayrı nüshası vardır.

4.Vecihüd-Din bin Nured-Din(Nured-Din zade)

Şerhün Nusus, İst,Şehit Ali Paşa Ktp, nr, 1278.

5.en-Nefehat-ül İlahiye, Sadrüddin Muhammed Konevi'nin mektuplarıdır.

İst. Lala Paşa Ktp, nr, 709, Konya Mevlânâ müzesi ihtisas Ktp, nr,1633 Konya yusuf Ağa Ktp, nr, 5468.Yirmi çeşit nüshası vardır.

6.el-Fükuk Fi Müstenâdet-il Hikem'il Fusus İbn'ül-Arbi'nin Fûsus'ul-Hikeminin eniyi şerh ve izahıdır.

İst. Ktp, nr, A2534.

7.et-Teveccüh-ül-Etemm-el-Alâ ve Nahvil Hakk'i Celle ve Alâ Esmâü-Hüsnâ şerhidir.

İst. Şehit Ali Paşa Ktp, nr, 1369 Onüç ayrı nüshası vardır.

8. Tabsiratül Mübtedi ve Tezkiratül Müntehî

İst. Nuruosmaniye ktp. nr, 2286 Onsekiz ayrı nüshası vardır.

Tercümesi: Ahmed Remzi-el- Mevlevi, O.Ergin ktp, özel kütüphanesindedir.

9.Şerhu Hadis'il Erbaiyn, Kırk hadis seçmekle başlayıp ancak yirmi sekiz hadis toplayıp şerhettiği risaledir.

İst. Şehit Ali Paşa Ktp.nr, 1369

Ayrıca otuzdokuz adet nüshası vardır.

10.Şerh-i Şeceret-il Osmaniye fid Devlet'il Osmaniye

İst. Köprülü Ktp, nr, 176, Konya Mevlânâ Ktp, nr, 1949 İstanbul kütüphanelerinde onsekiz nüshası vardır.

11. Mir'at-ül Arifiyn, İstanbulda onbir ayrı nüshası vardır.

12. Suretu Muhabat-iş Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi eş Şeyh Nasirüddin Tûsi

13. Suratu Muhabatı eş Şeyh Yasin et - Tilemsanî, mektuplarını havidir. İst. Şehit Ali Paşa Ktp. nr. 1344

14. Mektubat, Konevi'nin mektuplarıdır. Konya Mevlânâ Ktp. nr. 1637; İst. Raşit Ef. Ktp. nr. 490

15.Vasâyâ, İst. Ayasofya Ktp. nr, 2910/8-9

Tercümesi:(Tercüme-i Vasiyetnâme)İst. HalisEf. Ktp. nr, A 5582; Şehit Ali PaşaKtp. nr, 2610. İst. Selimağa ktp Nur Banu Bl. nr, 146.

16.Vasiyetü eş,Şeyh Sadrüddin indel vefat,

İst. Yahya E. Ktp. nr, 140; Osman Ergin Ktp. nr, 1940;Esat Ef. Ktp. nr, 3814; Şehit Ali Paşa Ktp. nr, 2810.

17.Hırkat-üt tasavvuf, İst. Belediye O.Ergin Ktp. nr,1441

18.er-Risaletü Fi Hakkıl Mehdi, İst Ayasofya Ktp. nr, 4849; O. Ergin Ktp. nr, 1883 Konya Yusuf Ağa ktp nr, 317.

19.Şerhü Esmail Hüsnâ,

İst. Köprülü Ktp. nr,1554; diğer kütüphanelerde dört nüshası daha vardır.

20.Risaletül Hadiye, İst.Ü.Ktp. nr,4122,diğer kütüphanelerde altı nüshası daha vardır.

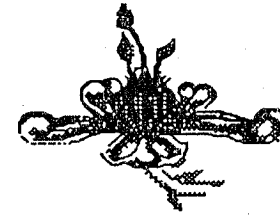
21.Risaletül Müfsiha, İst.Şehit Ali Paşa Ktp. nr, 1362, Altı ayrı kütüphanede daha nüshası vardır.

22.Şuab'ül İman, İst. Feyzullah Ktp. nr, 2163, Veliyüddin, Carullah Ktp. nr, 2054.

23.Zabıta-i Hikemiye, İst.Mahmut Hüdai Ktp. nr, 1848.

24.Risaletüs Seyr ves Sûlûk, İst. Şehit Ali Paşa ktp. nr,13989.

25.Mesih, Müellifi meçhul. yp, 1a'da Sadrüddin Muhammed Konevi'nin vakıf kayıtları vardır.(2)

(2) O. Nuri Ergin, Sadrüddin Konevi'nin Eserleri, Şarkiyat Mec. II, İst. 1956 s.67; Mustafa Can, Sadrüddin Konevi'nin Eserleri ve Kütüphanesi, Selçuk Ü. I. Sadrüddin Konevi Özel Sayısı Konya Ocak 1989 s, 121-124

b.) ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN KÜTÜPHANESİ VE BIRAKTIĞI KİTAPLARI

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresi içinde bir de üstadın yazdığı eserleri, hocası Muhyiddin İbn'ül Arabî'nin yazdığı eserleri ve kendi devrindeki medreselerde okutulan kitaplardan meydana gelen bir kütüphanesi bulunuyordu. Bu kütüphanenin bir muhafaza görevlisi vardı. Bu zat, vakıf gelirlerinden günde iki akçe ücret alırdı. Bu konu Konya şerhiye sicillerinde şöyle kayıtlıdır: " Konya'da Şeyh Sadrüddin Konevi Hazretlerinin kitabhanesinde günlük iki akçe ve günlük bir hisse buğday ile kitapları koruyan Şeyh Hüseyin ölünce yeri boşaldığı için bu göreve kardeşi Abdurrahman Halife, adı geçen vakıfların mütevellisi Seyyid Mustafa'nın teklifi ile yine günlük iki akçe ve senelik bir hisse buğday ile safer ayının ortasında H. 1087/1708 tarihli beratla bu göreve tayin edilmiştir. (1)

H.881/1476 yılında Fatih'in Konya'ya gönderdiği yazıcı heyeti Sadrüddin Muhammed Konevi'nin kütüphanesinde bulunan bütün kitapları adlarıyla tespit etmiştir. II. Beyazıt ve III. Murat'ın Konya defterlerinde de bu kitaplar, adlarıyla, bazıları müellif ve hattat adlarıyla gösterilmiş, kayıp olanlar işaretlenmiştir.

XIII. Asır Anadolu Selçuklu medreselerinde okutulan bu eserler; o devrin eğitim sistemine ışık tutmaktadır.

Kitapların Adları:

1. Tezhipli Mushaf
2. Kûfi Mushaf

(1) Konya Şerhiye Sicilleri Defteri nr. 13, s. 291.

3. Tezhipli Kur'anı Mecid cüzleri
4. Kur'an Cüzleri
5. Kur'an Cüzleri
6. Tefsir-i Kebir
7. Keşşâf
8. Tefsir
10. Furkan Suresi Tefsiri
11. Hud Suresi Tefsiri
12. Al-i İmran Suresi Tefsiri
13. Tefsir
14. Tefsir
15. Al-i İmran Suresi'nin evvelinin farsça tefsiri
16. Tefsir
17. Fatiha Suresi Tefsiri
18. Keşşaf Tefsirinden Hucurat Suresi'nin evveli
19. Al-i İmran Suresi'nin evveli
20. Hicr Suresinin Evveli
21. Muhtasar Keşşâf
22. İbni İmadüddin Tefsiri
23. Nisa Suresi Tefsiri
24. Hadis-i Tutû
25. Hadis-i Marifet-i envai ilmil hadis
26. Garibül Hadis
27. Kanuni fi garibil hadis
28. Fükuk mea şerhil hadis
29. Sıracül Arifin
30. Mevzûat
31. Camiul Usul
32. Kitab'ül Ahkâm
33. Risale-i Envâr
34. Müslim

35. Te'lifül Ahkâm
36. Ahkâm
37. İ̇şarat'il Kur'an
38. Mesabih
39. Şerh-i Münir
40. Kuvvet'ül Kulub
41. Ruh'ul Kudüs
42. Kitab'ül Harac
43. Kitab'ül Çağrani
44. Et- Tefsirussâlis min Ebil Feth âlâ Divan'il Mütenebbi
45. Kitab'ül Müctehid
46. Kitab'ül Beyân
47. Kitabüs Salât
48. Fûsus
49. Kitab'ül Mantık
50. Tahrirul Mesail
51. Kitab'ül Mahzum minel Fıkıh
52. Müntehab min'ed Dâvât
53. Muhtarat
54. Muhtasar fil Usul
55. Kitabü Sumum
56. Muhtasarul Ahkam-iş Şeriye
57. Kitabü Mahzum fi Fıkh-iş Şafii
58. Rasail
59. Kitab'üş Şifa min'et Tıb
60. Kitab'üs Siyre
61. Şerhül Mesail
62. Kitabül Kara
63. Kitabüs Sefer'üs Sani 'nin Muhadarat'il Ebrar
64. Şerhi Usuli Fıkıh
65. Şerhu Muarrif

66. Babül Elf
67. Usuli Fıkıh
68. Külliyyat
69. Kitab'ül Fadılıyye
70. Sicillât Risale İbni Katip
71. Yenbu fil Fıkıh
72. Usulü Fıkıh
73. Şiiri Mahrum
74. Risale-i Muhammed Şebüsteri
75. Kitabü fin Nahv
76. Kanunu Edeb
77. Divan-ı Yek
78. Miftah'ul Ulum
79. Divanı Ebil Hasen
80. Mecmuu Fıkhil Lübab
81. Etıyru min Raddi Mahrum'it Tarika
82. Muhtar'ul Hukm
83. Kitabüt Tekmile fil Hisab
84. Kitabüt Tabir
85. Kitabüs Sarf
86. Kitabüt Tedbir
87. Tercüman'ül Eşvak
88. Telifü İmam SıracudDîn
89. Üssüs Sıyam
90. Kitab'ül Metin
91. İhyau Ulum
92. Risale-i Müfessah
93. Kitab'ül Basair
94. Hal'un Naleteyn
95. Fazlu Şehadet-it Tevhid
96. Riyazül Üns
97. Mevakiun Nücüm

98. Miftahul Gayb
99. Kitabün Neş'eteyn fi tahsilisSaadeteyn
100. Risatül Hadiye
101. Kitabün Nefehat
102. Anka-i Mağrib
103. Musıla-i Tenezzülât
104. Şerhu Fusul
105. Fütuhât-ı Mekkiye
106. Vasaya-yı Futuhât
107. Muhaceb'ül Beyzâ
108. Şerhu Muhtelif
109. Veciz mea şerhil veciz
110. Divanul Edep
111. Kitab'ül Meşayih
112. İhtilafu Menzileyn
113. İhtilaful Ulema
114. Şerhu Kâfiye
115. Kitab'ül İrşad ilâ Cevahiril Evrâd
116. Tevazzuhul Hadî
117. Hayrun Neşr
118. Metaliul İman
119. Kitabül Mahsul fi usulil Fıkıh
120. Kitab'ül Muhtasar fi cild
121. Cüz'ül Mahrumil evvel
122. Şerhu Saniye İbnil Faris
123. Şerhu Kâfiye
124. Edeb'ül Kadı
125. Risale-i Kuşeyri
126. Keşfur Rumuz
127. Keşful Munkız
128. Menasikül Hac
129. Ziyadatül Fıkıh

130. Nesh-i Sicil
131. Kitabüş Şehâb
132. Kitab fi Mantık
133. Kitabü Zemahşeri
134. Kitabüt Tahrir
135. Şerhu Esma
136. Kitabül Fasih
137. Kitab'ül Milel ven Nihal
138. Kitab'ül Garibeyn fil luga
139. Sıhahu Cevherî
140. Kitabu Maksudül Eşyâ
141. Risale-i Kuşeyrî
142. Kitab'ül Ef'al libnil Katta
143. Kanun'ul Mes'udî libnir Reyhan
144. Kitab'ül Mantık
145. Kitabül Mevakıfıt Tennurî
146. Mecmua-i Şeyh
147. Edeb'ül Katip
148. Kitab'üt Temsil vel Muhadara
149. Münâcat'ül Hallac
150. Şerh'ut Tenbih libni Yunus
151. Maarif
152. Rasail
153. Kitab fi ibtidail Alem
154. Gayet-ül itisamil İmam'il Haremeyn
155. Nihayetül Ukul
156. Tarih'ul Mulûk
157. Kitab fil irab
158. Kanunçe-i Farisi
159. Tuhfetül Mûlûk (farsça)
160. Kimyayı Saadet (farsça)
161. Güzidetül Arifiyn
162. Mecmua-i Farisi (2)

VIII. BÖLÜM

SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN MUHİTİ

Sadrüddin Muhammed Konevi, dostları ile mektuplaşmıştır. Kendilerine tacirlerle bilhassa Taced-Din Kâşi ile mektup gönderdiği gönül dostları, aynı kimse ile kendisine cevap göndermişlerdir. Üstad da bu mektupları, son telif ettiği Nefehat-ı İlahiyye adlı eserinin sonuna koymuştur. çünkü Nefehat-ı İlahiyye'nin kendi tashihinden geçen Konya Yusuf Ağa Ktp. nr, 5468 da kayıtlı bulunan bu nüshasında bu mektupları görmekteyiz.

Bu mektuplar, üstadın gezip, gördüğü, kaldığı ve yerleştiği ülke ve şehirler hakkında bize vesikalar sunmaktadır.

Nefehat-ı İlahiyyedeki bir kayıta (19Şaban 640/11Şubat 1243)te Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Halep'te olduğunu, Mevlâna Müzesi Ktp. nr, 1633 yp. 62 a aynı eserin bu nüshasında yazılıdır. Aynı eserin 62a sayfasında ise (19 Cumad'el Ulâ 652/7Mayıs 1254 de Konya'da olduğu kayıtlıdır. Fakat (649/1251) yılından önce Konya'ya gelip yerleştiğini gösteren bir kayda da rastlanmıştır.(1)

A) SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN MEKTUPLARI:

Sadrüddin Muhammed Konevi'nin mektuplaştıkları alim ve gönül dostları arasında başta Şeyh NasrüdDin Mahmud el-Hayî (Ahi Evren 1169-1262) gelmektedir. Kendisi (602/1205) yılında Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Şeyh Mecdüddin İshak'ın delâleti ile Bağdat'tan Anadolu'ya gelmiştir. İlk dostluk babası ile başlamış, Sadrüddin Muhammed Konevi ile devam etmiştir. 1247 yılında Şemseddin Tebrizi'nin ölümünden sonra Kırşehir'e gidip yerleşmiştir.

Konevi, İslam dünyasında sezgiciliğin öncülerinden

(1) Nihat Keklik, Sadrüddin Konevi'nin Felsefesinde Allah, Kâinat ve İnsan s. 16

sayılan Muhyiddin Muhammed ibn'ül-Arabinin yanında yetişmiştir. Buna karşılık Ahi Evren'de akılcılığın öncüsü olan Fahrüddin Razi'den ders almıştır. Bu düşünce ayrılığı Ahi Evren ve Konevi arasında gönderilen mektuplarda da kendisini göstermektedir.(2) Bunun neticesinde Ahi Evren, Konevi'ye tesir ederek hocası Muhyiddin Arabi'nin "vahdet-i vücud" felsefesini aklileştirmeye yönelmiştir. Sadrüddin Muhammed Konevi'de Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Mahmud'a tesir ederek onun tasavvufa meyletmesini sağlamıştır.

Sadrüddin Muhammed Koneviye yazılan mektuplardan birisi de Sadrüddin Konevi'nin çevresini aydınlatır.

(25Şevval 653/27 Kasım 1255) tarihinde yazılan bir mektupda:

* Sadrüddin Konevi'ye kendisiyle görüşmek arzusu içinde olduğunu " Seni görmediğim bir gün, bana bin ay ve seni göremediğim bir ay bana bin yıl kadar uzun geliyor." diyerek ifade ettikten sonra Necmüddin'in sohbetinde bulunduğunu, sohbet sırasında Atabek ile Mahmut Bey'in gerçek zahidin vasıfları hakkında bir iki söz söylediklerini ve bu sözlerin kısa özetini, Konevi'ye hikaye ettikten sonra o sohbette bulunan sadece "Hazret'i Vezir" diye bir vezirden sitayişle bahsetmektedir. Bundan sonra o günün (25Şevval 653/27 Kasım 1255) Cumartesi günü hamama gittiklerini orada "Melik'ül-havass ve'l-ümera" diye tanıttığı BedrüdDin Abdüs-Samedî görüp kucaklaştıklarını, bugün gece ve yarın gece bir toplantı yapacaklarını bildirmektedir.(3)

Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Mahmud, Sadrüddin Muhammed Konevi'nin bir mektubuna cevap olarak yazdığı cevapta: "Mektubunuz aşık ve sadık müride ulaşınca öpüp baş ve gözünün üstüne koydu. Senin mektubunla gönlüm

(2) Sadrüddin Muhammed Konevi, Nefehat-ı İlahiyye Konya Mevlânâ Ktp. nr. 1633, yp. 111a-114a

(3) Mikâil Bayram, Sadrüddin Konevi ile Ahi Evren, Şeyh Nasırüddin'in Mektuplaşması, Selçuk Ü. Fen-Edb. Fak. Der. Yıl : 1983 sayı:2 s.57-59

dünya mülkünü buldu. Senin lutfunla gönlüm hayata kavuştu. Gönlüm ölürken mektubun okununca her harfinden bin can buldu gönlüm." diye kendisine olan sevgi, bağlılık ve memnuniyeti bildirdikten sonra Sadrüddin Muhammed Konevi'nin kendisine gönderdiği "Raşh'ül-Bal" ile "Hasılı Netâicil Efkâr " adlarındaki eserler hakkında görüşlerini yazıp gönderdiğini ve gözü yolda beklemekte olduğunu belirtiyor.

Diğer bir mektubunda Ahi Evren:

"Ahinâ (ahimiz ve kardeşimiz) dediği MuvaffaküDin ile Fakih Ahmedî rüyada gördüğünü, Fakih Ahmed kendisi ile farsça konuştuğunu, hırkasını çıkarıp kendisine verdiğini, o da bu hırkayı alıp elbisesinin içine giydiğini bildirmektedir. (4)

Diğer bir mektubunda Ahi Evren: "Birader-i aziz, Muharriûl Fezail, Seyyid'ül Akran, Tacüddin Kâşi" diye andığı çok sevdiği bu zatın Sadrüddin Muhammed Konevi'den kendisine bir mektup getirdiğini Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Ahi Evren'e felsefeye ait olan eseri "Tuhfetûş-Şükûr" adlı eseri hakkında bazı sorular sorarak bu eserinin mahiyeti hakkında bazı sorular sormuştu. Ahi Evren de bu mektubuyla Sadrüddin Muhammed Konevi'ye cevap vermektedir.)

Ahi Evren, Konya'da bulunduğu sıralarda Sadrüddin Muhammed Konevi ile görüşmüş, kendisinin hizmetinde bulunmuştur. Ayrıca Konevi ile Hacı Bektaş-ı Veli arasında geçen çeşitli menkıbeler vardır. Bu rivayetler, Konevinin birkaç defa Kırşehir ve çevresine giderek Ahi Evrenle görüştüğünü işaret etmektedir. Ayrıca Ahi Evren, Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Konya YusufAğa Ktp. nr,4866 da kayıtlı bulunan "et-Teveccüh'ül ettemm" adlı eserini farsçaya çevirmiştir.(5)

(4) a. g. m. s. 61-63

(5) a. g. m. s. 64

B) ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ'NİN DOSTLARI :

a)Mevlânâ CelâledDin Rumî:

Büyük İslâm tasavvuf alimi Mevlânâ CelâledDin, Eflâki'ye göre: "6 Rabiulevvel 604 - 30 Eylül 1207" de dünyaya gelmiştir. (1)

Babası Muhammed Hatibi'nin oğlu Muhammed Bahaeddin'in ataları ve kendisi alim ve müftü idiler. Belh'te yerleşerek, maiyetlerini halka verdikleri fetva karşılığında devletten aldıkları bir miktar maaşla sağlıyorlardı. Esas görevleri vaizlik ve müderrislikti. Vaazlarına Sultan Alâeddin Harzemşah ile hocası Fahrüddin Razi'de geliyordu.(2)

Sultan Alâeddin Harzemşah hocası Fahrüddin Razi ile Muhammed Bahaüddin arasında beliren bir ihtilaf sebebiyle Mevlânâ CelâledDin beş yaşında iken Belh'i terkettiller. Hac maksadıyla Nişapur yoluyla Mekke'ye doğru yol alırlarken Nişapur'da Feridüddin Attar ile görüştüler. Bu buluşmada Feridüddin Attar, "Esrarname adlı eserini Mevlânâ'ya hediye ederek, babasına: 'Bu senin oğlun çok geçmeden alemde yanık gönüllere ateşler salacaktır.' diye iltifatta bulundu. Nişapur'dan Bağdat'a vardıklarında fütüvvet ehlinin büyük şeyhi Şühabüddin Sühreverdi tarafından karşılandı. Mevaliye medresesinde ağırlandı.(3)

Mevlânâ CelâledDinin babası Sultan'ül-ulema Bahaüddin Veled, burada bir ay fatiha suresini tefsir ederek halkı irşad etti. Bağdat'tan hacca gittiler. Hac dönüşü Şam yoluyla Erzincana geçtiler. Hükümdar Fahrüddin'in hanikâhına indiler. Burdan Akşehir'e geçerek bir yıl kaldılar.

(1) Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri I/433

(2) Feridun bin Ahmed, Risale, Ter. T. Yazıcı, İst. 1977 s. 20-21

(3) B. Firuzanfer, Mevlânâ CelâledDin, s. 12

Burada, Melike Tac Melek Hatun, kendilerine bir hanikâh yaptırarak, bütün ihtiyaçlarını karşıladı.(4)

Erzincan'dan Larendeye (Karaman) ye gelerek, yedi yıl ikamet ettiler. Burada iken Mevlânâ CelâledDin ile Lala Şerefüddin Semerkandi'nin kızı Gevher Hatun, (622/1225)-de evlendiler.(5) Bu evlilikten bir yıl sonra oğlu Sultan Veled (623/1226)da doğdu (6) Mevlânâ CelâledDin ile babası, Musa Bey medresesinde müderrislik yapmışlardı. Kendisinin evlenmesinden sonra annesi Mümine Hatun ile ağabeyisi Muhammed Alâeddin, Karaman'da vefat ettiler.(7)

Bu yıllarda sultan I. Alâeddin Keykubad (1219-1237),Sultan'ül ulemanın Karaman'a yerleştiğini haber almıştı. Daha önce şöhretini duyduğu bu gönül sultanını (625/1228) yılı baharında Konya'ya davet etti. Konya'da sultan tarafından karşılandılar.

Sultan kendilerini taşthane (Saray salonunda) ağırlamak istedi. Bahaüddin Veled'de: " İmamların ineceği yer medrese, Şeyhlerin hanikâh, beylerin saray, tüccarın han, rindlerin zaviye" olduğunu söyleyerek, o devirde Konya'nın en büyük medresesi olan Sipahsalâr (genel kurmayı) Şemsüddin Altun Aba'nın (iplikçi) medresesinde kalmayı tercih ettiler.(8)

Sultan'ül-ulema'ya BedredDin Gevhertaş, (Çifte merdiven mahallesinde) bir medrese yaptırdı.(9) Karaarslan köyünün gelirini'de ilim hizmetinin devamı için vakfetti.(10) Mevlânâ CelâledDin, Gevhertaş medresesinde oturmuş, fetva vermiştir.(11)

(4) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 22

(5) Cami, Nefehat, s.514

(6) Fuad Köprülü, İlk Mutasavvıflar s. 217

(7) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 26

(8) Eflâkî, a. g. e. s. 1/26

(9) a. g. e. 1/43

(10) Sultan Veled, Divan, Nşr. F. Nafiz Uzluk, Ank. 1945, Beyit: 4615

(11) Mehmet Önder, Mevlânâ'nın Konyadaki Evi ve Medresesi, Mevlânâ Bildirileri Konya 1983, s. 46-47

Babası, Sultanül ülema Bahaüddin Veled, (18 Rabiül Evvel 628/24 Şubat 1231) de Konya'da bir kuşluk vakti Hakka yürüdü, (12)

Mevlânâ CelâledDin'e, babasının ölümünden sonra Seyyid BurhanedDin lalalık yaparak, manevi mertebesini yükseltmiştir. Kendisiyle meşgul olduğu dokuz yılda babasının"Maarif" adlı eserini okutmuştur. Kendisine tesir eden, coşturan "Maarif" Seyyid BurhanedDin'dir.(13)

O'nun hayatında Şam'ın önemli bir yeri vardır. Bir ara Seyyid BurhanedDin'in tavsiyesiyle gittiğinde dört yıl kaldı. O devirde bu şehir, Moğol istilasından kaçanların sığınağıdır. Burada Şeyh MuhyidDin ibnül Arabî,Şeyh Sadüddin Hamuî, Şeyh Osman Rumî, Şeyh Evhadüddin Kirmani, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi ile görüşüp, manevi sohbetlerde bulunmuşlardı.(14)

Seyyid BurhanedDin'in (639/1241) yılında ölümünden sonra beş yıl müderislik yaptı. Zikir meclislerinde halkı Hakka davet etti. (15)

O günlerde Mevlânâ CelâledDin de büyük bir değişiklik meydana getirecek olan garib bir derviş, zenbil dokuyan Şeyh Ebu Bekir'in müridi, Melik Dâd oğlu Tebrizli ŞemsedDin Muhammed Konya'ya gelmişti. Çok kimse onun sırrına erişememişti. Gittiği yerlerde kervansaraylarda kalır, tacir elbisesi ile gezer, geçimini şalvar uşkuru örerek sağlardı. (16) Konya'ya gelmeden önce Erzurum'da mektepdarlık (ilkokul hocalığı) yapmıştı. Bir çocuğa üç ayda kur'anı kerimi öğretmiş, kızınca çocukları falakaya yatırmıştı.(17)

(12) Eflâkî, a. g. e. 1/30

(13) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 118

(14) a. g. e. s. 35

(15) Firuzanfer, Mevlânâ CelâledDin s, 63 vd,

(16) Eflâkî, a. g. e. 1/82, Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 121

(17) Şems-i Tebrizî, Makalât, Ter, M. Nuri, Nicosia 1982, s.123

Mevlânâ CelâledDin, Şems ile tanıştıktan sonra herşeyini onun yoluna feda etmişti. Ailesi, dostları, Konya bilgileri onu laubali görerek, yalın ayak, başı kabak bir türedinin müslümanların önderini kendisine bağlayıp, kendilerinden uzaklaştırmasını hazmedemediler.(18)

Şems, bu baskıdan kurtulmak için Şam'a gitti. Mevlânâ oğlu Sultan Veledî Şam'a götürüp, tekrar getirdi. Konya'da bulunduğu bir gün, (Ahiler tarafından) Mevlâna ilk oturdukları meclisten dışarıya çağrılarak öldürüldü.(5 Şaban 645/5 Aralık1247) (19)

Şems'in ölümünden sonra Mevlânâ Şems'in hassasiyetini Kuyumcu Şeyh SalâhadDin de buldu.O zevk ve şevk günleri (1Muharrem 655/29 Aralık (257) de ölümüyle sona erdi.(20)

Şeyh SalâhadDin'in ölümünden sonra Mevlânâ CelâledDin, HûsamedDin Çelebiye, hemdem ve kendisine halife seçti. Sağlığında dokuz yıl ölümünden sonra bu hizmetine müridlerinin şeyhi olarak devam etti. (21) Aslen Ürmiyeli'dir. Babası zaviye sahibi olan bir ahi şeyhi olduğu için "Ahi Türk" diye anılıyordu. Babasının ölümünden sonra Hz. Mevlânâya bağlanarak,varını yoğunu bu yolda harcamıştı. (22)

Ömrü boyunca sade ve mütevazı bir hayat yaşadı. Ömrünün sonuna doğru hastalandı. Elli dirhem borcu vardı. Alacaklılarıyla helallaştı. (23) Başucunda daima oğlu Sultan Veled vardı. Halife olarak Hûsameddin Çelebiyi seçti. Uykusuzluktan bitkin hale gelen Sultan Veled'e yatmasını söyledi.

En son:

(18) Feridun bin Ahmed Risale s. 129

(19) Eflâkî, a. g. e. II/104

(20) a. g. e. II/145-146

(21) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 154

(22) Eflâkî, a. g. e. II/174

(23) Eflâkî, a. g. e. II/12

" Bu ölümden başka çaresi olmayan bir derttir;

O halde ben: "Bu derde nasıl deva bul" derim," diye inşâd ettikleri beyit olmuştu.(24)

" 5 Cemaziyel ahir 672/17 Aralık 1273 Pazar" günü Hakk'a yürüdü.(25)

Tabutu, mezara ulaştığında muarripler, Konevi'ye "Şeyhlerin sultanı, buyur." dedi. O da baygınlık geçirdi. Cenaze namazını Kadı Sıracüddin kıldırıldı.(25)

Mevlânâ CelâledDin, Orta Asya tasavvufuna hakim olan en büyük abide şahsiyet Necmüddin Kübrâ'nın halifelerinden olan babası Bahâüddin Veled'in tasavvufi eğitiminde yetişmiştir.(26) Tasavvufi sisteminde Hz. Peygamber (S.A.V.)'in meşrebinin feyzinden faydalanmıştır. Tevhide dayanan özünü şöyle ifade eder: "Tevhidde arayan ile(Talip) aranan(matlup) un sıfatlarını ayrı gören, ne arayan, ne arandır. Ululuğu görenin temiz nazarında iki alem (dünya ve ahiret) horozun önündeki tane gibidir.(27)

O; en güzel şiirlerinin çoğunu, sekr halinde söylemişti.Bu hal Hakk erenlerinin vuslat makamına ulaştıkça Allah'ın vuslat şarabının zevkiyle mest olmalarıdır. Şems ile tanıştıktan sonra sema etmeye başlamıştı. Sema ederek el kol açmak, vuslata erişmeye, nefs-i emmare'yi yenerek, büyük cihada başlamayı temsil etmekte idi,(28)

Önceleri Hz. Mevlânâ'ya ve semaya muhalif olan Şeyh Sadrüddin Muhammed, daha sonraları dostlukları ilerlemiş, çeşitli davet ve toplantıda birlikte bulunmuşlardır.

Şeyh Sadrüddin Muhammed, cuma namazlarından sonra bir meclis tertip eder, alimler, dervişler, meraklılar dinlemeye gelirdi. Fikri tartışmalar olur, Şeyh Sadrüddin en sonunda ortaya attığı meseleyi bağlardı. (29)

(24) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 113

(25) A. Gölpınarlı, Mevlânâ CelâledDin, İst. 1953 s. 129

(26) H. Ziya Ülken, İslâm Düşüncesi, İst. 1950 s. 178

(27) Feridun bin Ahmed a. g. e. s. 35 vd,

(28) a. g. e. s. 26

(29) Eflâkî a. g. e. 1/309

Bir gün Hz. Mevlânâ, şeyhler şeyhi, muhadislerin sultanı, Şeyh Sadrüddin'i görmeye gitmişti, Şeyh sadrüdDin, Hz. Mevlânâyı büyük bir ağırlama ile karşıladı. Kendi secadesine oturttu. Kendisi de Onun karşısında iki dizi üzerine edeple oturup murakabeye durdular. Nurla dolu huzur deryasına daldılar.(30)

b) Ahi Evren (Şeyh Nasırüddin Mahmud el-Hoyî) (1171-1261)

Ahi Evren, yakınlarından ve O'nu çok iyi tanıyan Konyalı Ali Bin Süleyman bin Yusuf'a göre: "Şeyh Nasırüddin Ebül Hakayik Mahmud bin Ahmed el-Hoyi" dir. Bu kayıttan kendisinin aslen Azerbeycen Hoy kasabası Türkmenlerinden olduğunu anlıyoruz.

Kendisinin "Keramet'i Ahi Evren" adlı eserde ve bazı Ahi şecerelerinde doksan üç yıl yaşadığı belirtilmektedir. Bu habere göre (659/1261) öldürüldüğüne göre (1566/1171) de doğduğu anlaşıyor. Sadrüddin Konevi'ye yazdığı mektuplarından birinde (596/1199) yılında Herat'ta Fahrüddin Razi'nin hizmetine girdiği ve ondan ders okuduğu yazılıdır. Çocukluğu ve ilk tahsil devresi, memleketi olan Azerbeycan'da geçse bile gençliğinde Horasan ve Maverâünnehre giderek o yöredeki büyük üstadlardan ders aldığı muhakkaktır. En çok da Eş'arî kelâmcısı Fahrüddin Razi (Öl.606/1209) dan faydalanmıştır.

(601/1204) yılında veya bir iki yıl önce Bağdat'a gelerek Razi'nin talebelerinden Şeyh Evhadüddin Kirmani ile tanışmıştır. O'na bağlılığı hocası ve kayınpederi olan bu büyük şeyhin ölüm tarihi olan (636/1238) yılına kadar devam etmiştir. Bu üstadın delaletiyle otuz dördüncü Abbâsî halifesi olan en-Nasır Lidinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilatına girmiştir.

Bağdat'da iken fütüvvet teşkilâtının ileri gelen şeyhleri ile tanıştığı gibi; başta Kirmanî olmak üzere birçok üstadın faydalanmıştır. O yıllarda Bağdat'ın İslâm dünyasının en büyük ilim, sanat ve kültür merkezi oluşu, Ahi Evren'in çok yönlü bir ilim ve fikir adamı olmasına tesir etmiştir. Kendisinin devrinde geçerli olan bütün ilimleri tahsil ettiği eserlerinden anlaşılmaktadır. Özellikle tefsir, hadis, kelâm, fıkıh, tasavvuf gibi ilimlerin felsefe ve tıp sahasında da sivrilmiş ve bu konularda eserler vermiştir.İbn-i Sinâ, Sühreverdi el-Maktûl ve Fahrüddin Razi'nin eserlerini çok iyi okumuş ve bu bilgilerin eserlerini farsçaya tercüme etmiştir. İhvan'üs-Safa risalelerinden de geniş ölçüde faydalandığı anlaşılmaktadır.

(601/1204) yılında Anadolu Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev, ikinci defa tahta geçince cülûsunu Abbâsî halifesi en-Nasır Lidinillah'a bildirmek için hocası Malatya'lı bilgin ve Sadrüddin Konevi'nin babası Şeyh Mecdüddin İshak'ı Bağdat'a gönderdi. Mecdüddin İshak, diplomat olarak o yıl içinde hacca da gitti. Dönüşünde Bağdat üzerinden yanında Muhyiddin ibn'ül Arabî Ebû Cafer Muhammed el-Berzaî, Evhadüddin Kirmanî ve Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Mahmud'u Anadolu'ya getirdi. Bu da halife en-Nasır ile sultanın İslâm dünyasındaki fütüvvet hareketini ortaklaşa organize ettiklerini göstermektedir.

Ahi Evren, (602/1205) yılında Anadolu'ya geldikten sonra Kayseri'ye yerleşerek bir debbağ atelyesi kurdu. Zamanla burada atelyenin büyümesi, işçi ve ustaların çoğalmasıyla debbağlar mahallesi kuruldu. Burada bir zaviye ve mescid bulunuyordu. Mescidin bitişiğindeki bir evde de Şeyh Evhadüddin Kirmanî oturuyordu. Hocası ile birlikte Kayseri'ye yerleşen Ahi Evren, ilk iş olarak burada Ahi teşkilatını kurdu. Bu konuda devletin desteği ve himayesi ile sanatkârların lideri olarak bu sitede hizmet vermiştir. Bu yüzden tarih boyunca debbağların piri ve otuz iki çeşit sanatkâr zümresinin lideri olarak tanınmıştır. Bu sa-

nayi sitesinde debbağlar çarşısının ortasındaki camii ve hanıkâhında kurduğu teşkilâtın dinî ve fikrî yönden eğitim ve öğretimleriyle uğraşmıştır.

I. İzzedDin Keykâvus zamanında (1210/1219) Kayseri'deki yöneticilerle Türkmen ve Ahiler arasında mahiyeti bilinmeyen bir sürtüşme meydana geldi. I. Sultan Alâeddin Keykubat, 1219 yılında tahta geçtikten sonra Ahi teşkilâtını himaye etti. bu sayede Ahilik bütün Anadolu'ya yayılırken Ahi Evren'in ünü ve hizmetiyle birlikte yüceldi. Bu arada Ahi Evren'in hanımı ve Şeyh Evhadüddin Kirmani'ninkızı Fatma Bacı da Kayseri'de Ahilerin yan teşkilâtı olarak genç kızlardan meydana gelen Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) teşkilâtını kurdu. (625/1227) yılından sonra muhtemelen I. Alâeddin Keykubat'ın isteği üzerine Konya'ya yerleşen Ahi Evren burada da sanatını icra etti. Bir yandan da Hanıkâh'ı Ziyâ ve Lala adlı medreselerde müderrislik yaptı. Bu medreselerin yeri tam olarak bilinmezken Osmanlıların son döneminde Debbağhane Medresesi ve onun yerine yapılan Dar'ül-Hilâfet'ül-Âliyye Medresesi 1926 yılında yıktırılarak yerine Konya İsmet Paşa ilkokulu yapılmıştır. Sultan'dan azami destek ve himâye görmüş ve onun adına Mürşid-ül Kifaye ve Yezdan-ı Şinaht adlı eserlerini kaleme almıştır.

Anadolu'ya gelen göçebeleri yerleşik hayata geçirmek, asalak geçinen "Kalenderi" yaşayış tarzı ile mücadele etmek, Türk illerinden gelen esnaf tabakasını korumak maksadıyla "Ahi Teşkilatı" denilen sanat korporasyonlarını kurarak, "Fütüvvet Teşkilatı" diye anılan Müslüman Türk gençlerini organize eden, Moğollara karşı ölüm kalım savaşı veren büyük fikir adamı, siyasetçi Şeyh Nasırüddin'in, liderliğini yaptığı ahi ve fütüvvet teşkilâtını sanatla

(1) Mikâil Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991, s. 80-85; Selçuklulardan Günümüze Din Eğitimi, Ank. Ü. İlahiyat Fak.(İ. Din Eğitimi Semineri) Ank. 1981, s. 40

eğitirken; bir yandan da islâmlaştırma faaliyetine devam etmiştir.(1) Kırşehir Emiri Seyfûddin Tuğrul'a sunduğu: "Menahic-i Seyyifiyye" adlı eserinde "Seyyid'ül Meşayih" (Şeyhlerin efendisi) şeklinde anılması, devrinin sosyo-kültürel yapısındaki fonksiyonu açıkça ifade etmektedir. (2)

Anadolu Selçuklu sultanları, halkın dinî eğitim ve öğretimiyle yakından ilgilenmiştir. Ahi Evren, Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunduğu "Letaif-i Hikmet" adlı siyasetnamesinde: "Allah, insanı yemek, içmek, giyinmek ve mesken tutmak için yaratmıştır. Hiç kimse, Bu ihtiyaçlarının toplumun desteğinden uzak tek başına karşılayamaz. Halkı demircilik, marangozluk gibi çeşitli sanat kollarına yönelterek, her çeşit san'atın toplumda icra edilmesini "tavsiye etmiştir. Böylece devleti, halkın san'at ve eğitimine yön vermeye ve bu eğitimi desteklemeye çağırmıştır. (3)

Bu fikirlerini uygulama safhasına geçen Ahi Evren kendi mesleği olan debbağlık (dericilik) sanatını devam ettirirken; bir yandan da Kayseri'de ilk sanayi sitesini kurmuştur. Burada erkek sanatkarların iş yerlerinin yanında hanım el sanatlarını işleyen kadınların çalıştığı bölümlerde bulunmakta idi. (4)

Kirmanî'nin islâmlaştırma faaliyetlerini Ahi Evren ve onun ölümüyle ahi zümreleri devam ettirmiştir. Şeyh Nasırüddin, gayri müslimlerle münasebetlerde bulunurken, bir yandan da bu faaliyetinin devlet desteği görmesini, böylece bu gösterilecek ilgi ile onların islâmlaştırılmasını şu sözleriyle istemektedir: "Anadolu'da bazı zümreler vardır ki; bunlar ne hristiyan, ne de müslüman. Bunlara gerekli ilgi gösterildiği takdirde müslümanlaşmaları mümkündür." (5)

(2) Ahi Evren, Menahic-i Seyyifiyye, Halet Efendi Ktp. nr. 92 yp. 1a

(3) Ahi Evren, Letaif-i Hikmet, Biblioteqhue Nationale nr. 99 yp. 90a

(4) M. Bayram, Bacıyan-ı Rum, s. 37

(5) Ahi Evren, Letaif-i Hikmet, , yp. 91a

1261 de Ahi Evren'in moğollarca öldürülmesinden sonra sosyal düzenin bozulması ve kendilerine karşı girişilen katliam ve saldırılardan kurtulmak maksadıyla ahi birlikleri, gruplar halinde batıya göç etmişlerdir. Bizanslıların elindeki uç bölgelerde ki hristiyanların oturduğu kesimlerde bulunan köy ve kasabaları fethetmiş, buralara hakim olmuşlardır. Ahi birliklerinin bu bölgeye gelişi, nüfus, ekonomi ve sosyo-kültürel yönden değişmelere sebep olmuştur. Ahi ve fütüvvet organizasyonunun sinai, ticari, ahlâki ve dini formasyonu sayesinde bütün batı şehirlerindeki üstünlük Rumlar'dan Türkler'e geçmiştir. (7)

Uç bölgelerdeki ahi zaviyelerinin mesleki, dini ve ahlâki bir formasyon kazandıran eğitim yuvaları olarak çevredeki gayri müslimlerle sinai, iktisadi, dini ve sosyo-kültürel yönden münasebetleri neticesinde islâmi tebliğe dayalı olarak islâmlaşmanın görüleceği tabiidir. (8)

Batı ve uçlardaki koloniler halinde bölgeye yerleşen bu organizasyonlar, bir yandan sinai ve iktisadi yönden faaliyet gösterirlerken; öte yandan gayri müslimlerle devamlı olarak gaza ve cihad'da bulunmuş ve Anadolu'nun islâmlaşmasına büyük ölçüde hizmet etmişlerdir. (9)

c.) HACI BEKTAŞ-I VELİ :

Ahmed Yesevi ocağından, Horasan erenlerinden olan büyük mutasavvıf, Aşık Paşazâdeye göre : " Horasan'dan kardeşi Menteş ile birlikte Baba İlyas'a uğramış, oradan da Kırşehir ile Kayseri'ye geçmiştir. Kardeşi Menteş, Sivas'ta şehit edilmiştir.

(6) Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi, İst. 1979, C. I, s. 483-485

(7) Sabahattin Güllülü, Ahi Birlikleri, İst. 1977, s. 92-93

(8) F. Teaschner, İslâm Ortaçağında Fütüvvet, İst. Ü. İkt. Fak. Mec. C. XV, İst. 1953-1954, s. 19

(9) Köprülü, Kuruluş, s. 88

Hünkâr, Kayseri'den Kara Höyük'e gelmiş, Hatun Ana (Fatma Bacı) yı evlât edinmiş, burada ölmüştür. (1)

Eflâki'ye göre Hacı Bektaş-ı Veli, Baba İlyas (öl. 1240) ın has halifesidir. (2) Velâyetnamesinde kendisi Lokman Perende yoluyla Ahmed Yesevi'ye bağlanmaktadır. (3)

Yunus Emre'nin şeyhi olan Taptuk Emre, kendisine gelecekle büyüklüğünü ikrar etmiş, duasını almıştır. Yunus Emre'de bir kıtlık zamanı kendisine alıç getirerek, buğday istemiştir. Buğdayı alıp köyden çıkarken pişmanlık duymuş, nasip ve el almak maksadıyla dergâha döndüğünde Hünkâr, "Kendisinin manevi terbiyesinin Taptuk Emre'ye havale edildiğini, ona başvurmasını " istemiştir. (4)

Hacı Bektaş-ı Veli, devrinde bir tarikat kurmamıştır. Bektaşiliğin kurucusu talebesi ve müridi Abdal Musa'dır. Kendisinin " Şia-i İsna aşareci " olarak tanıtılması, hakikatten uzaktır. Eserleri, dört halife'ye övgülerle doludur. Bu arada Makalâtına Hatiboğlu tarafından şii görüşler eklenmiştir. Sonraki devirlerde bu görüşler Hacı Bektaş-ı Veli'ye mal edilmiştir. O, Aşık Paşa, Yunus Emre ve Hz. Mevlânâ gibi XIII. Asır'ın sünni, şeriata bağlı, riyasız, ilhadsız, ibahilikten uzaktır. Horasan ve Nişapur'un tasavvufi ekolünün izindedir. Eserlerinde bu fikirleri yaşatan kâmil bir mutasavvıfımızdır. (5)

d.) SULTAN II. İZZEDDİN KEYKÂVUS :

Sultan II. GıyasedDin Keyhüsrev'in oğludur. 1246 - 1256 yıllarında Anadolu Selçuklu tahtında bulunmuştur. 1254 yılında Vezir CelâledDin Karatay'ın ölümünden sonra,

(1) Aşık Paşazâde Derviş Ahmed Aşıkî, Tevarih-i Âli Osman, Nşr. Ali, İst. 1332, s. 204-206

(2) Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I/413

(3) Uzun Firdevsî, Velâyetnâme-i Hacı Bektaş-ı Velî, Haz. A. Gölpınarlı, İst. 1958, s. 18

(4) a. g. e. s. 21

(5) Esad Coşan, Makalât, İst. Trh. s. XXXV

saltanat makamında bulunan şehzâdeler arasında mücadele hızlandı. 1254 yılında vezirlik makamına gelen Kadı İzzedDin, moğollarla mücadeleye hazırlandı.

II. İzzedDin Keykâvus, tahsilini Malatya'da Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin babasında birlikte tahsil yaptıkları sınıf arkadaşı idiler. I. AlâedDin Keykubad devrinde Malatya kadısı daha sonra sultan'ın vezirliğe getirdiği Kadı İzzedDin Muhammed idi.

Kadı İzzedDin Muhammed, moğollara karşı Anadolu Selçuklu ordusunu, I. AlâedDin Keykubad'ın Aksaray Sultan hanı yakınlarında savaşa götürdü. Yapılan savaşta (23 Ramazan 654/13 Teşrin 1256) da başta Vezir Kadı İzzedDin olmak üzere oh dört emir şehit oldu. (1)

Sultan, bu bozgundan sonra ailesiyle birlikte Antalya yoluyla İstanbul'a sığındı. Burada IV. Mihael Palelogos tarafından sıkışık durumda iken, daha önce kendisine yardım ettiği için çok iyi karşılandı. Biraz sonra bu dostluk münasebeti, imparatorun Hulâgû Han'dan korkması neticesinde 1262 de bozuldu. Sultan ve maiyeti, Enez'de hapsedildi. Beyleri Emir-i ahur Uğurlu, Ali Bahadır ve diğerleri Ayasofya'ya götürüldü. Patrik ve devlet adamları huzurunda hristiyanlığı kabule zorlandı. Hristiyanlığı kabul edenler kurtuldu. Kabul etmeyenlerin gözlerine mil çekildi. Sultan'ın oğullarından birisi " Melik Konstantin " adıyla vaftiz edildi.

Bu arada Altın-Orda hükümdarı Bereke Han, Balkanlar da istilaya girişti. Ondan korkan hükümdar, II. İzzedDin Keykavus'u ve oğullarını serbest bıraktı. Kendilerine Suğdak ve Sulhak şehirlerini ikta olarak verdi. (2) Sultan II. İzzedDin, iki yıl İstanbul'da, onbeş yıl Kırım'da gurbet ve çile hayatı çekti.(3)

(1) İbni Bibi, el-Evamirul Alâiyye s. 620-921

(2) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye s. 497 vd,

(3) a. g. e. s. 503-504

677/1279 yılında Kırım'da ölürken oğlu GıyasedDin Mes'uda şu vasiyette bulundu:

"Ey oğul! Babam Keykubad oğlu II. GıyasedDin Keyhüsrev, ilahi davete uyup, edebi aleme göçettiğinde devletin emirleri, beni Selçuklu tahtına oturtular. Onların güzel terbiyeleri ile büyüdüm. Onların öğütlerini tuttuğum zaman, ülke mamur, reayâ (halk) sevinçli idi. Uygunsuz adamlarla oturup, nefsimin arzularına uyarak onları kırdım. O zaman kötülük ve belalara müstehak oldum. Eğer sultan olunca benim düştüğüm çukura düşmek istemiyorsan alçaklardan uzak dur, maskarlarla düşüp kalkma.

Ruhumu teslim ettikten sonra benim kemiklerimi burada bırakma. Konya'ya götürüp atalarımın yanına göm. Eğer bu sözlerimi tutarsan Allah (C.C.) yardımcın olsun."(4)

Ne yazık sultanın mezarı belli değildir. Bu vasiyet yerine getirilememiştir.

e) HACE-İ CİHAN :

(XIII. Asır Konya'sında iki önemli tacir ve zengin göze çarpar. Bunlardan birisi Hac-i Cihan; diğeri Taced-Din Kâşi. Hace-i Cihan zengiliğinin yanında geniş bir kültüre sahip, edebi zevke haiz bir insandır. İlim ve fikir adamlarını maddi ve manevi yönden destekleyen gönül ehli, devletli bir insandı.)

Regaibi Menakıp adlı eserde: "Hace-i Cihan, çok zengin bir zattır. Sultan AlâedDin zamanında yaşamıştır. Bir tek oğlu vardır; Ali Can, karısının adı da Esmâhan, Ali Can, sar'a hastalığına tutulur, doktorlar aciz kalırlar. Hace-i Cihan, son çare olarak Şeyh Sadrüddin Konevi'ye başvurur. Sadrüddin Konevi, çocuğu okur, birde muska yazar, arakesine diker. Çocuk iyileşir. Buna karşılık Hace-i Cihan, büyük bir arazi içindeki evini boşaltıp Sadrüddin'e

(4) İbni Bibi, a. g. e. s. 374 vd,

bağışlar. Şimdiki türbe, camii ve eski zaviyenin, mezarlığın bulunduğu yer, Hace-i Cihan'ın evi ve arazisidir.(1)

Hız. Mevlânâ, konuştuğu gibi söyleyen, söylediği gibi yazan bir edip idi. Kendisinin dostlarına yazdığı mektupları arasında Hace-i Cihan'a bu arif ve zengin zata yazdığı mektubu seci ile yazmıştı. Bu mektubunda Hız. Mevlânâ, Hace-i Cihan hazretlerine şunları yazmaktadır:

" Hace-i Cihan'ın mübarek ruhu, şu dünyadan kaçıkça kaçıyor; öbür dünyayı arzuluyor. Yansız, yönsüz direktan dayaktan apayrı aleme, her nefeste baktıkça bakıyor, Allah'a gizlice yalvarıyor; Sen bize yol göster de çıkalım şu çölden; sen bizi selamet yurduna çıkar, şu tufanın dalgalarından kurtar diye yakarıyor. Hak, ona cevap veriyorda, dünyadakilerin kurtuluşu diyor, her zaman kulların haslarından birisinin elindedir. Halkın ona göz dikmesi onu gözlemesi için bu böyle sürüp gidiyor. Göge bakmasınlar şaşkın şaşkın. Bu bakışlarla gök kapısı açılmaz diye sesleniyor. Allah, ereninin razılığı arada zûhal yıldızından vazgeç diye ses geliyor. Gerçekler padişahı gerçek peygamber, Rahmânın rahmetleri olsun ona. Ey inananlar buyuruyor, ahir zamanda bunaldınız mı has kullarımdan umun dileğinizi; hem apaçık umun, karanlıklarda kalanların şüpheli umuşu gibi değil diyor. Nitekim selâmet ona.Hız. Nuh tarafından da Hız. Nuh'a yüz tutmaktan başka bir yol yoktur. Ne mutlu Hız. Nuh'a uyanların canlarına ki, selamet ona. Yine Hız. Peygamber buyuruyor;"Ümmetim için her zaman bir tufan var. Her zaman bir Hız. Nuh, her zamanın kutbu, o zamanın halifesi oluyor. Hız. Nuh'un gemisi kesiliyor da onun eteğine yapışan, tufandan kurtuluyor. Bu sözler elbet Hace-i Cihan'a bir şeyler söylüyor, gerçeği anlatıyor. "O bağış sahibi, birçok bağışlarda bulundu, hala da

(1) Emin Dede, Regaib-i Menâkıb İst. Ü. Ktp. Türkçe Yazmalar bl. nr. 4111 yp. 7a-8b; Musa Sadri, Regaib-i Menâkıb, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp. nr. 1499 yp. 22a-b,24a

bulunuyor." "Mutlak kerim, ihsan sahibi olanların, bağışta bulunanların ihsanlarını, bağışlarını yetirmiyor: "ihsanın karşılığı ancak ihsandır." (1) buyuruyor.

İyi işlerde bulunanlar, senninle övünüyorlar; dinle garezsiz şahidlikte bulunuyorlar. Oku, bir şey beklemiyenlerin mektubunu neler yazıyorlar? Değilmi ki akıtıyorsun suyu, gürül gürül akıyor; akıtma çorak yere, akıtma taşlıklara. O hizmeti, gönülleri diri olanlara yap. Onların şanında; "Tertemiz şehir ki "(2) buyuruluyor. Cenab-ı Hak, onları, hiç bir şeyden haberi olmayanlara bak da tanı buyuruyor. Hiç bir şeyden haberi olmayanların hırkaları var, taylesanları var; canlarındaysa bir ışık bile parıldamıyor; dillerinden bir hikmet kaynağı kaynamıyor. Ne hırka var, nice taylesan onların gözü bir baksan, cehennem ateşinin içinde cayır cayır yanıyor da yanıyor; hemde: "Gerçekten de: "Allah, sizin şekillerinize bakmaz." (3) buyurarak kavruluyor. Kâfirler de her devirde peygamberlere karşı adamlık etmediler, kötülükte bulundular; yabancılaraysa adamlık ettiler; iyilikte bulundular. Taşı, sarıkcağızlarının uçlarına bağlıyorlardı da, inciye taşla kırıyorlardı; uzak olsun bu hâl, dostlarınızdan sizin. " Mal harcayışlarının kabulüne engel olan da ancak, onların Allah'ı (c.c.) ve Peygamberlerini inkar edip kafir oluşları."(3) Ama gözü aydınlananlar, kurda, köpeğe kemik atarlarsa, bilirler ki, kurd'a köpeğe kemik veriyorlar. Hak ereni olanlar, Yusuf-u Sıddık'a nevâle verirlerse; bilirler ki Yusuf'a veriyorlar. İki verişte, iki bölükte işte güçte bir iştir. Dönüyor, ama onlar, ikisini de birbirinden ayırt ediyorlar.

Bu hayır işte, eski başvuruşlarım, ısrarlarım yüzünden, size zahmet vermek istemiyordum; fakat yüce Hak, bu büyük hayrın, bu yerinde işin : " Temiz Şeyler, temizlerin-

(1) Kur4an-ı Kerim, IV/60

(2) Kur4an-ı Kerim, VII/58

(3) Kur4an-ı Kerim, IX/54

dendir. " buyurduğu gibi, sizin kilitler açan lutfunuzun, mübârek nefesinizin, sizin gönlünüzle dilinizin çabasıyla, sizin yardımınızla olmasını diledi; bundan dolayı da gene size zahmet verirdi. Eskiden beri, bu işlerde sizin zahmet çekmeniz bir töre olmuştur; gene Hak, ehline döndü, geldi. Hamd olsun Allah (c.c.)'ın lutfuna. Böylesine bir hayırlı işin tamamlanması gene sizin işiniz. Şimdi bu duacı, ne diyebilir ki, mübârek, sevinçli gönlünüz, içten içe, bu duacıdan söylemekte; işitmekte. Ama değilmi ki, iyi bir şey yapmayı kurdun; bozma bu kurduğun şeyi. Böylesine bir fakire, değilmi ki bir somun verdin; alma geriye onu, ikiye bölme. O fakir, çok ekmek bulur; ama sen, öylesine bir fakir bulamazsın. Bu bağışta, sultanımızın, sultanların öğündükleri sultanımızın âhir zaman Mehdi'sinin, Allah (c.c.)'ın yardımı taliine, erlerin nazarına sahip sultanımızın; Allah (c.c.) devletini kat kat artırsın; devletine sebep olur inşaallahu tealâ. (4)

Hazreti Mevlânâ CelâledDin Rumî'nin bu mektubunda kendisinden mübârek bir insan, devletli, hamiyetli, Allah (c.c.) yolunda islâmi ve dini hizmetlere el uzatan, onları destekleyen, bu yüklere fedâkârca katlanan ve göğüs geren, Allah (c.c.) yolunda islâmi hizmetlere önder olan bu büyük arif, bu uğurda islâm âlim, kâmil ve tasavvuf erbabına da her an yardımcı olmuş; bu kimseleri maddi ve manevi yönden desteklemiş; islâm ilim ve kültürünün XIII. asırda Selçuklu Konya'sında kendisinin desteklediği arif ve âlimler arasında Sadrüddin Muhammed Konevi ve Hz. Mevlânâ CelâledDin Rumî başta gelmektedir.

Bu gün Konya'da eskiden bir köy ve kasaba bu günde Selçuklu ilçesinin mahallesi olup kendi adıyla anılan " Hoca Cihan " da bir türbe bulunmaktadır. Bu türbe, halk arasında " Mursaman türbesi " diye anılır. Eski kültür sahibi Kon-

(4) Abdülbakî Gölpınarlı, Mevlânâ CelâledDin-Mektuplar, İst. 1963 s. 113-114

yahlılara göre bu türbeye " Mir'i Zaman " veya " Mir 'i Zeban " denilirdi. Bu türbede, Sadrüddin Muhammed Konevi ve Hz. Mevlânâ CelâledDin Rumî'ye maddi ve manevi desteklerde bulunan Hâce-i Cihan hazretleri yatmaktadır. Hâce-i Cihan, Konya'nın söz sahibi ve güçlü zenginlerinden olduğu için "Mir'i Zaman (zamanın sahib)i ", nüktedan, hazır cevap, âlim arif ve fazıl olduğu için " Mir'i Zeban (dil erbabı)" denilmiştir. (5)

Hız. Mevlânâ'nında sultan, devlet adamı ve hatırlı kişilere yazdıkları içerisinde Hâce-i Cihan hazretlerine yazdıkları mektup, cümleleri kısa olmakla birlikte seci sanatı ile süslü en değerli mektuptur. Bu da Hâce-i Cihan hazretlerinin çok kültürlü, edip, seci sanatına düşkün bir hassas insan, hayırsever, devletli, ulu bir kişi olduğunu göstermektedir. (6)

Kendisinin Eflâki'de Filobat sahrası diye geçen (Hoca Cihan, kum bağları çevresinde) vakıfları da vardır. Hâce-i Cihan hazretleri, Hz. Mevlânâ (öl.1273) Sadrüddin Muhammed Konevi (öl.1274) den önce ölmüştür. Türbesinin kitabesi yoktur. Eser, Selçuklu türbe mimarisi tipindedir. Mimarı belli değildir. Bir devre adını veren islâm âlim, veli ve tasavvufçularını destekleyen, kültürümüzün bu güne gelmesinde büyük emeği ve hizmeti geçen bu ulu zatın türbesi, Selçuklu belediyesinin himmetlerini beklemektedir.

f.) VEZİR CELÂLEDDİN KARATAY :

Anadolu Selçukluları'nın en parlak dönemini idrak eden, I. Alâeddin Keykubad'ın leğen emiri ve sadık mü sahibidir. Sultan'ın ölümünden sonrada ve bilhassa 1243 Köseadağ bozgunundan sonra devletin iç ve dış sarsıntılar karşısında uğradığı felâketleri önleyerek temâyüz büyük bir devlet adamıdır. M.S. (652/1254) yılında vefat etmiştir. (1)

(5) İ. Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s. 697

(6) Gölpınarlı, a. g. e. s. XVI

(1) İbnî Bibi, a. g. e. s. 593

Sultan I. AlaâdDin Keykûsad'ın oğlu II. GıyasedDin Keyhüsrev (1237 - 1246), ölünce geriye II. İzzeddin Keykâvus, IV. RüknedDin Kılınç Arslan ve II. AlâedDin Keykubad adlı üç oğlu kaldı. Bunlar Anadolu Selçuklu tahtına mirasçı görünüyorlardı. Babaları sağlığında küçük oğlu II. AlâedDin Keykubad'ı tahta hazırlıyordu.

Vezir CelâledDin Karatay bilgili, dindar, dürüst, faziletli ve hayırseverdi. Döneminde beylerbeyi Şemseddin Yavtaş idi. Her ikisi de söz birliği ederek, II. AlâedDin Keykubad'ın tahta geçmesini uygun görmediler. Üç kardeşi de tahta geçirip, beşer nevbet vurulmasını, üçününde hutbe-lerde adının birlikte okunmasını kararlaştırdılar. Saltanat naibliğine de Karatay seçildi. (2)

Vezir CelâledDin doğruluğu ve adaleti ile ülkede huzuru sağlamıştır. Çeşitli yerlerde yaptırdığı medrese, kervansaray ve dar'us sulehâ ile ilim ve kültürümüze büyük hizmetlerde bulunmuştur. Konya'da yaptırdığı Karatay medresesinin kubbesine de " Hz. Muhammed, Hz. İsa, Hz. Musa " gibi üç büyük dinin peygamberinin adlarını yazdırmıştır. Burada Anadolu Selçukluları'nın dini politikalarında hristiyan ve yahudilere kendi dinlerini sevdirmeye ve ehl-i kitap statüsünü uyguladıklarını göstermektedir.

Vezir CelâledDin devrinde Sadrüddin Muhammed, Konya'ya gelmiş, kendisinden büyük itibar görmüş, dostlukları devam etmiştir. Kendisi de bu dönemde huzur içinde hizmetlerine devam etmiştir.

g.) VEZİR KADI İZZEDDİN :

Aslen Rey şehrinde doğan, büyük şafii alimidir. I. AlâedDin devrinde Malatya'da ve daha sonra Konya'da baş

(2) Aksarayî, a. g. e. s. 133

kadılık yapmıştır. Malatya'da bulunduğu yıllarda Şeyh Mecdüddin İshak ve oğlu Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin dostudur.

İzzeddin Muhammed bin Mahmud, devlet hizmetinde Atabeklik ve (645/1247) yılından (656/1256) Sultan hanı savaşına kadar on yıl baş vezirlik yapmıştır. (1)

Bu arada Konya'da kendi adıyla anılan bir camii, bugün Konya İmam Hatip Lisesi arsasında bulunan bir medrese ve şifahane yaptırmıştır. Bu mamurenin yaşaması için (1 Şaban 652 / 1 Eylül 1252) yılında düzenlediği bir vakıfnâmede, Konya Saideli (Kadınhanı) ne bağlı Kestel Koçmar köylerini vakfetmiştir. (2)

Mevlânâ CelâledDin ile yakın dostlukları vardır. Mevlânâ bir mektubunda kendisini şöyle öğmektedir; " Ey yüce mevkiye gönül genişliği ile hak kazanmış olan, üstünlere değeriyle üstün olan, geçmişlerin kalanı, geleceklerin ustası, iki bölgenin müftüsü, iki mezhebin imamı, mükemmel bilgin, aydın, dolunay, adaletli, iyi işleri yapan, kadılar kadısı, müslümanların ve müslümanlığın yüceliği, doğru yolu gösteren, tam inancı bildiren bayrak, Hak ve dinin izzeti, Allah,(c.c.) yüceliğini daim etsin." (3)

Vezir Kadı İzzeddin, Sultan II. İzzeddin Keykavus üzerinde büyük tesiri vardı. Ona Sultan büyük hürmet gösterir, kendisinden çekinirdi. Sultanı kötülüklerden her zaman korumaya çalışmıştır. Moğol hanlarından gelen elçilerle sultanı görüştürmemek ve onların kendisini aldatmalarına mani olmak için herşeyi yaptı.

II. İzzeddin Keykâvus ile IV. RüknedDin Kılınçarslan mücadelesinde büyük bir servet harcadı. Moğolların elçiler göndererek maddeten Anadolu'yu ezmesi karşısında

(1) İbni Bibi, a. g. e. s. 600

(2) Kadı İzzeddin Vakfiyesi, Konya Mevlânâ Müzesi Hazine-i Evrak Arşivi, nr. 214

(3) Mevlânâ CelâledDin, Mektuplar, s.103

CeâledDin Karatay ile yaptığı istişarede onlarla mücadeleye karar verdi. Bir yandanda ülkenin yarasını sarmaya başladı.(4)

Fakat Baycu Noyan'ın taleplerini araştırması üzerine Moğollarla Aksaray I. AlâedDin Keykubad'ın kervansarayını yakınında iki ordu savaşa girişti. Sonunda Anadolu Selçuklu ordusu yenildi. Vezir Kadı İzzeddin ile birlikte on dört büyük devlet adamıda şehit oldu. (23 Ramazan 654/I. Teşrin 1256) (5)

g.) ŞEYH ZEYNUDDİN SADAKA

Şeyh Zeynüddin Sadaka, Malatya'da Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin sınıf arkadaşıdır. Bu sınıf arkadaşları arasında I.İzzeddin Keykâvus ta bulunmaktadır. Burada hocaları, sultanların hocası ve diplomatı Şeyh Mecdüddin İshak'tır. Bu zatta Sadrüddin Muhammed Konevi'nin babasıdır. Şeyh Sadaka ve Sadrüddin Konevi Şeyh Evhadüddin Kirmani'den ilmi, fikri ve tasavvufi yönden faydalandılar. Ayrıca İbni Arabî, Ebul Hasan İskenderanî de kendilerinin hocalarındandır.

Zamanla Zeynüddin Sadaka Kirmani'ye intisap etti. Malatya da, Bağdat ta, Kayseri'de ve Konya da onun yakın hizmetinde bulundu. Şeyh Evhadüddin H. 636/1238 den önce Konya dan Bağdat'a giderken kendisi üzerinde bulunan fütüvvet teşkilatının Anadolu şeyhler şeyhliği görevini Şeyh Zeynüddin Sadaka'ya verdi. Şeyh Zeynüddin Sadaka'nın Konya Sadırlar mahallesinde bir hanikâhı vardı. Bu hanikâh, önceleri Hakîm Tirmizî'ye aitti. (1)

I. GıyasedDin Keyhüsrev, birinci gurbet hayatını İstanbul'da Bizanslıların içinde geçirmişti. 1205 yılında

Konya'ya gelerek şehri muhasara etti. Bu sırada şeyhülislam ve hakîm (filozof) olan Konya kadısı Tirmizî: "Sulta'nın Bizans'da geçen döneminde hristiyanlarla birlikte şeriata aykırı hareketlerde bulunduğunu, bu yüzden sultan olamayacağı" konusunda bir fetva verdi. Sultan ilk muhasarayı kazanamadı. İkinci muhasaradan sonra şehre girdi. Ve kadıyı idam ettirdi.(2)

Hakim Tirmizî'nin bu dergahı, ölümünden epey müddet sonra Şeyh Zeynüddin Sadaka'nın eline geçti. H. 644/1246 yılında Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, Konya'ya yerleşmişti. Oğlu Sadüddin Çelebi'de gençlik çağında idi. Şeyh Zeynüddin Sadaka, Konevi'nin çok eski sınıf arkadaşı ve gönül dostu idi. Bu yüzden oğlunun eğitimini kendisine havale etti. Büyük bir ihtimalle H.660/1262 yıllarında moğollar Ahi Evrenin ölümünden sonra fütüvvet teşkilatı mensubu olan Türkmen şeyhleri ve müridlerini Konya ve çevresinde öldürdüler. Şeyh Zeynüddin Sadaka ve Sadüddin Çelebinin bu yıllarda onlar tarafından öldürülmesi muhtemeldir.

Şeyh Zeynüddin Sadaka'nın zaviyesinin Konya'da bazı vakıfları vardı. Fatih devrinde Konya vakıflarını yazan heyet, bu zaviyeyi ve vakıflarını tesbit etmiştir. H.881/1476 yılında Derviş Veli, bu zaviyenin şeyhi idi. Zaviyenin vakıfları da şunlardı:

1) Gülistan Havlusunda bir bağ,

2) Zaviye yakınında bir tarla,

3) Meram vadisi (Derede) Üzmüş değirmeni. Bu değirmenin kiracıları, ikiyüzakçe vererek değirmeni yıkmışlar, kendi adlarına bir değirmen yaptırmışlardı. Vakıflar müfettişleri, bu haraketi yolsuz bularak yeni yapılan bu değirmeni tekrar zaviyeye bağlatmışlardı.(3)

(4) İbni Bibi, a. g. e. s. 608 vd,

(5) a. g. e. s. 621

(1) Mikâil Bayram, Şeyh Evhadüddin Kirmanî s. 98-99

(2) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye s. 291

(3) İ. Hakki Konyalı, Konya Tarihi, s. 755-756

g.) PİR EBİ SULTAN:

Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin ulu halifelerinden biri idi. Hünkâr'ın çerağcısıydı. Erenlerin safa nazarını almıştı. Kuvvetli bir erdi. Bir gün Sadrüddin Konevi, Hünkâr'a bir er göndererek: " Pek mecburuz, sohbetinize iştîyâkımız var. Fakat bulunduğumuz yerde de işimiz var. Bu hizmette onların hizmeti. Sûlûk görmüş halifelerinden birini göndersede burada ona bir mekan göstersek, bizimle beraber bulunsa, kendilerinin manâsını onda bulsak, kendilerinin kokusunu onlardan alsak." dedi.

Derviş vardı. Sadrüddin'in bu sözlerini Hünkâr'a söyledi. Hünkâr, Pir Ebî Sultana döndü: Çerağcı, bizden istedikleri kimse sensin. Yürü, Konya'ya var, Şeyh Sadrüddin nereyi gösterirse orayı mekân et. Konya'yı sana yurt verdi. Sînin (mezarın) ziyaret olsun, toprağın kefareti." buyurdu.

Pirebi Sulta'nın üç oğlancığı vardı. Hünkârın emri üzerine kalktı karısına gitti, halini anlattı. Oynayan oğlancıklarını aldı, Konya'ya geldi. Doğruca Sadrüddin'e vardı, hali bildirdi. Sadrüddin, Pir Ebî'yi ağırladı. Sonra beraberce bir yere vardılar: "Burası, hem bize yakındır, hem de karşı." dedi. Pir Ebî oraya bir tekke kurdu. Bir çok mürid ve muhip yetiştirdi.

İki oğlu, bulaşıcı hastalıktan öldü. Üçüncüsü ölürken keramet gösterdi. Bu olaydan sonra Konya halkı Pir Ebî Sultana çok fazla bağlandılar. Daha sonra Konya'da öldü. Mezarı, Lârendé kapısının dışındadır.(1)

k) TACÜDDİN-İ KÂŞİ:

Tacüd-Din-i Kaşı, XIII. asır Selçuklu Konyasında, Anadolu ile ülkeler arasında ticaret yapan hatırlı, gönül ehli, alim ve fazıl bir insan, Hâce-i Cihan ile birlikte bu dönem Konyasında en zengin iki kişiden birisidir.

(1) Uzun Firdevsi, Vilâyetnâme-i, Hacı Bektaş-ı Veli, Haz. A. Gölpınarlı İst. 1958 s. 89

Bu zat, Hz. Mevlânâ'nın da bir mektubunu Kırşehir Emiri SeyfedDin Tuğrul'a götürmüştür. Hz. Mevlânâ bu mektubunda TacüdDin-i Kaşı'den şöyle bahsetmektedir: " Şunu bildirelim ki mektubu size getiren aziz tacir, ihsan ve kerem sahibi, tacirlerin iftihar, tahta yapıp satan TacüdDin-i, Allah (c.c.) yüceliğini daim etsin ve onu zamanın kötülüklerinden korusun. Otarafa tunçtan yapılmış aletler götürüyor. Allah (c.c.) yüceliklerini daimi kılsın, onları kuvvetlendirsın. onlara yardımcı olsun, eğer o yandaki padişahlar beğenirler de alırlarsa umarız ve isteriz ki değerini tez versinler, geçiktirmesinler. Siz, güzel bir tarzda çalışın; kerem buyurun, lutfedin de parası, geçiktirmeden pek tez eli-ne geçsin. Böylece de dileğini elde ederek geri dönsün; o devlete de dua etsin." (1)

Bu yandan bütün çocuklar selam edenler hatırınızı sorarlar; sizin aziz oğullarınıza da selamları var; görüşmeyi arzulamışlardır. Allah (c.c.) kavuştursun aramızdan ayrılığı kaldırsın. bizi : " Tahtlarda, karşı karşıya oturan kardeşler" (2) etsin. Allah (c.c.) bizide sizide, cennette ebedilik sofralarının başında nimetlendirsın, ebedi olarak bu lutfa eriştirsın."(3)

Hz. Mevlânâ'nın bu mektubu yazdığı Emir SeyfedDin Tuğrul, Ahi Evren (öl.1261in "Menahic-i Seyfi " adlı eserini yazıp kendisine takdim ettiği Kırşehir emiridir.(4) I. Alâeddin Keykubat (1219-1237)'ın haslarından idi. Harput(Elazığ) kalesinin fethi sırasında burçlara sancağı diken komutandır.(5) Bu da kendisinin alim ve mutasavvıfları koruyan ulu bir emir olduğunu göstermektedir.

(1) A. Gölpınarlı, Mevlânâ Celâleddin - Mektuplar s. 185

(2) Kur'an-ı Kerim, XV/47

(3) Gölpınarlı a. g. e. s. 185

(4) Ahi Evren, Menahic-i Seyfi, Bursa Eski Eserler Ktp. H. Çelebi Bl. nr. 1184, yp. 80 b

(5) İbni Bibi, a. g. e. s. 440

Eflâki'ye göre: " el-Hac Kaşî adında birkaç defa hacca gitmiş, seyahatları sırasında pek çok şeyhin sohbetinde bulunmuş, Sadrüddin Konevi'nin bağlilarından birisi vardı ki, bir defasında Mevlânâ ve Konevi'nin buluştukları bir mecliste de bulunmuş Mevlânâ'ya saygısızlık edip gücendirmişti. Bunun cezası olarak bu olaydan üç gün sonra iki rind, bir gece evini basıp, kendisini öldürmüş, nesi varsa alıp götürmüşlerdi. (6)

Tacüd-Din Kaşî'nin Konya çevresinde bu gün " Kaşınhanı" diye bilinen kasabada bir hanı vardı. Daha önce" Kaşî'nin Hanı" olarak anılan bu yer zamanla "Kaşınhanı" olarak telaffuz edilmiştir.Eflâkide geçen bu olayla kendisinin IV. RüknedDin Kılınçarslan'ın tek başına saltanat sürdüğü (658/1260) yıllarında anarşi, terör ve kardeş kavgasının zirveye ulaştığı bir dönemde öldüğü anlaşıyor. Bu zat, Sadrüddin Konevi'nin mektuplarını Hacı Bektaş ve Nasırüddin Tûsi gibi çeşitli kimselere götürmüştür.

İ)KADI SIRACÜDDİN:

Urmiyeli, Ebu Bekir oğlu Kadı Siracüddin Ebüssenâ Mahmud, (H.594/1198) Urmiyede doğdu. Konya'da (H.682/1283) de öldü. XIII. Asırda Konya da yaşayan büyük mantık bilginlerindendir, Kemaleddin Yusuf'un talebesidir. Mantık, usul-i fıkıh ve ilahiyat konusunda da birkaç eseri vardır. Bunlardan en meşhuru, Metaliul-Envar, KutbidDin Razî tarafından genişçe şerhedilmiştir. Bu şerh, uzun yıllar medreselerde alim ve talebenin başlıca müracaat kaynakları arasına girmiştir. (1) Malatya ve Konya da uzun müddet kadılık yapmıştır. Şeyh Evhadüddin Kirmani müridlerindendir.(2)

(6) Ahmed Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri, I/278-279

(1) B. Firuzanfer, Mevlânâ CelâledDin, s. 170-171

(2) Mikâil Bayram, Şeyh Evhadüddin s. 113

C) HADİS OKUTTUĞU TALEBELERİNDEN DEVLET ADAMLARI:

a) MUİNÜDDİN PERVANE VE DEVRİ:

Anadolu Selçuklu devlet adamları arasında (1262-1277) yılları arasında geçen onbeş yıllık bir devre damgasını vuran Muinüddin Pervane, önemli bir şahsiyettir. Moğolların devamlı müdahaleleri, saltanat mücadeleleri, devlet adamlarının tahrikli kavgalarıyla siyasi bürhan derinleşirken, zekâsı, dirayeti ve siyasetiyle nüfuzunu artırmıştı.

Bu buhranlı dönemde önce Baycu Noyan, sonra Hülâgû Han ve Abaka Han'ın itimadlarını, vakur olmayan bir siyasetle kazandı. Onlara yaptıkları hizmetle dost oldu. Saltanatı II. İzzedDin Keykâvustan alarak IV. RüknedDin Kılınçarslan'a devrederek kendi hakimiyetini kurdu.(1262-1277) yılları arasında geçen on beş yılda müsbet ve menfi tavırlarıyla Anadolu'da tek söz sahibi olarak "Pervane Devri" ne mührünü vurdu.

Kendisi, Vezir Mühezzibüddin Ali'nin oğludur. Deylemlidir. Babası, genç yaşta iken Konya'ya gelerek medreselerde okudu. Devrin Maliye nâzırı Müstevfi Saadüddin Ebu Bekir, kendisini himaye ederek kızıyla evlendirdi. Daha sonra I. AlâedDin Keykubad'ın emrine girerek zamanla vezirliğe kadar yükseldi. 1240 yılındaki bozguna cesaret göstererek Moğol komutanı Baycu Noyan ile Anadolu Selçukluları adına bir barış antlaşması imzaladı. Zamanla Hülâgû Han'ın itimad ve dotluğunu kazandı. Hülâgû Han, onun için: "Bundan böyle Anadolu da bir mesele için bana ondan başka kimse gelmesin ." diyecek kadar büyük desteğini kazandı.

Moğol istilas, Anadolu'da ağır vergi ve zulümlerle halkı eziyordu. Muinüddin Pervane, Anadolu'da büyük bir disiplin sağlamıştı bu yüzden halk: "Pervane devrinde asayiş ok-

adar ileri idi ki kurt ile kuzu birarada dolaşıyordu." hükmüne varmıştı.(1) Bu dönemde kendisi moğol askerlerinin istediği her şeyi temin etmek için Anadolu'nun her tarafına ferman ve menşurlar gönderiyor; böylece halkın uyanmasına fırsat vermiyordu.

Devrinde vezir Sahip Ata Fahrüddin Ali, pervane sıfatıyla Emir Muinüddin Pervane, saltanat naibi Eminüddin Mikâil, maliye nazırı Müstevfi Mecdüddin Muhammed, müşrif Celâlüddin Mâhmud, beylerbeyi Hatiroğlu Şerefüddin idi.

Şeyhül islam Sadrüddin Muhammed Konevi, bütün ilimlerde bilhassa hadiste emsali yoktu. Konya kadısı Urmiyeli Sıracüddin idi Aksaray da Tebrizli Eminüddin, Sivasta İzzüddin, Karahisar da Hoylu Tacüddin kadı askerlik makamını işgal ediyordu. Tarikat şeyhleri içinde Şeyh Sadrüddin, Mevlânâ Celalüddin, Sadüddin Fergani, Fahrüddin Irakî, Müeyyidüddin Cendi'nin büyük bir nüfuzu vardı.(3)

Kendisi bir sultan gibi davranırdı. Alimleri ve şeyhleri korur, onların meclislerinde bulunurdu. Medrese ve zaviyelerde huzuru için dua edilirdi. Kendisinin ikta merkezi olan Tokatta lemeat sahibi Fahrüddin Irakiye bir zaviye açtı. Buraya "Hanikâh-ı Pervane" adı verildi Kayseri'de de meşhur matematikçi Kutbüddin Şiraziye bir medrese açtı. (4)

Çok zaman şeyh Sadrüddin Muhammed Konevinin zaviyesine gelir; o'nun vaaz ve nasihatlerini dinlerdi. Çoğu zamanda Konevi'den "Camiul Usul" adlı hadis kitabını okuyan alimlerin ve devlet adamlarının yanında yer alırdı. (5)

(1) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye s. 522-524

(2) Aksarayî, Müsamerat'ül Ahbar, s. 138-141

(3) a. g. e. s. 172-175

(4) Eflâkî, a. g. e. II/222-223

(5) a. g. e. I/157

Fakat Şeyh Sadrüddin, ile Moğolların Anadoluyu işgalleri konusunda fikirleri farklı idi. Konevi Anadolu'nun bu durumuna üzülüyordu. Bu yüzden ömrünün bütün me-saisini hadis ilmine vakfetmişti.

Buna rağmen Muinüddin Pervane, MuhyidDin İbn'ül Arabî'nin fikirlerini Anadolu'da yayan Şeyh Sadrüddin'in seçkin talebelerinden olan Fahrüddin Irakî ve Füsüs'ul Hikemi şerh eden Müeyyidüddin Cendi'yi desteklemişti. (6)

Dostları arasında Mevlânâ Celaleddin başta geliyordu. Onunla münasebetleri çok sıkı. Sarayında kendisine ve müridlerine büyük ikramlarda bulunurdu. Hz. Mevlânâ kendisine " Hemşehrim" diye hitab ederdi. Anadolu da bir çok medrese, zaviye, hastane ve kervansaray yaptırmıştı.(7)

Muinüddin Pervane bir yandan devleti idare ederken; öte yandanda ilim ve tasavvuf erbabıyla yakın münasebetlerde bulunuyordu. Böylece putperest moğalların istilasıyla inleyen Anadolu halkının ızdıraplarını raks ve musiki ile kırarak, düşmana karşı cihad ruhunu, mücadele azmini kırıyordu.(8)

Muinüddin Pervane'nin moğollara dayanan siyaseti sonunda kendisini korkuttu. Onların karşısına Mısır Kölemen sultanı Baybarsı çıkarmaya çalıştı. Bu teşebbüsleri başarısızlığa uğradı. Bu durum karşısında onbeş sene hizmet ettiği moğolların itimadını kaybetti. Böylece kendi ihtiraslarının kurbanı oldu.(Safer 676Ağustos 1277). yılında Van Aladağ'da Abaka Han'ın adamları tarafından işkence ile idam edildi. Cesedi dağlarda parçalandı ölümü, Anadolu'da büyük buhranlara sebep oldu (9)

(6) F . Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 57

(7) Mevlânâ, Mektuplar, Ter. F. Nafiz Uzluk, s. 32, 35, 64, 68, 72,

(8) Nejat Kaymaz, Pervane Muinüddin Süleyman Ank. 1970, s. 130

(9) O. Turan, a. g. e. s. 554 vd,

b) GERMİYANLI ALİ ŞİR BEY VE OĞLU SEYFÜDDİN ALİ ŞİR BEY:

Germiyan, Türk aşiretlerinden olan, sonradan bir beylik kuran bir ailenin adıdır. Bu aşireti, ilk defa XIII. Asrın ilk yarısında Anadolu Selçuklu devletinin hizmetinde görüyoruz. Bunlar Malatya çevresine CelâledDin Harzemşah ile 1229 da Anadolu'ya gelerek 1230 da I.Alâeddin Keykubad ile Yassı çimen muharebesine girişip mağlup olduktan sonra yerleşen Harzem boylarındandır.

Germiyan aşiretinin reisi olarak Malatya'da Ali Şir oğlu Muzafferüddin, II. GıyasedDin (1237-1246) zamanında hükümet tarafından Baba İshak hareketini bastırmaya me-mur edilmişse de muvffak olamamıştır. Bu aşiret, 1241 de Baba İshak hareketinin bastırılmasından sonra Kütahya ve çevresine yerleşmiştir. Malatya, Kütahya ve Alaşehir köyle-ri içinde Harzem'den bozma olarak kullanılan "Horzum" köyleri halen mevcuttur.

Bu aileden olup Germiyanoglu beyliğini kuran Yakup Bey'in babası, Yakup oğlu Emir Kerimüddin Ali Şir, IV. Kılınçarslan'ın emirlerindendi. 1264 yılında vezir Muinüddin Pervane'nin kendilerini gammazlamasıyla diğer bazı Anadolu Selçuklu emirleri ile birlikte Moğollar tarafından öldürülmüştür.(1)

Germiyanlı Ali Şir Bey ve oğlu Seyfüddin Ali Şir Bey çok zaman Küathya'dan Konya'ya gelerek Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevinin hadis derslerine devam etmişlerdir.

c) ATABEK MECDÜDDİN ALİ:

Mecdüddin Ali, Erzincan'lı Hüseyin'in oğludur. Muinüddin Pervanenin damadıdır. IV. RüknedDin Kılınçarslan zamanında müstevfi (maliye bakanı)lik görevinde

(1) İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, Ank. 1988, s. 39-40

bulunmuştur. Sahip Fahrüddin Ali, vezirlikten uzaklaştırıldıktan sonra vezir olmuştur. Fahrüddin Ali'nin moğollarla anlaşmasından sonra eski görevi küçük görü-erek atabeklik makamına getirilmiştir. Atabek olarak kabine-de görev yapmakla birlikte sultanların yakını ve mutemedi olduğu için şehzadelerin eğitimiyle yakından ilgilenmiştir.

675/1277 de Hatiroğulları isyanını bastıramadığı için öldürülmek üzereyken bir çok mal vererek, dostlarının şeaftiyle canını kurtardı. Muinüddin Pervane'nin(675/1277) yılında Van Aladağda öldürülmesinden sonra Abaka Han'ın yanından dönerken Sivas'ta hastalandı. (676/1278) de orada öldü. Alim ve kültürlü bir zattı. Güzel yazı yazar, iyi hesap bilirdi. Edebiyata vakıftı, şiirde söylerdi.(1)

d) MÜSTEVFİ CELALÜDDİN MAHMUD:

II.İzzeddin Keykâvus (1246-1261) devrinde beylerbeyliği, 1262'de IV. RüknedDin Kılınçarslan'ın saltanatında devlete hakim olan Muinüddin Pervane devrinde teftiş nâzırlığında bulundu. (1) IV. RüknedDin Kılınçarslan, Aksaray da Tacüddin Mutez tarafından verilen bir ziyafette zehirlendi. Sultan önce sancıya tutulup çadırında yalnız bırakıldı. Daha sonra moğol muhafızları tarafından yayın kışıyla boğularak (664/1266) yılında şehit edildi. Anadolu Selçuklu tahtına on yaşında bulunan oğlu III.GıyasedDin Keyhüsrev çıktı. Bu dönemde Celâlüddin Mahmud, istifa (maliye) nazırlığına getirildi. (2)

Anadolu Selçukluları ile Karamanoğulları mücadelesindeki Cimri hadisesinin (1277) yılında bastırılmasından sonra vezir Fahrüddin Ali, Kadı Celâlüddin Mahmud'u Abaka Han'a gönderip zaferlerini bildirdi. İlhan, bu hizmet ve başarılarından dolayı Fahrüddin Ali'ye bir teşrif gönderdi.

(1) Eflâkî, Ariflerin Menkıbeleri,a. g. e. s. LXXVII

(1) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye İst. 1971 s. 524

(2) a. g. e. s. 534

rip kendisine "Kıvamül-mülk (memleketin dayanağı)" lakabını verdi. CelâledDin Mahmud'a da ihsanlarda bulunarak müstevfilikle birlikte saltanat naibliği görevini verdi. Böylece devletin idaresi bu iki insanın eline bırakılmıştı. (3)

CelâlüdDin Mahmud, Sadrüddin Muhammed Konevinin meclislerine ve derslerine geldiği gibi Mevlânâ CelâlüdDin gibi zatlara da ziyafetler veren bir emir ve bilgin idi. (4)

e) HATIROĞLU ŞEREFÜDDİN MESUD:

Anadolu Selçuklu seraskeridir. 1243 yılında meydana gelen Köseadağ savaşıyla moğollar, Anadolu'ya hakim oldular. Moğol istilası karşısında Anadolu Selçuklu şehzadeleri, beyleri iki guruba ayrıldılar. Bunlardan bir kısmı, moğolları yenmenin mümkün olamayacağına inanarak onların idaresi ve baskısı altında yaşamayı kabûl ettiler. Bir kısımda moğollarla savaşarak Anadolu'dan atmayı istiyordu. Bunlardan serasker Hatiroğlu ŞerefüdDin, Mısır Memlük sultanı Baybars ile ittifak edilerek milli mücadelenin kazanılacağına inanıyordu. Çocuk yaştaki sultan III. GıyasedDin Keyhüsrev'i yanına alarak Konya Kayseri yoluyla Niğde'ye geldi. Kardeşi ZiyaüdDin'i Mısır'a sultan Baybars'a gönderip ondan yardım istedi. Baybars'dan yardım geleceğine inandığından Niğde, Kayseri, Madenşehir çevresinde dağınık halde bulunan moğol kuvvetlerini mağlup etti. Urfa'yı zaptetti. Moğollara karşı olan beylere zafernameler yazarak, kendisiyle birleşmeye davet etti. Hatiroğlunun isyanını Tebriz'de duyan Abaka Han, yanında bulunan MuinüdDin Pervane, Sahip Ata FahrüdDin Ali ve Tacüddin Mutezi şehzade Konkurtay komutasındaki moğol ordusuyla birlikte Anadolu'ya gönderdi.

Moğol baskısından korkan emirler, Hatiroğlu Şerefüd-

(3) a. g. e. s. 572

(4) Eflâkî, a. g. e. 1/547

Din'i birer ikşer terkettiler. Başta MuinüdDin Pervanenin oğlu MühezzidDin ondan ayrıldı. Sultan Baybars hazırlıksız olduğu için bir kısım asker bırakarak Mısır'a gitti. Yavaş Karahisar'da çadır kuran Hatiroğlu, otuz bin kişilik moğol ordusunca kuşatıldı. Dört bin kişi ile düşmanı yarıp dışarı çıktı. Fakat genç sultanla birlikte bir kısım askeri esir edildi. Kendisi, eski dostu olan Luluva kalesi komutanına sığındı. Fakat oda başından korktuğu için moğollara teslim etti. Delüce (gedik) kasabasında sözde muhakeme edildi. Kendisini korkusuzca ve kahramanca müdafa etti vücuduna bin deynek vurularak dövüldü. Sonra da idam edildi. Anadolu'ya dehşet salmak isteyen moğollar, bu milli kahramanın vücudunu parçalayarak şehit ettiler. Başını Konya'ya, kollarını Ankara'ya, bacaklarını Kayseriye gönderdiler.(1)

D) Ulemâ Sınıfından Talebeleri:

a) Şeyh Sadüddin Fergani:

Şeyh SadrüdDin Muhammed Konevinin tesirinde kalan talebelerinden ve tasavvuf erbabındandır. İbnü-Farız'ın "Kasidei Taiye" sini şerh ederek üstadı Konevi'ye sunmuş. Oda bu şerhi çok beğenmiştir. Kendisinin "Menahic'ül-İbad" adlı dört mezhebin ibadet esaslarını açıklayan eseri tasavvufa giriş yönünden önemlidir.(1)

Fergani, üstadı Şeyh SadrüdDin Muhammed el-Konevi hazretlerini şöyle tavsif ediyoralar: "Her kimsenin bir şeyhten tasavvuf hırkasını giymesi lazımdır. İki şeyhe nisbeti iyi değildir. Ama sohbetinin nisbetinin çok olması övgüye layıktır. Fakat o şeyhin icazeti (müsaadesi) gerekir. Bu fakirde Şeyh Sühreverdinin sohbetinden ve hizmetinden ayrıldıktan sonra sahibimiz, efendimiz ve şeyhimiz,

(1) Türk Ansiklopedisi, "Hatiroğlu" mad. Ank. 1971, XIX/66

(1) Cami, Nefehat, s. 635-636

dinin önderi, peygamberlerin efendisinin ilimlerinin varisi, muhakkiklerin sultanı, Konyalı İshak oğlu Muhammed (K.S.)'in şerefli sohbet, irşad, fazilet, hidayet, batını ve zahiri ilimlerin adabı, şeriat, tarikat ve hakikat deryasından büyük istifadeler etmiştir." (2)

Şeyh Sadüddin Fergani, İbnül Arabinin bütün düşüncelerinin en mükemmel bir özetini vererek(H.699/1299) yılında Hakk'a yürümüştür.(3)

b)ŞEYH MÜEYYİDÜDDİN MAHMUD el-CENDÎ :

Şeyh Sadreddin Muhammed Konevinin seçkin talebelerinden ve müridlerindendir. Batını ve zahiri bütün ilimlere vakıftır. Şeyh MuhidDin İbn'ül Arabi'nin "Fusu'ul-Hikem" ve "Mevakiün-Nücûm" adlı eserlerini hocası Şeyh Sadrüddin MuhammedKonev'inin isteği üzerine şerh etmiştir. Hazırladığı "Fusu'ul-Hikem şerhi ", kendisinden sonrakıyapılan bu eserin şerhlerine kaynak teşkil etmiştir. Ayrıca Müeyyidüddin Mahmud el-Cendi arap edebiyatının fesehat ve belâğatına vakıftı. Bu yüzden İbni Farızın "Kasid-i Taiyyesini" nazmen tercüme etmiştir. (1) Kendisi, (690/1291)yılında Hakk'a yürümüştür. (2)

c)ŞEYH FAHRÜDDİN İRAKÎ:

Şehriyaroğlu Fahrüddin İbrahim (600/1204) yılında Hemedan da doğdu. Daha sonra "Irakî" mahlasını aldı. Tahsilini tamamladıktan sonra Bağdat'ta Şeyh Şehabüddin Sühreverdi'ye intisab etti. Bir aşk şimşeği ruhunda çakarak o'nun yoluna baş koydu. Moltan'da Moltanlı Şeyh Bahaüddin Zekerıyya'nın huzuruna vardı. Tam yirmi beş yıl (641/243) yılından (666/1268) yılında şeyhinin ölümüne kadar

(2) a. g. e. s. 637

(3) A. Ateş, MuhyidDin İbn'ül Arabî, s. 552

(1) Cami, a. g. e. s. 634-635

(2) A. Ateş, MuhyidDin İbn'ül Arabî, s. 552

orada yaşadı.Şeyh Şehabüddin'in müridleriyle halifelik konusunda ihtilafa düşerek hacca gitti. Mekke ve medine şehirlerinde bir kaç kaside yazdı.

Daha sonra Anadolu'ya gelerek Konya'da Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin sohbetlerinde bulundu. Bu tesirle "Lemeat" adlı eserini yazdı Şeyh Sadrüddin'e okuyarak onun takdirini kazandı. Üstadının da kendisi üzerinde tesiri büyüktür. Konya'da kaldığı müddetce bu yüzden şöhret kazandı. (1)

Muinüddin Pervane, kendisine büyük teveccüh gösterdi. Tokat'ta kendisine "Hanikah-ı Pervane " adlı bir zaviye yaptırdı. Buraya sık sık gelerek Fahrüddin İrakiye mürid oldu. Şeyhine daima ihsanlarda bulundu. Pervanenin 1277 yılında öldürülmesinden sonra Tokat'tan ayrıldı.(2) Tokat'tan Mısır'a ve Arabistana geçti.Sonunda Şam'a yerleşti. Burada (688/1289) yılında Hakk'a yürüdü. Şam'da MuhyidDin Arabî'nin yanına gömüldü.(3)

Fahrüddin Irakî'nin "Lemeat" adlı eseri, Saffet Yetkin tarafından türkçeye çevrilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları arasında Ankara 1991'de basılmıştır.

d) ŞEYH KUTBÜDDİN MAHMUD ŞİRAZİ:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin sitemini devam ettiren talebelerindendir. Kazerunlu, Şirazlı Muslih oğlu Mesudoğlu Kutbüddin Mahmud, (634/1237-710/1310) yılları arasında yaşamıştır.İlim sahibi bir hanedana mensup idi. Babası ve amcası tıpta kuvvetli bilgilere sahip idiler. Kendisi de babasının yerine hastahane de göz hekimliği yaptı. Daha sonra tıp tahsili ve İbni Sina'nın "Kanun" adlı eserini incelemek üzere Horasan'a gitti .Danişoğlu Ebul-Hasen Ali Necmüddin (öl. 675/1277)'in ders meclisine gir-

(1) Cami, a. g. e. s. 681 vd.

(2) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 524

(3) Cami, a. g. e. s. 672

di. O mecliste, büyük üstad, NasırûdDin Tusi ile tanıştı. Onun asistanlığını yaptı. Merağadaki rasathanesinde çalıştı.

Şeyh KutbûdDin, islâmi ilimlerin bir çoğunda bilhassa hikmet (felsefe), ilâhiyat, biyoloji matematik ve tıp da maharetli bir üstad idi.

Anadolu'ya gelince bir müddet Sivas'ta kadılık yaptı. Daha sonra Konya'da SadrûdDin Muhammed Konevi ile tanıştı. Onun seçkin talebesi oldu. Bu vesile ile bu devirde Anadoluya hakim olan MuinûdDin Pervane'nin sevgi ve takdirlerini kazandı.(1)

Eflâkiye göre: "Muinüddin Pervane, Kayseri'de bir medrese yapmıştı. Son gelen bilginlerin en faziletlisi olan KutbûdDin Şirazi (R.A.)'yi buraya müderris yapmak istedi. Dünyanın her tarafına haberciler gönderdiler. Rum (Anadolu) ülkesinin bütün ulularını çağırdılar. Alemüddin Kayseri de Sultan Veled'e ve naiplerine davetçi gönderdi. KutbûdDin'in posta oturma gününde bütün bilginler, faziletli kişiler, şeyhler, hakîm (filozof)'ler toplandılar. Bu münasebetle yapılan toplantıda Sultan Veled de vaazda bulundular.(2)

Eserleri:

- 1-Hikmet'ül İşrak Şerhi
- 2-İbni Sina Kanun Külliyyah Şerhi
- 3-Nihayetül İdrak
- 4-Tuhfe-i Şâhî
- 5-Dürretüt Tâc
- 6-İbni Hacib Mukaddimesi
- 7-Miftah-ı Sekkâki. (3)

(1) Bediüzzaman Firuzanfer, Mevlânâ CelâledDin, s. 161-163

(2) Ahmed Eflâkî, a. g. e. II / 222-223

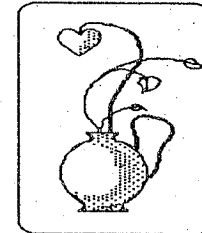
(3) Firuzanfer, a. g. e. s. 163-164

e) ŞEYH ŞİHABÜDDİN HERAKLİ (EREĞLİ):

Mevdud-i Herakili adlı bir zatın oğlu, Şeyh Evhadüddin Kirmanî'nin halifesidir. Anadolu'da kadın ve genç kızların hizmet vermesi için kurulmuş olan Bacıyan-ı Rum'un lideri olan, Şeyh Evhadüddin Kirmanî'nin kızı ve ahi teşkilatlarının lideri Şeyh NasırûdDin Mahmud Ahmed el-Hoyi (Ahi Eevren) in karısı olan Fatma Bacı, Ahi Evren'in 4 Nisan 1261'den sonra Kırşehir'deki karışıklık dönelerinde Ereğli'ye Şeyh Şihabüddin'in yanına götürülerek onun müridlerinden olan Yakup adlı bir derişle evlendirilmiştir.

Şeyh Şihabüddin ve kardeşi Şeyh BedredDin, Anadolu Selçuklu dönemi Ereğli'sinde büyük manevi bir nüfuza ve maddi zenginliğe sahip iki kardeştir. Ve kendilerinin Kirmanî menakıbında sis kürkü ve börk giyerek Şeyh Evhadüddin Kirmanî'ye intisap ettikleri, babalarından kendilerine çok servet kaldığını, babaları ölünce servetlerini Allah yolunda ve ahlak uğrunda harcadıkları ifade edilmektedir.

Muhtemelen kardeşi Şeyh BedredDin daha önce ölmüştür. Şeyh BedredDin ölünce yerine Şeyh Şihabüddin geçmiştir. Kendilerine "Bedri" denilen müridleri Şeyh Şihabüddin Makbul'a tabi oldukları için adı, Osmanlı il yazıcı defterlerinde Şeyh Şihabüddin Makbul olarak geçmiştir. Kendisinin kurduğu vakıf M. 1247 yıllarına dayanmaktadır. Soyundan gelen mütevelliler bu vakfı yaşatmışlardır.(1)

(1) M. Bayram, Şeyh Evhadüddin s. 108-111

IX. BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN MAMURESİ:

Büyük islam mutasavvıfı, alimi, fikir adamı Sadrüddin Muhammed Konevi'nin mamuresi, Konya'da istasyon civarında ve kendi adıyla anılan mahallededir..

Yaşadığı asrın şehir planına göre Konya I.AlâedDin Keykubad zamanında fevkalade gelişmişti. Kılınçarslan zamanında yapılmaya başlayan surlar, onun zamanında tamamlanmıştı. O dönem Konya'sında biri saray ve çevresini yani AlâedDin tepesinin civarında bulunan iç surlar, birde oniki kapının çevrelediği dış surlar bulunuyordu. Bu oniki kapu:

1.Ertaş Kapusu: Surun kuzeyinde devlet hastahanesi civarında idi.

2. Halka Beguş (Kulağı küpeli) Kapusu:Musalla mezarlığı karşısında Halka Beguş mescidi civarında idi.

3. Aksaray Kapusu: Eski Akif Paşa Mektebi (Hora oteli) ile Terkenli hanı civarında, Babı Aksaray mahallesinde idi.

4. Telli Kapu: Kapu Camii civarında idi. Camii, bu yüzden bu isimle anılıyor.

5. Darı Kapusu: Surun güneyinde baruthane ile ağaç pazarı civarında idi.

6. At pazarı Kapusu: Surun doğu kapılarından. Telli kapu ile darı kapusu arasında Vakıflar çarşısı civarında idi.

7. Demir Kapu: Surun güneyinde darı kapusu ile Lârende Kapusu arasında idi.

8. Lârende Kapusu: Surların en meşhur kapusudur. Sahip Ata camii'nin tam karşısında idi.

9. Meram Kapusu: Meram yolunda ünlü çeşmenin karşı tarafında idi.

10. Sille Kapusu: Zindankale ile Tacül vezir türbesi arasından kuzey batıya Sille'ye açılırdı.

11. Eski Kapu: Anber Reis camii karşısında, Gazi lisesinin bulunduğu yerde idi.

12. Çeşme Kapusu: Bu kapu, surun batıya açılan büyük kapılarından birisi, I. AlâedDin Keykubad adına hazine tarafından yaptırılan kapıların dördüncüsüdür. Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresinin ve Kapu Çeşmesinin tam karşısında idi. Sahip Ata Fahreddin Ali'nin evide onun karşısında idi. Bu vezir, buraya bir çeşme yaptırdığı için bu kapu, Çeşme Kapusu (Kapu çeşmesi) diye anılmıştır. (1) Bu günkü form I. Ap. yerinde idi.

Sadrüddin Muhammed Konevi döneminde Anadolu Selçuklu Konya'sında, iç surlarda devlet erkânı, iç surların dışında âyan, tüccar, esnaf ve sanatkarlar oturuyordu. Bu zümre arasında Müslüman, Hristiyan, Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler bulunuyordu. Müslüman Türkler yanında, İranlı tâcirler, alimler çeşitli islam ülkelerinden moğol istilası sebebiyle Konya'ya sığınan elit bir tabaka bulunuyordu.

Dış surların dışında da Ulurmak, Uzun harmanlar, Meram ve çevresinde de Türkmenler oturuyordu. Bilhassa ahilerin teşkilatı burada idi. Konya'nın hatırlı, kültürlü zengin ve eşrafından olan Hâce-i Cihan'ın mamuresi Çeşme Kapu surlarının karşısında idi.

Hâce-i Cihan'a ait olan bu mülkü, oğlu Ali Han'ı amansız dertten kurtaran büyük islam alimi Sadrüddin Muhammed Konevi'ye tahsis etmişti.(16 Muharrem Pazar 674/ 22 Temmuz1274) yılın da bir kuşluk vakti ebedi aleme yürümeden yirmisekiz sene civarındaki son seneleri burada geçmişti. (3)

(1) İbrahim Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s. 141-150

(2) Musa Sadrî, Regaib'ül Menakıb, Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp. nr. 1499, yp. 10a - 11b

(3) İst. Selim Ağa Ktp. Nur Banu bl. nr. 146, vp. 1a

a) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi

Camii:

Konevi camii'nin dış kapısının üstünde iki kitabe vardır. Girift Selçuklu sülüsüyle yazılan üç satırlık birinci kitabe:

" Bu mübarek mamure içindeki muhakkik ve rabbani alim Muhammed oğlu İshak oğlu Sadrüddin Muhammed'in Allah (c.c.) kendisinden razı olsun" türbesi, vakfiyesinde şartları belli edildiği ve yazıldığı şekilde kendisinin vakfeylediği kütüphanesiyle beraber ashabından; kalbleriyle ve kalıblarıyla Allah(c.c.)'a yönelen salih fakirler adına (673/1274) yıl aylarında yapıldı. "

Bu kitabenin üstünde de 1317/1899 yılında yapılan Mehmet Ferit Paşa'nın tamir kitabesi bulunmaktadır. Daha üstünde de 1958 yılına ait tamir kitabesi vardır.(4)

Konya 1317/1899 vilayet salnamesinde Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi caminin tamiri hakkında şunlar yazılıdır: " Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi hazretlerinin camii ve türbesi zamanla harab olarak içerisinde namaz kılmaya mani olacak tehlikeler belirdiğinden dolayı türbesi ile birlikte Konya Valisi devletli Mehmet Ferit Paşa tarafından bu durum tesbit edildi. Derhal tamiri ve inşası için gerekli keşfini yaptırarak sultan II. Abdülhamid Han'a sundu. Onun emirleri ile derhal tamir ve inşaata başlandı.

Vaktiyle duvarları topraktan yapıp üzeri toprakla örtülü olan cami'in duvarları, yontma taştan örüldü. İçindeki dikmeler kaldırılıp, üzeri kiremitle örtüldü. Camii yeniden genişletilip imar edildi. 19 Ağustos 1315/1897 günü sultan II. Abdülhamid Han'ın cülûs şenliklerinde camii ibadete açıldı.(5)

(4) Konyalı, a. g. e. s. 487 - 488

(5) 1317/1899 Konya Vilâyet Sâlnâmesi (Yıllığı), s. 63

Mabedin Mimari Yönü:

Kapının sağındaki minarenin küpüne kadar olan kısmı taş, üzeri tuğla ile yapılmıştır. Minare, Osmanlı eseridir. Mabedin kible duvarı gibi duvarları da adi taştandır. mabedin kible tarafına beş soluna yedi, sağına iki pencere açılır. Üstü üç boğdam halinde ağaç örtülü dam iken Mehmet Ferit Paşa zamanında kiremitli çatı haline getirilmiştir.

Havlukapısından mermer bir şadırvana girilir. Bu kapının üstündeki oda yakın zamana kadar kütüphane olarak kullanılmıştır. Buraya solundaki ahşap bir merdivenle çıkılır. Asıl camii, bu sahanın sağındadır. Sahanın ortasından mabede, sonundan da türbe ve mezarlık tarafına birer kapı vardır.

Mabedin mihrabı, en fazla gönül alan Selçuklu çinileri ile süslüdür. Bu çinilerde mavi renk hakimdir. Mavi ve siyah renklerin kaynaşmasından yüksek bir ahenk ve şiir doğmuştur. Çinilerin arasındaki siyah lüleler şaheserdir. Eskiden mabed kubbeli idi. Duvarları da kıymetli çinilerle süslü idi. Türk oymacılık ve tahta işçilik sanatının şaheserlerinden olan pencere kapakları, İst. Eski Eserler müzesindedir. Bir pencere kapağının sağ kanadında: "Laşerefü eazzü minettakva (takvadan daha aziz bir şeref yoktur.)" sol kanadında da: "Lâ keremü etemmü min terkil heva (Arzuları terketmekten daha mükemmel bir kerem yoktur." yazılıdır.

Mabed, Mehmet Ferit Paşa zamanında adeta yeniden yapılmış ve genişletilmiştir. İçeriden girince müezzin mahfiline çıkan merdivenin altındaki üç toprak sandukalı mezar, bu tamir ve genişletme zamanında içeriye alınmıştır. Bunlardan:

Birincisi Sadrüddin Muhammed Konevi'nin torunlarından (900/1494) yılında ölen Mehmet oğlu es-Seyyid Derviş Mehmed'e,

İkincisi: (1015/166) yılında ölen es-Seyyid Mehmet Efendi kızı Aşure Hanım'a,

Üçüncüsü (1037/1657) yılında ölen, ismi kazınan Sadrüddin Muhammed Konevi'nin torunlarından bir zata aittir.(6)

Mescidin minberi değişik tamirlere uğramıştır ve orjinal değildir. Bina taş temel üzerine inşa edilmiştir. Duvarlarında taş ve tuğlanın yanısıra kerpiçte kullanılmıştır. Üzeri kiremitle döşenmiş, ahşap çatıyla örtülmüştür.(7)

b.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi İmaret:

Mamure, mescid, zaviye, kütüphane, matbah, imaret ve bitişiğinde bir mektep ile Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'ye ait açık bir mezar ile mezarlıktan ibaretti. Yakın zamanlara kadar Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi vakıfları adına burada kazanlar kaynar, fakirler doyurulurdu.

c.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Zaviyesi:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi zaviyesi vakıf kayıtlarında geçmektedir. İslam âleminde zaviyeler, H.III.-M.IX. asrın başlarından itibaren tasavvuf hareketiyle birlikte gelişmiştir. Bu müesseseler, içinde belli bir tasavvuf görüşünü paylaşan ve "Şeyh" adı verilen dini bir otoritenin başkanlığında fikir ve inançların yaşandığı ve yaşatıldığı bir merkezdir. İlk sofi H.II.- M. VIII. asırda ölen Ebu Haşim Osman bin Şeriktir. Şam yakınlarında Remle'de ilk zaviyeyi kurmuştur.

Miladi IX. asırdan itibaren tasavvuf hareketinin gelişmesine paralel olarak zaviyelerin kurulmasında hızlanmıştır. Bayezid-i Bistami (Öl.874), Sehl'i Tusterî (Öl.896), Cüneyd-î Bağdad-î (Öl.910), gibi büyük mutasavvıflarla mektepleşmeye başlayan islam tasavvufu, İmam-ı Gazali (Öl.111), den sonra tam bir tefekkür (dini düşünce) sistemi haline gelmiştir. Öte yandan da Mısır üzerinden Fas,

Tunus, Cezaire doğru ilerleyip İran üzerinden Harzem ve Maverâünnahre geçmiştir. (1)

Anadolu topraklarında kurulan zaviyeler bölgenin iskan ve islâmlaşmasında çok önemli hizmetler vermişlerdir. XIII. Asırda bilhassa moğol istilası (18/1221) ile Anadolu'ya göç eden çeşitli tasavvuf akımlarına mensup olan Şeyh, derviş, ve alimler, bölgeyi manevi yönden irşad, maddi yönden de imar ve ihya etmiştir.

Ayrıca Konya, Kayseri ve Sivas gibi büyük şehirlerde zaviyeler açılmıştır. I. İzzeddin Keykavus (1211-1219) ve I. Alâeddin Keykubad (1219-1237) gibi hükümdarlar, vezir, devlet adamları ile zengihlerin yaptırdıkları zengin vakıflı zaviyeler, şehirleri doldurmuştur. (2)

Bu asırda Konya'da Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresinin içinde bir zaviyesi vardı. Eflakiye göre: "Mevlânâ Celaledin, bir gün dostlarıyla birlikte Şeyh Sadrüddin'in zaviyesine uğramış; kendisini bulamayınca da o civarda bulunan bir medreseye uğramıştı.(3)

Şeyh Sadrüddin'in müridlerinden ve o devrin ileri gelenlerinden olan Bedr-i Kemal-i Horsaf'a göre: " Kendisi onun vaazlarını çok dinlemiş ve hizmetinde bulunmuştu. Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi zaviyesinde bütün bilginler, mutasavvıflar toplanırdı. Şeyh, ortaya bir mesele veya nükte atardı. Orada bulunanlar, onu çözmek için birbirleriyle münakaşaya girişirlerdi. Şeyh, hiçbir şey söylemezdi. Bu çok heyecanlı olurdu. Sonun da kendisi bu meseleyi çözerdi.(4)

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, Konya'nın ulu şeyhi, bilgini zamanın biricik hadis alimi ve şeyhül islami idi. Bütün dini ilimlerle yâkîn ilmini bilen, eşi benzeri bulunmayan bir üstadı.(5) Kendisine göre baş köşe "Sofilerin

(1) Ahmet Yaşar Ocak, Zaviyeler, Vakıflar Der. XII, Ank. 1978, s. 247

(2) a. g. m. s. 254

(3) Eflakî, a. g. e. 1 / 211

(4) a. g. e. 1/309

(5) a. g. e. 1/92-93

(6) a. g. e. s. 489 - 492

(7) H. Özönder, Sadrüddin Konevi Mimarisinin Mimari Teşekkülü, S.Ü. I. Sadrüddin Konevi Özel Sayısı Konya 1989, s. 130 cd,

mezhehebinde hanikâh (zaviye)'larda ayakkabı çıkarılan yerdî." (6)

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin zaviyesine Mevlânâ Celaleddin, Muinüddin Pervane, Mecdüddin Atabek, Şeyh Müeyyidüddin Cendi, Şeyh Fahrüddin Irakî, Şeyh Sadüddin Fergani, Şemsüddin İyki, Şerefüddin Musuli, Nasirüddin Konevi.(7) Germiyanlı Ali Şir ve Oğlu Seyfüddin Ali Şir, Müstevfi Celâlüddin Mahmud, Hatiroğlu, Şerefüddin Mesud, Şeyh Kutbüddin MahmudŞirazi ve Şeyh Şehabüddin Herakli gibi alim ve devlet adamları gelerek dini ve tasavvufi sohbetlerde bulunurlardı.

d.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin Mezarı:

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin gömülü bulunduğu mezar, mabedin solundadır. Mabeden buraya iki pencere açılır. Türbenin üstü mahruti bir şekilde açık ağaç kafesle örtülmüştür. Bu kafesi zarif başlıklı ve köşeli oniki mermer sütun tutmaktadır. Türbenin alt kısmını 159x118 ebadında onbir parça mermer çevirir. Sanatkâr, mermere zarif geometrik desenler işlemiştir. Kible tarafındaki desenler ihmal yüzünden kırılmıştır. Kible tarafının duvara bitişik mermer desenleri tamamen kırılmıştı. Mehmet Ferid Paşa tamirden sonra bunları İstanbul'da yaptırarak Konya'ya göndermiştir. Bundan başka bu mermer, oymaların hepsi Anadolu Selçuklu devri sanatına aittir. Türbenin kuzeye açılan kapısının söveleri, beyaz mermerdendir. Kapısının üstündeki boşluğa çiçeklerle süslü kabartmalı zeminde yüksek ve nefis bir sülüs yazı ile şu sözler bir mermer yerleştirilmiştir:

(6) a. g. e. I/15

(7) a. g. e. I/144, 350

"Sabahın izzet ve devletine yakın;

Kapın hacet sahiplerine daima yakın olsun."(8)

Üstadın mezarının üzeri vasiyetine uygun olarak açık ve sade bir şekilde yaptırılmıştır. Kendisinin neslini devam ettiren kızı Sekine Hanım ve sağlığında iken ölen oğlu Sadüddin Çelebinin mezarlarına dair burada ve diğer yerlerde bir iz yoktur. Büyük bir ihtimalle Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi camii haziresinde gömülü olmaları muhtemeldir.

e.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Mezarlığı

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresinin çevresinde eski bir mezarlık bulunuyordu. Bu mezarlık Şeyh Sadrüddin sokağından başlayıp Turgutoğlu sokağı ile bugünkü askeri hastahane, eski askeri ortaokulunu içine alan dört tarafı kaplıyordu. 1927 yılında bu mezarlık Fahrüddin Altay döneminde kaldırıldı. 1932 yılında da bina yapılmasına izin verildi.

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin mezarının kuzey cephesinde altı adet mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşlarında şu kitabeler bulunmaktadır;

1. Sadrüddin Konevi ahfadından, Konevi camii imamı, Vızırtızade Ali Rıza Efendi (Biçenay) nin hanımı Fatma hanım; 1341/1925

2. Konevi camii müezzini Vızırtızade MuhyidDin Efendinin kardeşi Arif Efendi (Küçük Vızıltı); 1342/1926.

3. Anber Reis camii imamı Vızıltızade MuhyidDin Efendi (Küçük vızıltı); 1342/1926

4. Sadrüddin Konevi camii imamı ve hatibi İbrahim Demirtaş'ın Annesi Hatice Hanım; 1343/1927.

5. Sadrüddin Konevi camii imamı ve hatibi İbrahim Demirtaş'ın hanımı Nakiye Hanım; 1316-1340/1924.

6. Sadrüddin Konevi camii imamı ve hatibi İbrahim Demirtaş'ın hanımı Ayşe Hanım; 1316-1931.

(8) a. g. e. s. 493 - 494.

X. BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİNİN VAKIFLARI

A)Fatih Devri Karaman İli Vakıf Defterlerine Göre Sadrüddin Muhammed Konevi Vakıfları:

Fatih adına H.881/ 1476 yılında Gedik Ahmet Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Karaman ili vakıflarını ve malikânelerini yazan heyet, Konya'dan Hz. Mevlân'a vakıflarından sonra Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresi ve vakıflarını tesbit etmiştir.

Karaman ili vakıf defterinin beşinci sayfasında:

"Hz. Peygamberin yolunun müridinin mütevelliliği hükmü şerifle Salih Fakih ve Şeyh Kara Fakih'in tasarrufunda bulunan Şeyh Sadrüddin Konevi (Allah'ın geniş rahmeti O'nun üzerine olsun) nin vakfı."

Bunun üstüne de kenar yazısı halinde:

"Vakfiyenin hükm-i humayunla yazılan ve İbrahim Bey'den mukarrernâme görüldü." yazılmıştır.

Bu kayıda göre Fatih'in yazıcı heyeti, o vakit mamurenin mütevellilerinden olan Salih Fakih'in elinde bulunan vakfiyeyi, hem de Karamanoğlu İbrahim Bey'in mukarrernâmesini görmüşlerdi. Kara Fakih'de burada şeyh idi.

Bu yazılıştan yirmibeş sene sonra H.906/1500 yılında bir başka heyet II. Sultan Beyazıd adına Konya vakıflarını yazarken bu mamurenin mütevellisi Mevlâna Abdülkerim, tahsildarı, Pir Ahmed, şeyhi de Şair Hoca idi.

Fatih'in yazıcı heyetinin H. 881/1476 yılında yazdıkları Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresine ait olan vakıflar:

1.Saideli Vilayetine (Kadınhanı kazasına) bağlı Lâdik.

Bu köyün reayâ ve piyadelerinin öşürünün ve örfiyesinin dörtte üçü ve haracının tamamı Sadrüddin Muhammed Konevi vakıflarına aittir. (1)

2. Saideline (Kadınhanına) bağlı Çandır köyü,

3. Saideline (Kadınhanına) bağlı (Sarayönü)Kırlı kuyu köyü

4. Saideline (Kadınhanına) bağlı Kâfir değirmeni,

5. Konya Sahra nahiyesine bağlı Mahmutlar köyü. İst. başbakanlık arşivinde 399 nr, da kayıtlı bulunan, Kanuni devrine ait tapu defterinde Mahmutlar köyünün diğer adının "Müneccim Köyü(Karaman Kâzım Karabekir ilçesi)" olduğu, öşrünün yarısının Şeyh Sadrüddin zaviyesinin vakfı yazılıdır. (Karaman Kâzım Karabekir ilçesi) zemininin yarısı Şeyh Sadrüddin zaviyesi vakfıdır.

6. Konya Sahra nahiyesi Abdürreşit köyü (Konya, Meram Yaylapınar mahallesi)

7. Su dirhemi (Sille)'ne bağlı Giryat köyü (Tepeköy)

8. Zengiceğe bağlı Akçaşar köyü (Altınekin Akçaşar köyü)

9. Ilgına bağlı Bübük köyü,

10. Ilgına bağlı Çardak köyü,

11. Ilgına bağlı Ayas köyü,

12. Konya'da Candar değirmeni.

Bu köylerden Abdürreşit ile Çardak köyünün tamamı vakıftır. Diğerlerinin de öşürü vakıftır. Değirmen gelirinin yarısı türbenin, yarısı da caminindir. II. Beyazıd defterinde Meram vadisinde (Dere'de) Dimille (Midilli) değirmenin yarı geliri, Sadrüddin Konevi türbesinin vakfı olarak gösterilmiştir.

(1) İbrahim Hakkı Konyalı, Konya Tarihi, s. 496 - 497

b) Fatih devri heyetinin H.881/1476da tesbit ettikleri Sadrüddin Muhammed Konevi mamuresi için vakfedilen bağlar:

1- Akkuş bağı,	2- Gürcü Hatun bağı,
3- Hacı Bakkal bağı,	4- Bulusen bağı,
5- Ulubay bağı,	6- Kalburcu bağı,
7- Hacı Aytemur bağı,	8- Fıstıkıye bağı,
9- Haraccı bağı,	10- Sofu bağı,
11- Tayi boğa bağı,	12- Sultan bağı,
13- Abbas bağı,	14- Süleyman bağı,
15- Çelebi Hüseyin bağı,	16- Cemal Ali bağı,
17- Torumtay bağı,	18- Hoca bağı,
19- Veledi Hacı Bekir bağı,	20- Kelûk bağı,
21- Ammi dost bağı,	22- Voli bağı,
23- Gurgurumi bağı,	24- Efisud bağı,
25- Yeni bağ,	26- Korucu bağı,
27- Andon avreti bağı,	28- Mihri Ağa bağı, (2)

Konya'da ötedenberi: "bağ" tabiriyle; ağaçlığı, evi, tarlası, sebzeliği bulunan yerler kastedilirdi. Sadrüddin Muhammed Konevi'nin vakfettiği bağlar yaşadığın asrın sosyo ekonomik yapısını göstermektedir. Bunlar arasında:

1- **Gürcü Hatun bağı**, Gürcü hatun, CelâledDin Harzemşah'ın ezdiği Gürcistan kraliçesi idi. Kızını I. AlâedDin Keykubat'ın oğlu II. GıyasedDin'e veren Rousudan'ın kızıdır. Gürcü Hatun, Konya Selçuklu sarayına amcası olan papazı, kıymetli eşyaları ve hizmetçileri ile geldi. Konya sarayındaki kilisede ibadet etti. Anadolu Selçuklularının insana değer veren dini toleranslarıyla İslâmı sevdi. Müslüman olarak Hz. Mevlâna'ya çok bağlı bir müride oldu.(3) Gürcü Hatun II. AlâedDin Keykubad'ın annesidir. Sultan IV. GıyasedDin Keyhüsrev'in II. İzzedDin

(2) a. g. e. 498 - 499

(3) İbni bibi, a. g. e. 483 - 485

Keykavus, IV RüknedDin Kılınçarslan dan sonra en küçük oğlu idi. Babası, onu çocukken veliaht tayin etmişti. 1254 de üç kardeşin saltanat mücadelesinde moğoların yanına Butu Han'a destek aramaya giderken 1254 yılında Erzurum'a varmıştı. Burada kardeşleri tarafından para, mal ve mülkle satın alınan kendi lalası Muhlis Hadim tarafından Erzurum'da öldürüldü. Erzurum da anası Gürcü Hatun'un yanına gömüldü. (4).

2- **Sultan bağı**, Meram'da yeni değirmen'in bulunduğu yerde idi. Önceleri Anadolu Selçuklu sultanlarından birisinin olduğu tahmin ediliyor. Sadrüddin Muhammed Konevi'nin torunlarından (1308 Konya doğumlu Sadrüddin Konevi camii, imam ve hatibi, daha sonra Konya Şehit Sadık ve Akif Paşa ilkokulu öğretmeni ve müdürü, 1968'de Konya'da ölen (Vızırtızade) İbrahim Demirtaş'ın, değerli tarihçimiz İ. Hakkı Konyalı'ya takdim ettikleri 1227 tarihli ve Konya kadısı Hüseyin Hıfzı imzalı ve mühürlü bir bağ hakkında aynen şöyle denilmektedir:

"Padişah'ın defterhanesinde Sultan bağı diye tanınan bağ,

3- **Cemal Ali Bağı**: Meram Turud'da türbesi ve mes-cidi bulunan Anadolu Selçuklu devlet adamlarındandır. Kendisinin bu çevredeki bağı, Sadrüddin Konevi'ye geçmişti.

4- **Torumtay Bağı**: Bu bağ, Anadolu Selçuklu emiri SeyfedDin Torumtay'dan geçmiştir. (5) SeyfedDin Torumtay, Sultan I. AlâedDin Keykubad döneminde (1219-1236) sivrilerek hükümet işlerinde görev alan bir devlet adamıdır. I. AlâedDin Keykubad'ın ahur emirliği yaptıktan sonra II. GıyasedDin Keyhüsrev (1266-1284) devrinde emirlik, 1276 dan sonra ölüm tarihi olan Ekim 1280 yılına kadar Amasya valiliği yapmıştır. Bu yılda Amasya'da yaptırdığı türbeye gömülmüştür.

1266 yılında Amasya'da " Gök Medrese " diye anılan eğitim kurumunu yaptırmıştı. Buradaki talebelerin yiyecek

(4) O. Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, s. 475 - 476

(5) Konyalı, a. g. e. s. 499

giyecek masrafları, vakfın tamiri, aydınlanma masraflarının sağlanması için Amasya çevresinde köyler vakfetmiştir. Vakfiyesinde müderrislere 40 kile, yardımcısı için 10 kile alacaktır. (6)

5- Anadolu Selçuklularının büyük mimarı, Vezir Sahip-Ata FahredDin Ali'nin koruduğu mimarı, mühtedi, Hz. Mevlâna müridlerinden Kelûk bin Abdillâh'ın Konya'da bir bağı vardı. Bu bağ sonra Sadrüddin Muhammed Konevi'ye geçmiştir.

c) Fatih devri heyetinin H. 881/1476 da tesbit ettikleri Sadrüddin Muhammed Konevi'nin vakıf, tarla, arsa ve dükkanları:

1- Şeyh dolabı zemini,	11- Hekim zemini,
2- Candarlar zemini,	12- Sultan Şah zemini,
3- Köşk kavak zemini,	13- İskender zemini,
4- Koca Rüstem zemini	14- Ferruh zemini
5- Nakışlı zemini,	15- Şahne hamamı yanında
6- Yardacı zemini	tarla,
7- Efendi zemini (Meram'-	16- Filobad'da (Kumbağları
da Efendi bendi vardır.)	çevresinde) Hacı Aytemur
8 - Veliyyüddin zemini,	tarlaları.
9- Torumtay zemini,	17- Abdürreşitte (yaylapınarda)
10 - Mehmed anası zemini,	bir çok tarla,

II. Sultan Beyazid'in (1512 - 1520) Konya defterinde Sadrüddin Muhammed Konevi'nin bu vakıflarından başka Akköprü, Mimar Kelûk, Şahne tarlalarıyla çeşme kapısında dükkânlar ile Meram'da değirmen yerleri geçmektedir. Meram'da ki Mehmed Efendi ve Altun Aba değirmenlerinden başka bütün değirmenlerinde Sadrüddin Muhammed Konevi'nin zemin mukataa hisseleri vardı. (7)

(6) İsmet Kayaoğlu, Torumtay Vakfiyesi, Vakıflar Dergisi, C. XII, Ank. 1978, s. 91 vd,

(7) Konyalı, a. g. e. s. 500

B.) KONYA ŞERİYYE SİCİLLERİNE GÖRE SADRÜDDİN MUHAMMED KONEVİ VAKIFLARI

a.) Vakıf Yerler ve Gelirleri :

Şeyh Sadrüddin Vakıfları hakkında bilgi veren ilk kayda göre H. 978 / 1570 yılında Şeyh Sadrüddin imareti vakıflarından ve Saideli (Kadınhanı) geliri eskiden beri yediyüz kile iken ismi okunmayan bir şahıs, bu geliri iki buğday bir arpa hesabıyla yediyüz yetmiş kile olarak kabul etmiştir. Aynı şahıs Lâdik ve Çaldirek köylerinin gelirlerini de, ikiyüz seksen akçe olarak üstlenmiştir. Bu kayıttan Ilgın, Saideli (Kadınhanı) ve Çaldirek'in Şeyh Sadrüddin vakıflarına bağlı yerler olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tarihte Sadrüddin Konevi zaviyesinin vakıflarının yıllık gelirinin ikibin dörtyüz kile olduğu, mütevellisi bulunan Kasım Oğlu Mehmet Çelebi'nin Hacı Mustafa'ya mukataaya vermiştir. Bu vakıf köylerinin mahsülü dört ambardır. Hacı Mustafa, bu vakıf arazisini Şeyh Sadrüddin vakfından iki bin kile (iki buğday, bir arpa) hububatı, on dört bin beş yüz akçe ile satın almıştır.

H. 995 / 1587 yılında Şeyh Sadrüddin vakfına ait bulunan Lâdik köyü, Kırpılar ve Ilgın kazasındaki vakıf yerleri, iki buğday bir arpa olmak üzere HacedDin Abdil adında birisine ikibin yüz kile karşılığında kiraya verilmiştir. Bu mukataanın içindeki şehirdeki Abdürreşid (Yaylapınar) ve Mahmutlar (Kâzım Karabekir ilçesi) hariç tutulmuştu. Bu iki vakfa ait mezralar, Halil adında birisinin üzerinde iken, aynı yıl, Sefer ve Hüseyin adlı şahıslara iki buğday ve bir arpa hesabıyla dokuz yüz elli kileye kiraya verilmiştir. (8)

(8) Zeki Atçeken, Konya'da ki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve kullanılması, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Ü. Tarih Bl. Konya 1988, s. 204 - 205

H. 1011 / 1602 yılında vakıf yerlerinden olan Saideli (Kadınhanı) ve Ilgın kazasında bulunan mezralarla Akçaşar (Altınekin Akçaşar) ve Kirpiller'in öşür geliri, iki buğday bir arpa hesabıyla bin iki yüz kileye Hekimizâde Mehmet Çelebi'ye verilmiştir. Aynı yerler H. 1013 / 1602 de bin dört yüz kileye Vakıf nazırı Ulvizâde Seyyid Mustafa'ya kiraya verilmiştir. (9)

b.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Mamüresine Halk tarafından Yapılan Vakıflar :

Şaban 1056 / Eylül 1646 tarihli bir kadı sicili kaydında Abdullah kızı Ayşe adlı bir hanım, kendi mülkünden ayırdığı bir kısım gayri menkulünü zaviyedeki imamlara vakfetmiştir.

Rıdvan Çavuş oğlu Abdülhakî Ağa, (1 Cemaziyel evvel 1071 / 1 Ocak 1661) yılında Konya At pazarı kapısı dışında bulunan iki dükkânını Şeyh Sadrüddin Konevi caminin mütevellisine, şeyhine, imamına, müezzine, sermahfeline ve devir hanına bu dükkânların geliri olan sekiz akçenin verilmesini, onlarında her cuma günü caminin mahfelinde kur'an okuyarak sevabını kardeşi Mehmet Efendi'nin ruhuna bağışlamak üzere vakf etmiştir.

c.) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi İmaretı Vakfından olan Meram Vadisi (derede) bulunan dükkân ve değirmenler :

H. 1086/1675 tarihinde Şeyh Sadrüddin imaretı vakıflarının Derede, onsekiz su değirmeni ve bir kasap dükkânından senelik bin altıyüz akçe geliri vardı. Şeyh Sadrüddin vakıflarının mütevellisi olan el-Hac Ebu Bekir'in vekili olan EsSeyyid Yusuf oğlu Mustafa Çelebi, şer'i meclise gelerek vakıflarını ondokuz adet su değirmeni bulunduğunu, fakat bunların bozularak vakfa zarar verdiklerini, meclisten üzerine gidilerek, etrafındaki araziye bakılarak kiraları az olanların, kiracılarına kadı meclisince tenbih edilmesini istedi.

Bunun üzerine durumu araştırmaya gönderilen Molla Abdülkadir ve diğerlerinden teşekkül eden heyetin kira tespitleri şöyle idi:

1- Meram vadisinde (Derede) bulunan Esyaballah Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile Müderris İbadullah Efendinin üzerindedir. Üç gözlü bir değirmendir. Kirası, yıllık atmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

2- Aynı yerde Kaya Değirmeni, senede kırk sekiz akçe ile Abdi oğlu Mustafa ve Ahmed'in tasarrufundandır. Üç gözlü değirmendir. Kirası, yıllık atmış akçe olarak tespit edilmiştir.

3- Aynı yerde Sinan Dede Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile Mustafa oğlu Mehmet ve El-Hac Süleyman oğlu Ahmed'in tasarrufundandır. Üç gözlü değirmendir. Kirası yıllık altmış akçe olarak tespit edilmiştir.

4- Aynı yerde Evlaş Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile Hasan oğlu Hüseyin ve Ahmed oğlu Mahmud'un tasarrufundadır. Üç gözlüdür. Kirası yıllık atmış akçe olarak tesbit edilmiştir.(10)

5- Aynı yerde Çasnigir Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile mütevellisi, Hüseyin Çelebi'nin tasarrufundadır. Üç gözlü bir değirmendir. Kirası yıllık atmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

6- Aynı yerde Kemer Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile el-Hac Ebu Bekir'in tasarrufundadır. Üç gözlüdür. Kirası, yıllık altmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

7- Aynı yerde Yenice değirmeni, senede yirmisekiz akçe ile Muharrem oğlu İbrahim ve Beşe oğlu Ali'nin tasarrufundadır. Üç gözlü bir değirmendir. Kirası, yıllık otuzaltı akçe olarak tesbit edilmiştir.

8- Aynı yerde Kavak değirmeni, senede elli akçe ile el-Hac Emrullah Ahmed ile Ali oğlu el-Hac Seyyid'in tasarrufundadır. Üç gözlü bir değirmendir. Kirası, yıllık ikiyüz akçe olarak tesbit edilmiştir.

9- Aynı mevkide el-Hac Ali Değirmeni, senede kırk sekiz akçe ile el-Hac Ali oğlu Ahmed ile Yusuf oğlu el-Hac Ahmed'in tasarrufundadır. Üç gözlü bir değirmendir. Kirası yıllık yüz akçe olarak tesbit edilmiştir.

10- Aynı mevkide Hoca Ali Kebir Değirmeni, senede kırk akçe ile Abdullah oğlu Muharrem ve Seyyid Hüseyin Çelebi'nin tasarrufundadır. İki gözlü bir değirmendir. Kirası, yıllık atmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

11- Aynı mevkide Hoca Ali Sağır Değirmeni, senede yirmidört akçe ile Ali oğlu Ahmed ve Müstecab oğlu Mehmed'in tasarrufundadır. İki gözlü bir değirmendir. Yıllık kirası otuz akçe olarak tesbit edilmiştir.

12- Aynı yerde Çay değirmeni, senede yirmidört akçe ile el-Hac Ali oğlu Ahmed ve el-Hac Seyyid oğlu Mehmed'in tasarrufundadır. Üç gözlü bir değirmendir. Yıllık kirası otuzaltı akçe akçe olarak tesbit edilmiştir.

13- Aynı yerde Kinnas Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile Ali oğlu Ahmed ve Mehmed oğlu Muharrem'in tasarrufundadır. İki gözlü bir değirmendir. Yıllık kirası, atmış akçe olarak tesbit edilmiştir.(11)

14- Aynı yerde Midilli Değirmeni, senede yüzelli akçe ile Cafer oğlu Osman ve Mustafa oğlu Mehmed'in tasarrufundadır. Yıllık kirası, yüzelli akçe olarak tesbit edilmiştir.

15- Aynı yerde Meram değirmeni, senede kırksekiz akçe ile mütevellisi es-Seyyid Süleyman Çelebi'nin tasarrufundadır. Yıllık kirası altmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

16- Aynı yerde Karagöz Değirmeni, senede kırksekiz akçe ile Salih Çelebi'nin tasarrufundadır. Yıllık kirası, atmış akçedir.

17- Aynı yerde Murad Değirmeni, senede yirmidört akçe ile Mehmed oğlu Abdullah ve el-Hac Veli oğlu Sefer'in tasarrufundadır. İki gözlü bir değirmendir. Yıllık kirası, altmış akçe olarak tesbit edilmiştir.

18- Aynı yerde Şahne Değirmeni, senede yirmidört akçe ile Mehmet oğlu Mehmet ve Ali'nin tasarrufundadır.

19- Aynı yerde bir kasap dükkânı, eskiden üçyüz altı akçe ile mütevellisi el-Hac Ali'nin tasarrufundadır. Üç senede ellışer akçe verdiği, bu yüzden yıllık kira olarak üçyüz ellışer akçe olarak tesbit edilmiştir.

Kiracılar da bu yeni kira bedellerini şahidler huzurunda kabul ettiler. (12)

(27 Cemaziyel evvel 1092/ 14 Haziran 1661) tarihli şeriye sicili kaydına göre Şeyh Sadrüddin vakıfları içinde Ilgın köylerinden Dibekli (Argıthanı) ve Kempos köyleri bulunuyordu. Ayrıca (1 Recep 1190/ Ağustos 1776) tarihli bir şeriye sicili kaydına göre Torumtaydaki bağlar ve arazi bu vakfa dahildir. (13)

c) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi' Vakıflarına Yapılan Tayinler:

Konya şeriye sicillerinde Şeyh Sadrüddin vakıflarına yapılan çeşitli tayinler tarih sırasına göre şöyledir:

H. 978/1570 de:

Mütevellî: Kasım oğlu Mehmet Çelebi,

Nâzır: Hasan Halife'dir.

H. 979/1571 de:

Mütevellî: Ahmed oğlu Mehmed idi. Günde beş akçe ve senede ikiyüz kile buğday alıyordu.

Amil (Tahsildar): Hacı Mustafa,

Cabir (öşür toplayıcısı): Salih oğlu Hacı Emrullah idi,

H. 995/1587 de:

Mütevelli: Kaytas Bey,
Nâzır: Şeyh Musa Efendi,
İmam: Mevlâna Mehmet Efendi idi,

H. 1051/1586 da:

Mütevelli: Ebu Bekir idi.

H. 1056/1676 da:

İmam: Maharetli oğlu Çelebi,
Mütevelli: Memi Çelebi oğlu İbrahim idi,

H. 1070/1660 da:

İmarat şeyhi : Şeyh Mustafa Efendi,

Mütevelli: Ebu Bekir Çelebi,
Sermahfel ve imam: Ali Efendi,

Nâzır: İbrahim Efendi idi, Günde iki akçe ve senede elli kile buğday geliri vardı.(1)

H. 1083/1704 da:

Mütevelli: es-Seyyyid Mustafa idi. Bu yıl, mütevellinin arzı ile bu mamurenin karşısında bulunan Kadı Hürremşah zaviyesi, Şeyh Sadrüddin vakıflarına katılmıştır.

Cüzhan: es-Seyyyid Ali'dir. Daha önce Kadı Hürremşah zaviyesinde görevli iken; bu katılmadan sonra o da Sadrüddin Konevi vakfında görev almıştır. Yevmiyesi, iki akçedir.

Kapıcı: es-Seyyyid Ali'dir. Yevmiyesi, iki akçedir.

H. 1092/1713 de:

Mütevelli: Derviş Efendi oğlu Hidayetullah Çelebi,
Şeyh: Ali Efendi.

H. 1093/1714 de:

Mütevelli: Derviş Efendi oğlu Hidayetullah Çelebi, görevi Darussaade Ağası Yusuf Ağa'nın arzıyla uzatılmıştır. Ücreti de günde beş akçe senede ikiyüz akçe olarak belirtilmiştir.

(1) a. g. e. s. 208 - 209

H. 1097/1718 de

Mütevelli: Süleyman Efendi,
Müezzin: Mehmet Halifedir. senede atmış kile alacaktır.
Çerağdar: Seyyid mustafa Çelebi.

H.1098/1719

Sala müezzini: Mehmet Halife, günde iki akçe senede ikiyüzakçe almaktadır.

H. 1099/1720 de

Mütevelli: Halil Halifedir. Günde beş akçe ve senede ikiyüz kile almaktadır. Bazı kusurları ortaya çıktığı için nazırın arzıyla Süleyman Efendi tayin edilmiştir.

Müezzin: Ömer Halifedir. Senelik geliri, atmış kiledir.

Hatip: es-Seyyid Ali'nin ölümüyle yerine tayin edilen Ali Efendi.

İmam: Seyyid Ali ile Abdurrahman Efendidir. Seyyid Ali ölünce yerine Abdurrahman Efendi tayin edilmiştir. Günde bir akçe ile senede yüz kile buğday almaktadır.

Kiler katibi: Molla, Yusuf bu göreve Seyyid Ali'nin ölümü üzerine günde iki akçe ile tayin edilmiştir.(2)

H.1101/690 da

Türbe çerağdarı: Halil Efendinin bu tarihte kendi isteğiyle ayrılması üzerine bu göreve Mehmet oğlu el-Hac Halil tayin edilmiştir.

Mütevelli: Ahmed Çelebi, günde beş akçe senede ikiyüz kile buğday almaktadır.

H.1115/1703 de:

Hafız: Şeyh Ali, günde iki akçe alırken bu tarihte ölümüyle yerine oğlu Şeyh Abdurrahman tayin edilmiştir.

H. 1125/1713 de:

Mütevelli: el-Hac Halil, günde beş akçe, senede ikiyüz kile buğday almaktadır.

H. 1128/1716 da:

Mütevelli: Ahmed Halife oğlu Ebubekir Efendi idi.

(2) a. g. e. s. 210 - 211

H.1151/1738 de:

Mütevelli: Seyyid AbdülHay, bu göreve Darüssaade Ağası Beşir Ağa'nın arzıyla günde beş akçe senede ikiyüz kile buğday karşılığında getirilmiştir.

H. 1153/1740 da:

İmam: Hüseyin oğlu Seyyid Mehmet. Günde bir akçe, senede ikiyüz kile geliri vardı. Halkın şikâyeti ve ehliyetsizliğinden dolayı Konya Naibi Mevlâna İbrahim'in arzıyla yerine Şeyh İsmail tayin edildi. Sonra haklı olduğu, mağdur edildiği için görevine iade edildi.

H. 1180/1766 da:

Sermahfil: Süleyman oğlu es-Seyyid Musa, bu tarihte öldüğü için yerine oğlu Hasan Halife tayin edildi.

H. 1189/1775 de

Mütevelli: Seyyid Eyyüp bazı tamirleri yapmayan el-Hac İbrahim'in yerine tayin edilmiştir.(3)

Eski Konya milletvekili ve senatörü Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi vakıflarının mütevelli ailesinden dış hekimi Muzaffer Demirtaş Beyden aldığımız (1283/1866) yılında sultan Abdülaziz devrinde Konya'ya gönderilen bir beratta:

" Haremeyn-i Muhteremeyn hazinesinden mazbut vakıflardan Konya'da bulunan Sadrüddin Konevi'nin (K.S.) -Allah (c.c.) aziz olan sırrını yüce kılsın- şerefli vakıflarından olmak üzere senede altı bir çeyrek kile buğdayla sekizde bir süpürgeci hissesi olarak türbe tarafını süpüren Hafız Mehmet, Seyyid Hafız Abdullah, Seyyid Hafız Osman Seyyid İbrahim ve Seyyid Hafız Ali oğulları Seyyid Abdullah'ın uhdelerinde olduğu halde adı geçenlerden merhum Seyyid Hafız Mahmud'un ölümü ile boşalan hissenin alınmasına dair mahallinde yapılan yazışmalalarla sağlanan ilam, mazbata ve tayin gereğince küçük

oğlu şanı yüce sultanın beratının sahibi Ahmed, ergenlik çağına gelip hizmete ehil oluncaya kadar onun namına amcası adı geçen Seyyid Hafız İbrahim (Allah (c.c.) huzurunu artırsın.) bu düzene göre vekaleten hizmette kusur edip, bu hizmeti aksatıp terkederse kendilerinden alınarak başkasına verilsin. Kendisine beratımın verilmesi için vakıflar nazırlığı (bakanlığı)'n dan ilan edilen 1282/1865 senesi 28 Zilkadesinde iş bu beratımı kendisine verdim ve buyurdum ki:" adı geçen küçük Ahmed, ölen babasına ayrılan hissedenden isabet eden miktarda buğday hakkına sahip ola.Böylece benim zatıma itimad edilsin." Rabiül evvel ayının pazartesi günü 1283/1866 senesinde yazıldı." yazılıdır.

H.1287/1280 de

Ders-iam (Ord. Prof) : Musa oğlu El-Hac Hafız Mustafa Efendi. Günde iki akçe, senede ikiyüzkile buğday almaktadır. Zaviye şeyhliği ve camideki dersleri için üç parça göreve başlamıştı. Fakat bu tarihte ölümüyle yerine üç oğlundan en uygun olanı Ahmed Efendinin tayini yüksek makama arzedildi.

H. 1290/1873 de:

Mütevelli: es-Seyyid Abdülkerim oğlu Karazade es-Seyyid Eyyüp Efendi.

H. 1297/1879 da:

Devirhan: Konya Ahmed Fakih mahallesinde oturan İsrailoğlu Seyyid İbrahim ve Seyyid Ali ile Abdullah oğlu Osman Efendi idi.İlk iki kardeş ölünce yerlerine Seyyid Ali'nin oğlu Osman efendinin tayini, ilgili makama arzedildi.

H.1315/1897 de:

Zaviye kaptıcısı: Hafız Ahmed oğlu es-Seyyid Hafız Mehmed idi. Bu göreve beş parça beratla gelmişti. Ölünce yerine oğlunun yaşı küçük olup bu göreve gelemediği için ona naib olarak Mükremin ve Süleyman tayin edildi. Fakat ölen Hafız Mehmet'in oğlu Hafız Ahmed, yirmi yaşına

bastığı için bu görevin asıl hak sahibine hizmetinin verilmesi hususu yüksek makama arz edildi.

İmam: Bu tarihten on beş sene önce (1300/1882) de camii inamlarından olan Seyyid Hafız Abdurrahman ölünce camiiin diğeri imamı olan kardeşi Mehmed Sadrüddin'in beyanıyla boşalan imamlığa Ali Rıza Efendi tayin edildi. Bu zat, H. 1315/1897 yılında öldü. Yerine oğlu Mehmet Recep'in tayini yaşı küçük olduğu için amcasının naibliğiyle uygun görüldü.(4)

H. 1316/1898 de:

Türbedar: H. (1312/1294) yılında türbedar Hacı Abdülkadir oğlu Osman idi. Günde bir akçe senede atmış kile buğday almaktadır. Osman Efendi, (1314/1896) yılında ölünce yerine oğlu Mehmet Nâzır Efendi tayin edildi. (5)

H. 1318/1900 de:

Kapıcı: Seyyid Hafız Mehmet oğlu Sağır Ahmed idi. Senelik geliri otuz kile buğdaydı. Fakat kendi isteğiyle bu görevi Mehmet oğlu Hacı Ahmed Efendiye bırakmıştı.

H. 1319/1901 de:

Mütevelli: Mehmet Sadrüddin Efendi, senelik otuz kile buğday alıyordu.

H. 1222/1904 de:

Ders-iÂm (Ord. Prof.): Hacı Ahmed Efendi idi . Senede bin yüz elli kuruş ücret alıyordu. Fakat ehliyetisizliğinden dolayı işine son verildi. Yerine yapılan imtahanda Hadimli Mehmet (Çelik) Efendinin tayini yüce makama arzedildi.

Şeriye sicili kayıtlarından anlaşıldığına göre (1322/1904) yılına kadar Şeyh Sadrüddin vakıfları ve imareti eksiksiz çalıştırılmış, aksayan taraflar düzeltilmiştir. Osmanlılar devrinde de ilave vakıflarla desteklenmiştir; za-viyede müderrisler talebelere ders okutmuşlardır.(6)

(4) a. g. e. s. 214 - 215

(5) a. g. e. s. 215

(6) a. g. e. s. 215 - 216

D.) Konya Şer'iye Sicillerinde Şeyh Sadrüddin

Muhammed Konevi Mamuresine Yapılan Tamirler:

H. 1051 / 1672 yılında Konya kadısı Mevlânâ İbrahim bir arzıyla camiiin bazı yerlerinin tamire muhtaç olduğunu ifade ederek; Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi zaviyesinin mütevellisi bulunan Kara Mehmed'in vakıf malını çarçur ederek, gerekli tamirata yapmadığını söyleyerek, başka bir Mehmed'in bu göreve lâyık olarak tayinini anlatmaktadır. (1)

Şeyh Sadrüddin mamuresinin imareti'nin başka bir tamiri için keşfi H. 1188 / 1809 yılında yapılmıştır. Buna göre Şeyh Sadrüddin vakıflarının mütevellisi olan Derviş Hafız el-Hac İbrahim Efendi, meclise giderek; camii ile sofası içinde bulunan şadırvanın etrafı ve türbe zemininde örtülü taşların, mutbah ve kilerin ve Kadı Hürrem Şah türbesinin zamanla harap bir hale geldiğini bildirerek, bu hususta keşif yapılmasını, tamirine izin verilmesini istedi.

Böylece belirtilen yere gidenler şöyle tesbit ettiler. Şu masrafları bildirdiler :

180 Kuruş : camiiin, sofanın, mutbah ve kilerin çatılarının açılıp, kâmiş döşemenin üzerine otuz araba kâmiş, her arabası altı kuruş hesabıyla,

35 Kuruş : mutbaha bitişik yeniden yapılması gereken mektebin çatısına, birer kuruş hesabıyla otuz beş öz ağaç

40 Kuruş : kapı ve penceresine hatıl, tahta ve sıvasına,

52.5 Kuruş : bin kerpiç ve dört araba kâmiş, batı tarafına yeni bina olunacak duvarına iki bin kerpiç ve diğer masraflar için, (2)

50 Kuruş : mektebin avlu duvarları, kapı ve kenifi tamiri

(1) Zeki Atçeken, a. g. e. s. 216

(2) a. g. e. s. 217

için, 254 kuruş: türbenin tabanındaki mermer kafes pence-
relerin yenilenmesi ve tamiri için,

100 Kuruş: kemer avlu duvarlarının tamiri için,

69.5 Kuruş: camiin dört duvarının temelllerine Hora-
sanî, kireç ve sofasının beyaz sıvasına,

5.5 Kuruş : taşlarının kırmızı sıvalarına saman için,

30 Kuruş : türbeye dahil Kadı Hürremşah türbesi'nin
çatısına onsekiz öz, birer kuruştan on sekiz kuruş, iki ara-
ba kamış,

4.5 Kuruş : batı tarafındaki Kadı Hürremşah türbesi'nin
duvarlarının ve avlu duvarının tamiri için,

90 Kuruş : türbe çatısına karamanî tahta, döşemesine,
beyaz sıvasına ve avlu duvarının çevrilmesi için,

29 Kuruş : kileri duvarı ve damlarına, camiye hasır için,

1250 Kuruş : yapılacak masrafların tamamıdır.

Bu keşif bedeli Molla Salih, Dereli Ahmet ve diğerleri
tarafından mecliste açıklandı. Bunun üzerine vakıf gelirle-
rinden mamurenin tamirinin yapılmasına izin verildi.

Bu bilgiler bize mamurenin teşekkülü, imaretinin bilin-
meyen yönleri, mutbahı, kileri, mektebi, çeşmesi ve
türbenin etrafını çeviren mermer kafesler hakkında orjinal
veriler ortaya koymaktadır. (3)

Ayrıca Şeyh Sadrüddin imareti 1209/1794 yılında bir
daha tamir görmüştür. Bu tamir için Ali oğlu Ömer Halife
dört seneliğine müteveli seçilmiştir. (4)

(3) a. g. e. s. 218

(4) a. g. e. s. 219

Eserin son Tamirleri ve Bugünkü durumu :

1209/1794 yılındaki tamirinden sonra camii ve türbenin
zamanla bazı yerleri tamire ihtiyaç göstermiştir. II.
AbdülHamid Han'ın isteği ile o devrin Konya valisi Meh-
met Ferit Paşa bir keşif yaptırdı. Sonunda camii ve türbe
mükemmel bir şekilde tamir edilerek 1317/1899 tarihli bir
kitabe ile ebedileştirildi. (5)

Mamurede camiin giriş kapısındaki ikinci kitabe bu ta-
mire aittir. Metninde şunlar yazılmıştır:

1 - Tac-ı dar-ı devran ve Halife-i refiûş-şan es - Sultanül
Gazi Abdülhamid Han'ı Sanî,

2 - Efendimiz Hazretlerinin Müberrât-ı Seniyye-i
mülûkünelerinden olmak üzere iş bu camii şerif ile türbe-i
münife, Valiyi vilayet,

3 - Devletlü Mehmet Ferit Paşa Hazretleri'nin zaman-ı
memuriyetlerinde imâr ve ihyâ buyurulmuştur.

Sene : 1317/1899

XI . BÖLÜM

ŞEYH SADRÜDDİN MUHAMMED

KONEVİ'den MENKİBELER

Ariflerin kutbu, aşıkların serdarı, müslümanların şeyhi-nin şeyhi; Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri, şeyhler içinde : " Şeyh-i Kebir : Büyük Şeyh" diye tanınmıştır. Doğum yeri Malatya'dır. Nurlu mezarları Konya'da Çeşme Kapısının yanındadır. Bir Sultanın oğludur. Şeyh Muhyiddin Arabî hazretleri mübarek me-nakıplarında şöyle buyuruyorlar :

" O vakit Tunustan Rum (Anadolu)'a hicret ile emrolun-dum. Cenab-ı Hak'ka teveccüh edip dedim ki; Gemiye bin-medem hicret istiyorum. Varisim olup benden istimdâd etse gerektir. Cenab-ı rabbül alemiyn'den "Varisin Şeyh Sadrüddin, hicretten muradda ona verilen ledünni ilim " ni-dası geldi. Anadolu'ya gelince cisimler alemine nazar kıldım. Onu vucud aleminde bulamadım. Bir gün ruhlar aleminde yetmiş bin meleğin kendisini tesbih, hamd ve mü-kaddeslik ve şereflik ile ruhi cesetler alemine indirilip, bana gönderdiler. " Bu kimin ruhudur ? " diye sordum. Rabbül alemiyn'den bir hitap geldi : " Yakın bir veli kulum olan Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nindir. " Bundan sonra Anadolu diyarına gelip, Sadrüddin'e ledünni ilmi öğretmek için Malatya'da karar kıldım. Sadrüddin Kone-vi'yi irşad için çok tefekkür ettim. (1) Şeyh Sadrüddin Mu-hammed Konevi (K.S.), " Veliler, kubbelerimin altındadır. Onları benden başka kimse bilemez, " hükmüyle amel edip, Malatya'dan hicret ederek Konya şehrine geldiler. Çeşme Kapısı yanında bulunan bir mescidde imamlık hizmetine

(1) Musa Sadri, Regaib'ül Menâkıb, Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp. nr. 1499, yp. 15a - b

devam ettiler. Fakat kendileri şöhrete itibar etmiyorlardı. Kendilerinin manevi hallerini bildirmiyorlardı.

Sultan II. Alâeddin Keykubad (Allah ona rahmet etsin, ondan razı olsun) zamanında idi. Kendisine sultanlardan bi-rinden çok kıymetli mücevherler, hediye olarak geldi. Kuyumcubaşına bu kıymetli mücevherleri elden geçirme-sini emretti. Bu sırada sultan'ın veziri Sahip Ata ve Pervane Muinüddin idi. Kuyumcubaşı, bu kıymetli mücevherleri el-den geçirirken elinden düşürdü. Bu kıymetli mücevherler yere düşmüş ve parçalanmıştı. Bu durumu, Vezir Sahip Ata ve Pervane Muinüddin'de görmüştü. Kuyumcubaşı bu müthiş felaket karşısında kendisini helâk etti. Üzüntüsünden mahvoldu, kendisini kaybedip bayıldı. Ken-disine gelince büyük bir sıkıntı içinde feryad ve figan içinde Şeyh Sadrüddin Konevi'nin camii şerifinin yanından geçiyordu. Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, kuyum-cubaşını huzuruna çağırdı. Şeyhin yanına gelen kuyumcu-baş, halini ona anlattı. Bunun üzerine Şeyh Sadrüddin Hazretleri : "Ey cihan üstadı, eğer sırrın saklayıp açıkla-mazsan mücevherin görünmeyecek." buyurdu. Mücevherin büyüklüğünü kendisine sordu. O da : "Beyaz bir kuş büyüklüğünde idi."dedi. Şeyh Sadrüddin Hazretleri, mübarek ağızlarının yarı nemiyle toprağı çamur haline ge-tirdi. Bunu da güneşe kuruttular. Baktılar ki mücevher, es-kisinden bin kat daha mükemmel bir hale geldi. Eliyle bu muhteşem mücevheri kuyumcubaşına verdi. Bu keramet karşısında kuyumcubaşı, kendisine bütün kalbî samimiye-tiyle bağlandı. Daha sonra, bu mücevheri alıp sultan II. Alâeddin'e götürdü. Sultan, bu eşi emsali bulunmayan mücevheri görünce hayretler içinde kaldı. Veziri Sahip Ata'yı çağırdı. Kuyumcubaşının kendisinden bu mücevheri alıp almadığını sordu. O da bu mücevherleri aldığını söyledi. Bunun üzerine kuyumcubaşının getirdiği mücevheri gözleriyle görerek şaşırdı. Bu arada kuyumcu-

başı Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'nin kerametini kendisine anlattı. O da bunu hayretler içinde dinledi. Bu büyüklük karşısında sultan, Şeyh Sadrüddin Hazretlerine giderek ona biat etti. O'nun büyüklüğüne inandı. Hikmet kapısından kendisine de yüce bir kapı açıldı. (2) Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerinin hadsiz hesapsız dünya malı vardı. Altın ve gümüşü çoktu. Hizmetçileri, sevenleri, bağlıları pek çoktu. Kendisine çok bağlı bulunan Sultan II. Alâeddin Keykubad, onun hiç bir zaman sözünden çıkmaz, şeyhinin üzerine titrer dururdu. Her zaman hâl ve hatırını sorar, isteklerini emir telakki ederdi. Bir gün Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerinin hatırına sultan II. Alâeddin Keykubad geldi. Ona manevi bir hediye göndermek istiyordu. Eline bir hokka aldı. Bir reyhan çiçeğinin üzerine bir parça pamuk koydu. Onun üzerinede bir kor ateşi yerleştirerek hokkayı kapattı. Bunu kendi dervişlerinden birisinin eline vererek, sultan II. Alâeddin Keykubad'a götürüp teslim etmesini söyledi. O'da bu emaneti, şeyhinin tenbih ettiği şekilde doğruca sultana götürüp edeble teslim etti. Sultan saygıyla şeyhinden gelen bu hokkayı açtı. İçinde ki pamuğun ateşin tesiri ile yanmadığını hayretle gördü. Derhal yerinden fırladı. Atına da binmeden yayan yapıldak Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'yi ziyarette gitti. Eve vardığı zaman kendisine kapı açıldı. (3)

Sultan Alâeddin Keykubadlar devrinde Konya'da malının, mülkünün ve servetinin hesabını bilmeyen, mürüvvetli "Hace-i Cihan" adlı bir kimse, kendisinin biricik oğlu vardı. O'da sar'a hastalığına yakalanmıştı. Ne kadar tabibe gittiyse oğlunun derdine bir türlü derman bulamadı. Bu uğurda büyük bir servet harcadı. Kullandığı bütün ilaçlar da fayda vermedi. Bir gün Hace-i Cihan, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerine yüz sürdü. Kendisine şu ricada bulundu :

(2) a. g. e. yp. 18a - b, 19a - b

(3) a. g. e. yp. 21a - b, 22a

"Dünya'da bir oğlum vardı. Bir derde tutuldu. Şimdi sultanımdan rica ve niyaz ederim ki Allah Tealâ'nın avni inayeti ile ben biçareye bir deva bulun."

Bunun üzerine Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri (K.S.), Hace-i Cihan'ın feryad ve figanına dayanamadı. (4) Kendisinden oğlunun adını sordu. Hace-i Cihan : "Ali Han" dedi. Anasının adını sordu. Hace-i Cihan "Esmâ Han" cevabını verdi. Hizmetçisinden bir kağıt, divit ve mürekkep getirmesini istedi. O'da kendisine istediklerini getirdi. Bunun üzerine Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri (K.S.), mübarek elleri ile kağıda ayeti kerimeler yazdıktan sonra çocuğun sarığını getirmelerini istedi. Hace-i Cihan, oğlunun sarığını getirip Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'ye verdi. Hazret yazdığı duayı sarığa yerleştirip Hace-i Cihan'ın eline teslim etti. Bir muşamba içine sararak oğlunun başına giydirmesini tavsiye etti. Cenab-ı Hakk'tan çocuğu bu hastalıktan kurtarıp şifa bulmasını diledi. Bunun üzerine Hace-i Cihan, Şeyh Sadrüddin Hazretlerinin el ve ayaklarını öptü. Bu duayı bal mumu ile yeşil bir beze sardı. Sarığın üzerine döküp oğlunun başına giydirdi. Allah'ın izni ile çocuk hastalıktan kurtuldu. Hace-i Cihan, bu gelişme karşısında çok memnun kaldı. Dünyalar onun oldu. Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerine bir şükran olarak kendi oturduğu konağı ve çevresindeki araziye bağışladı. Mülk olarak verdi. (5)

Nakledilir ki Şeyh Muhyiddin Arabî Hazretleri, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerinin annesi ile evlendikten sonra aralarında bir kırgınlık meydana geldi. Çok defa Mısır'ın ileri gelenleri, kendilerini barıştırmak istediler. Fakat Şeyh Muhyiddin Arabî Hazretleri bunu kabul etmediler. Bir gün Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Haz-

(4) a. g. e. yp. 22a - b

(5) a. g. e. yp. 24a

retleri, Şeyh Evhadüddin Kirmanî Hazretlerinin Mısır'a geldiklerini duydular. Hemen şeyhin yanına gittiler. Kendilerinden hocası Şeyh MuhyidDin Arabî Hazretleri ile aralarındaki kırılgınlığı gidermelerini rica ettiler. O'da ikisini barıştırdı.﴾

Bundan sonra bir gün Şeyh MuhyidDin Arabî Hazretleri, yanına Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerini alıp, Şeyh Evhadüddin Kirmanî'nin huzuruna getirdi. Şöyle dedi :

"Bu benim şefkat edip, gönül bağladığım Şeyh Sadrüddin'i yanınıza getirdim. Kendi oğlumdan daha kıymetlidir. Kendisi bir müridin şeyhine yapamadığı hizmetlerin çok fazlasını bana yapmıştır. Hiç bir şekilde üzerimde hakkı kalmasın. Zahir ve batınını fazilet ve ledünnî ilimlerle doldurdum. Hakikatlerle bezedim. Hak yol üzerine hidayete erıştirdim." diyerek kendisine teslim etti. Şeyh Evhadüddin Kirmanî Hazretleri de Şeyh MuhyidDin Arabî Hazretlerinin hatırını sayarak Şeyh Sadrüddin'i gözetimine aldı. (6)

Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri, hocası Şeyh Evhadüddin Kirmanî Hazretlerinden büyük feyiz aldı. Kendileri ile birlikte bir deve sırtında aylarca yolculuktan sonra Hicaz'a, bir kafil ile hacca gittiler. Şeyh Evhadüddin, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi'ye çok büyük bir değer verdi. Şeyh Sadrüddin, hocası Şeyh Evhadüddin Kirmanî'ye on altı sene hizmet etti. (7)

Rivayet olunur ki, Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretlerinin oğlu Saadüddin'in mezarları Şeyh Sadaka ile birlikte idi. Bir gün merhum Saadüddin Çelebi Hazretleri, hocası Şeyh Sadaka'nın evlerine vardı. Yol üstünde, Konya içinde, hisar önünde "Zevle Sultan Mescidi" diye bilinen

(6) a. g. e. yp. 45a

(7) a. g. e. yp. 46a

mescidi yaptırmaya başladı. Bina inşaatı iki arşın yükselmişti. Saadüddin Çelebi, inşaatı bakarak çevresindeki adamlara doğru gülümsedi. Kendilerine :

"Bu ne acaip bir binadır. Kiblesi, tam yerine oturtulmamış." dedi. Bu sözleri duyan mimar başı Saadüddin Çelebi'nin yanına geldi. Elini öperek : "Ey Sultanım, mihrabın kibleye oturtulmadığını söylüyorsunuz. Ama kible name bunun tersini gösteriyor." dedi. Saadüddin Çelebi'de ona "Beytullah'a bakınız, mihrabın saptığını görünüz." deyince Allah'ın izni ile caminin kiblesi o yana döndü. (8)

Bir gün Sadrüddin Muhammed Konevi'nin sevgili oğlu Saadüddin Çelebi, evlerine gelip muhterem babalarının ellerini öptüler. Bu arada babalarının dergâhına kendisini seven, dost ve ahaba ziyarete gelmişti. Bu arada Saadüddin Çelebi, bu gelen ziyaretçilerin bir kısmının ayak kabısını çevirdi. Bir kısmını da çevirmedi. Bu hareketin farkına varan Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi Hazretleri, oğluna bu davranışının sebebini sordu. O'da : "Bu misafirlerin içerisinde ki cennet ehli olanların ayakkabılarını çevirdiğini, cehennem ehli olanların ayakkabılarını çevirmediğini" söyledi. Bunun üzerine Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, oğlunun hocası Şeyh Sadaka'ya oğlunun keşif ve keramet sahibi olduğuna dair bir mektup yazarak kendisine gönderdi. Mektubu okuyan Şeyh Sadaka, talebesi Saadüddin Çelebi'ye çok samimi ve candan muamelede bulundu. Mübarek yüzlerine şefkatle bir baktı. O anda bir ses yükseldi. Saadüddin Çelebi, başını hocasının mübarek dizine koydu. Kendisi ile vedalaşarak Cenab-ı Hakk'a ruhunu teslim etti. Şeyh Sadaka, Saadüddin Çelebi'yi kendi evine gömdü. Kendisinin de ölünce yanına gömülmesini vasiyet etti. Allah (c.c.), onlardan razı olsun.

(9)

(8) a. g. e. yp. 47a

(9) a. g. e. yp. 48a - b, 49a

NETİCE :

Milletleri yaşatanlar, yetiştirdikleri abide şahsiyetler ve onların mensuplarına verdikleri manevi güç ve dinamizmdir. Büyük şahsiyetleri yetiştiren milletler, asırlarca ilim, iman, ahlâk, kültür ve sanat yönü ile cihana önderlik yapmışlardır. Türk milleti de İslâm imanı, ahlâkı ve kültüründen aldığı feyiz ve güçle tarihe altın sayfalar yazmıştır.

Anadolu Selçukluları da batının cehalet karanlığında bocaladığı; ilim, kültür ve medeniyetten uzak bir halde yaşadığı dönemlerde Anadolu'da gösterdiği islâmi, insani, medeni ve sosyo-kültürel hamlelerle onlara ve cihana aydın ufuklar açmıştır.

Bu nurlu yolun XIII. asır Anadolu'sunda temsilciliğini yapan büyük şahsiyetler arasında Şeyh Mecdüddin İshak, Şeyh Muhyiddin İbn'ül Arabî, Şeyh Evhadüddin Kirmanî, Şeyh Nasrüddin Mahmud bin Ahmed el-Hoyî (Ahi Evren), Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevi, Mevlânâ Celâlüddin Rumî, Hacı Bektaş-ı Veli, Pir Ebi Sultan, Şeyh Zeynüddin Sadaka, Şeyh Fahrüddin Irakî, Şeyh Müeyyidüddin Cendî, Şeyh Sadüddin Ferganî gibi islâm imanı ve kültüründen beslenen büyük mutasavvıf ve gönül sultanlarını görüyoruz. Bu büyük şahsiyetler, bizim öz benliğimizi ve kültürümüzü yaşatan temel taşlarımızdır. Anadolumuzun ve İslâm âleminin manevi sahipleridir.

Bir devre ilmi, iman, ahlâkı ve felsefesi ile damgasını vuran Şeyh Sadrüddin Muhammed Konevî de bu ulu önderlerimizden birisidir. Dönemindeki örnek yaşayışı şahsiyeti, yetiştirdikleri çok kıymetli talebeleri, sultanlar, devlet adamları, ilim ve tasavvuf erbabı, halk arasında bıraktıkları büyük tesir, yazdıkları çok değerli eserleri ve adını devam ettirecek vakıfları ile ölmezlik sırrına eren mübarek fanilerimiz arasına girmiştir. Cihanda hoş bir sadâ bırakan aziz üstadımızı rahmet, minnet ve fatiha ile anarız.

BİBLİYOGRAFYA

Afifi, A. E, Muhyiddin Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi, Çev. Mehmet Dağ, Ank. 1975

Ahi Evren, Şeyh Nasırüddin Mahmud bin Ahmed el Hoyî. Menâhic-i Seyfî, Bursa Eski Eserler Ktp. H. Çelebi Bl. nr. 1184; Halet Ef. ilavesi Ktp. nr. 92

Aksarayî, Kerimüddin Mahmud, Müsâmeratül Ahabâr ve Müsayeratül Ahyâr, Nşr. O. Turan Türk Tarih Kurumu Yayını, Ank. 1944

Ateş Ahmet, Anadolu Kütüphanelerinde Bulunan Mühim Yazma Eserler, Tarih Vesikaları, İst 1955, Yeni seri : 1

Ateş Ahmet, Mesnevi'nin Onsekiz Beytinin Manâsı, F. Köprülü Armağanı, İst. 1953

Ateş Ahmet, Muhyiddin İbn'ül Arabî, İslâm Ans. İst. 1960 C. VIII

Aşık Paşazâde Derviş Ahmet Aşıkî, Tevarih-i Âl-i Osman, Nşr, Ali, İst.1332

Ahi Evren, Letaif-i Hikmet, Bibliotheque Nationale nr. 99

Akdağ Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi İst. 1979, 1 - II

Aydın Mehmet, Hz. Mevlânâ'da ve Muhyiddin Arabî'de Aşk Kavramı, Selçuk Üniversitesi III. Milli Mevlânâ Kongresi, Konya 12 - 14 Aralık 1988, Konya 1989

Bayram Mikâil, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991

Bayram Mikâil, Bacıyân-ı Rum, İst. 1987.

Bayram Mikâil, Sadrüddin Konevi ile Ahi Evren Şeyh Nasırüddin Mektuplaşması, Selçuk Ü. Fen-Edb. Fak. Mec. Yıl: 1983 Konya, Sayı: II

Bayram Mikâil, Sadrüddin Konevi ile Nasırüddin Tusî'nin Mektuplaşması üzerine, İst. Ü. Edb. Fak. Tarih Der. İst. 1879, C,XXXII

Bayram Mikâil, Şeyh Evhadüddin Ebu Hamid Kirmanî ve Evhadiye Tarikatı, Konya 1993

Bayram Mikâil, Selçuklular Zamanında Tokat ve Malatya Yöresinin Fikri ve Kültürel Yapısı, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi sayı: 72 İst. 1992

Bayram Mikâil, Selçuklulardan günümüze Din eğitimi Ank. Ü. İlahiyat Fak. (I. Din Eğitimi Semineri) Ank 1981

Bursevi, İsmail Hakkı Kitab'ül-Hitab, sadeleştiren: Bediâ Dikel İst. 1976

Cami Molla, Nefehat'ül Üns, Ter. Lamii, İst. 1289

Can, Mustafa, Sadrüddin Konevi'nin Eserleri ve Kütüphanesi, Selçuk Ü. I. Sadrüddin Konevi Özel sayısı Konya 1989

Coşan Esad, Makalât, İst. Trh.

Eflâkî Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri, Ter. T. Yazıcı, Ank. 1959, Ank. 1964, I-II

Endülüşi, Abdül Halık, Muhammed, Ahkâm'ül-Kübra, Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 5059

Ergin, O, Nuri, Sadrüddin Konevi'nin Eserleri, Şarkiyat Mec, II, İst. 1956

Feridun bin Ahmed Sipahsalâr, Risale, Ter. T. Yazıcı, Mevlânâ ve etrafındakiler, İst 1977

Firuzanfer Bediüzzaman, Mevlânâ CelaledDin, Ter. F. Nafiz Uzluk Ank. 1963

Gölpınarlı Abdülbakî, Mevlânâ CelaledDin, ist. 1953

Gölpınarlı Abdülbakî, Mevlânâ CelaledDin, Mektuplar, ist. 1963

Güllülü Sabahattin, Ahi birlikleri İst, 1977

İbn'ül Arabî MuhyidDin, Muhazarat-ül Ebrâr, Konya

Yusuf Ağa Ktp. nr. 546

İbn'ül Arabî MuhyidDin, Fusus'ul Hikem, Ter M. Nuri Geçosman Ank. 1964

İbn'ül Arabî MuhyidDin, Fütühat-ı Mekkiye Mısır 1293

İbni Bibi, el-Evamiral Alâiyye, Nşr. A. Sadık Erzi Ank. 1956

İbn'ül Esir, Camiul Uşul, Konya Yusufu Ağa Ktp. nr. 5059

Kur'ân-ı Kerim,

Kadı İzzeddin Muhammed, Vakfiye, Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. Hazine-i Evrak arşivi, nr. 214

Kayaoğlu İsmet, Torumtay Vakfiyesi, Vakıflar Der. XII, Ank 1978

Kaymaz Nejat, Pervane Muinüddin Süleyman, Ank, 1970

Kazvini, Zekeriya Muhammed, Âsar'ul Bilâd, Beyrut 1956

Keklik Nihat, Fütühat-ı Mekkiye, Ank. 1990

Keklik Nihat, MuhyidDin Arabî, Hayatı ve Çevresi, İst. 1966

Keklik Nihat, Sadrüddin Konevi'nin Felefesinde Allah, Kâinat ve İnsan İst. 1967

Koçkuzu, A. Osman, Sadrüddin Konevi'nin Hadis çiliği, Selçuk Ü. I. Sadrüddin Konevi Özel sayısı Konya 1989

Konevi Sadrüddin, Mektubat, Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 7850

Konevi Sadrüddin, Nefahat-ı İlahiye, Yusuf Ağa Ktp. nr. 5486; Mevlânâ Ktp. nr. 1633

Konevi Sadrüddin, Risale Fi Hakk'ıl Mehdi, İst Aya-sofya Ktp. nr. 4845

Konevi Sadrüddin, Şerh-u Hadis-i Erbain, ist. Şehit Ali

Paşa Ktp. nr. 1369

Konevi Sadrüddin, Vasiyetnâme, İst, Selim Ağa Ktp nr. Nur Banu Bl. nr. 146

Konyalı, İbrahim Hakkı, Konya Tarihi, Konya 1964

Konya Vilâyet Sâlnamesi, Konya 1317/1899

Kuli Han Hidayet, Riyazül Arifin, Tahran 1344

Köprülü, M. Fuat, Türk Edebiyatında ilk mutasavvıflar Ank. trh.

Köprülü, M. Fuat, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Ank. 1986

Mehmet Emin Dede, Menâkıb-ı Şeyh Sadrüddin, Regai-biül Menâkıb, İst. Ü. Türkçe Yazmalar Bl. nr. 4111

Mevlânâ CelâledDin, Mektubat-ı Mevlânâ, Nşr. F. Nafiz Uzluğ Ank. 1937

MuhyidDin İbn'ül Arabî, Muhazarat-ül Ebrar, Konya Yusuf Ağa Ktp. nr. 546

MuhyidDin İbn'ül Arabî, Fusus'ül Hikem, Ter. M. Nuri Gençosman Ank. 1964

Musa Sadrî, Regaib'ül Menâkıb, Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Ktp. nr. 1499

Ocak Ahmet Yaşar, Zaviyeler, Vakıflar Der. XII, Ank. 1978

Özönder Hasan, Sadrüddin Konevi Mamuresinin Mimari Teşekkülü, Selçuk Ü. I. Sadrüddin Konevi özel sayısı Konya 1989

Önder Mehmet, Mevlânâ'nın Konya'da ki Evi ve Medresesi, S. Ü. Mevlânâ Bildirileri, Konya 1983

Sultan Veled, Divan, Nşr. F. Nafiz Uzluğ, Ank. 1945

Teaschner F., İslâm Ortaçağında Fütüvvet, İst. Ü. İkt. Fak. Mec. C.XV, İst 1953-1954

Tebrizî Şemsüddin, Makalât, Ter. M.Nuri Gençosman İst. 1982

Turan Osman, Selçuklular Zamanında Türkiye İst. 1971

Turan Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti Ank. 1965

Turan Osman, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi, İst. 1971, I-II.

Uzun Firdevsi, Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî, Haz. A. Gölpınarlı İst. 1958

Uzunpostalcı Mstafa, Şeyh Sadrüddin Konevi'nin Vasiyeti, S. Ü. I. Sadrüddin Konevi Özel Sayısı, Konya 1989

Ülken, Hilmi Ziya, Anadolu Selçukluları Devrinde Konya'da İlim ve Felsefe, Konya Mec. Konya 1936, sayı: 1

Ülken, Hilmi Ziya, İslâm Düşüncesi ,İst. 1950

Ülken, Hilmi Ziya, İslâm Felsefesi Kaynakları, Tesirleri Ank. Trh.

Yetkin, Saffet Kemaleddin, Muhyiddin Arabî ve Tasavvuf, Ank. Ü. İlahiyat Fak. Der. Ank. 1952, C. I

Yazarı Belli Olmayan Eserler :

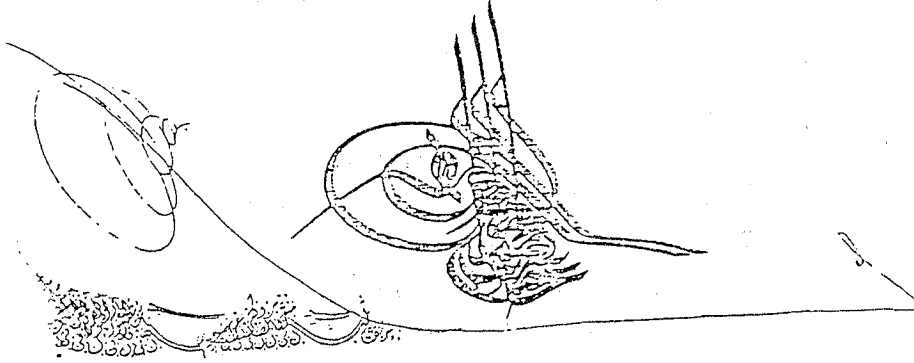
Anadolu Selçuklu Devleti tarihi, Nşr. F. Nafiz Uzluğ, Ank. 1952

Konya Şeriye Sicilleri Defteri nr. 13

Konya Vilâyet Sâlnamesi H. 1317

Menâkıb-ı Şeyh Evhadüddin, İst.Nafiz Paşa Ktp.nr. 1119

**H. 1283/1866 yılında Sultan AbdülAziz
devrinde gönderilen berat :**

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي جعل في كتابه العزيز ما لا يحصى ولا يعد من النعم والبركات
والتي لا يستطيع العقل واللب أن يحيط بها ولا يتصورها ولا يحيط بها ولا يتصورها

والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب
والله اعلم بالصواب

